

X H E N R I B A R B U S S E

Irta: BÖLÖNI GYÖRGY (Páris)

Párisban háromszázezred magammal kísérttem ki Henri Barbusset a Pére Lachaise temetőbe. Még tizenöt állomás volt a metró a gyülekezésig, de már a föld gyomrában az utasok mind camarade-dá váltunk és az egész földalatti a temetésre ment. És a temetésre ment aznap két óra-
kor Párisban minden metró, minden autóbusz és amily szerény ember volt Barbusse, sohasem hihette, hogy egyszer a párisi nép így megindul végtisztességére. Mily' üres is a Dekobrák népszerűsége és mily' kicsiny a Valéryk nagysága!

Sovány, görbedt hátú, igénytelen volt ez a Barbusse, míg itt mozgott köztünk. Megjelenése olyan volt, mint valami régimódi magyar néptanító. Csak feje volt szép. Őszes gesztenyehaja leomlott homlokára és két kökényes kék szeme távolbanézően nyugodott az emberen. Ahogy vékony nyakán fejét oldalt szegte, nem volt abban dac, inkább szívósság, ami az elszánt emberek sajátja. Természetes jósága mellett, mely ömlött róla, ez a szívósság lépett elő külső igénytelensége mögül. Amit meg gondolt, azt akarta, s amit akart lassan, kitartóan meg is kívánta és tudta csinálni.

Szelid és csöndes hangú költőnek indult a háború előtt. Melancholiával teli verseit, melyekből szociális hang és nagy emberszeretet is szólt, Van Bever nevezetes anthológiájából tanultuk ismerni, ahol jövendő apósa, Catulle Mendés kritikai sorai vezették be őket. Már a költő Barbusse is realista volt, de indulása e támogatása nélkül sokáig el veszett volna az akkori szimbölista írók árában, ha irodalmi pályáját rövidesen nagygyá nem teszik olyan erények, melyek szomorúan hiányoztak kora francia íróiból: az őszinteség és egyszerűség. Párisban tultengtek a zsonglórszerűen ügyes és az írásművészetükkel bűvészkedő írók. Barbusse nem csak harcát nem vivta később hangos tam-tamokkal, de eleitől fogva sem volt semmi személyében és írásában a raffinementokból és benne bizony nem csillogott a század vég vagy a század eleje dekadenciája. Ezért nincs semmi különös és meglepő abban, hogy pályája második szakasza a „Tűz” lett. Felkészültsége, diszpozíciói megvoltak hozzá és ezt váltotta ki belőle ostorával végig sújtva rajta a háború.

Barbusse 1914-ben sem volt „hazafi”, de önként jelentkezett a háborúba, mert elhitte a nagy szólamot, hogy a konfliktus az emberiség felszabadító háboruja lesz és ezt a háborút, mint az írást, kötelességeit és tetteit, apostolszerűen komolyan vette. Feljegyezték, hogy míg a revanche filozófusa, a hasonlóan önkéntes Maurice Barrés, a „hazafi” Bordeaux-ban „védte” Páris 1914-ben az előretörő németek ellen, 1918-ban pedig a Riviérán tartóztatta fel felolvasásaival a nagy német offenzívát, Barbusse kint harcolt a lövészárookban. Gyöngé testü volt, megsebesült, de nem vonta ki magát a harcból, beteghordozónak osztatta be magát, mire kórházba került, aztán póttartalékba tették, de innen még háromszor újra visszatért a harctérre. Egyáltalában nem volt tehát „embusqué”, megharcolta és megismerte háborúját s megismerte olyannak, amilyen igazán volt, piszkos, sáros, tetves embernyuzó korvának, mely-

ben sehol semmi nyoma sem volt a görögtüzes hősiességnek.

Ezért lett a „Tűz“, az első háborúellenes regény, az első emberi valóság a ránkényszerített ferdtések közepette. A francia tulsó oldal még ma sem tudja benne az emberséget látni, hanem a defaitizmust és egyik jobboldali hetilapban olvastam ép' most róla, hogy a kár, amit Barbusse a könyvével Franciaországnak okozott, jóval nagyobb annál az irodalmi értéknél, melyet napjaink francia regényirodalmában jogosan szoktak neki tulajdonítani.

Bár a „Tűz“ igazi Barbusse inkarnáció, a valódi Barbusse mégis a „Tűz“ után jelentkezett. Az író komolyan vette könyve tanulságait és nem akart az írás művészeténél megállni. De míg a háború világában Barbusse-szel született meg és bontakozott ki a világ háborúellenes közszelleme, a béke jöttével, amikor az emberiség azt hitte, hogy nyugalmi helyzetébe kerül vissza a világ és az uralkodó osztályok a forradalmi feltöréseket csak incidenseknek s nem rendszerváltoztató erőkknek vélték, Barbusse alakja igen egyedül és elhagyottan maradt a háborús idők aureolájával. Egyedül a forradalmi népek intellektüeljei közeledtek hozzá és tartották vele az érintkezést, amikor megindította a *Clartét* s magára maradva komoly munkával igyekezett összefoldozni az összetört világ lelkiismeretét. Csak Párisban lehet ilyen gyermekes, primitív eszközökkel, de hittel, erős eszmei mozgalmat kezdeni. Kihagyásokkal megjelenő revü. Kezdetleges nemzetközi akciók. Szegényes redakció. Kopott, toldott-foldott kiállítási helyiség. Avatatlanok előtt közlőleg igazán írott malasztként hatott ez az ígéhirdetés, ha külföldön kapott is meg-megtört és szakadozott visszhangot.

Minél inkább látszólagos nyugalmi helyzetébe ment át ugyanis a világ, melynek ál-prosperitása újra megtévesztette még a szellem jobbait is, annál inkább eltávolodott e világ közönsége Barbussetól. A „Tűz“ realitása és Barbusse realitása most egyszerre idealizmussá vált a polgári olvasóközönség szemében, mely számára Barbusse irodalmi ereje és művészete jó volt a végtelennek látszó háború hidra-fejeinek lekasabolására, de azonnal ellenfelét ismerte fel benne, amint Barbusse ellenségéül mutatkozott annak a rendnek, mely a tőkés háborúk visszatérését nem a kapitalizmus megszüntetésével kívánta megakadályozni. Barbusset a világhír babérjával homlokán így hamar baloldali ellenzékbe szorította az uralkodó osztályok közvéleménye. De a *Clarté*-ből a *Monde* lett és Barbusse harca a világ baloldali szellemi erőinek nemzetközi összetartásáért mind mélyebb gyökeret vert. 1921-ben döntő állásfoglalás számára az a nevezetes levél, mellyel az intellektüelekhez fordult. Lassanként ki is szélesítette maga számára a küzdőteret, mert elég gyorsan észrevette, hogy a szellemi mozgalmak elforgácsolódnak és céltalanok, ha csak a vékony vezető rétegekig érnek s nincsenek a dolgozó tömegek erejével alátámasztva. És egy negyed század óta nyugati író nem adott szebb példát arra, hogy mi a ma és minden idők írójának kötelessége. Alig volt olyan valódi haladó nemzetközi akció, melyet ne ő indított volna meg, vagy amely ne az ő védelme alatt kezdett volna munkába. Így teremődött meg az orosz Tanácsköztársaság vezetőivel szoros kapcsolata. Barbusse beutazta Oroszországot s védelmére kelt a támadott rendszernek még akkor, amikor divat volt Párisban is késsel a szájukban ábrázolni az oroszokat, a kultúra „lerombolóit“, a civilizáció „ellenségeit“. Barbusse irodalmi munkássága éveken át a félreismert Oroszország védelme volt könyveiben és személye sokszor állott a támadások golyózaporában, mert ekkortájt nemcsak Hitler volt hívője és hirdetője az orosz ellenes együgyű dajkameséknek, hanem a kapitalista rend világsajtója is. Bar-

busse természetszerűleg védelmezője lett az ellenforradalmi és fasiszta rendszerek üldözöttjeinek és ostromozója bűneiknek. Így történt, hogy a mai kormányrendszerek egy olyan tiszta apostolt nem tudtak megfűrní országaikon belül, mint Barbusse.

De Barbusse nem volt szívköszörítési az árral úszó íróknak, az intellektüel selyemfiúknak sem. Ezek ellenére szerezte meg újabb világnagyságát, amint a harcos író egybeforrta a tömeg sorsával és életével. Sohasem akarta magát elkülöníteni és bármennyire nem volt teljesen egészséges, — állandóak voltak fűdőkomplicációi, — még sem toltta magát félre a porondról. Párisban keveset lehetett látni. A közeli Aumont-ban élt és innen járt be hetenként a Monde szerkesztőségi megbeszéléseire titkárnőjével, camarade Vidal-lal, aki árnyékként követte, a téli hónapokat pedig délen töltötte Miramareban, hol villája az örök beteg szanatóriuma volt a déli nap tüzében. Hangja gyöngye volt s már e miatt sem lehetett igazi szónok. És annyira egyszerű volt, hogy a szónoki tóga szokott retorikájával sem élt, mint más baloldali írók, akik már beletanultak a tömeg előtt való viselkedésbe. Ehrenburg, akinek szónoki képessége kimerült a publikum előtt pár satirikus glosszában ma népröbunként ugrik fel a szöszékre, hanggal és gesztusokkal dolgozik. A Diderot-nak becézett Aragon eklekticizmus-felolvasó a közönség előtt és Gide, aki akadozva olvasta még nemrég mondanívárait, már prédikátori nemességgel szólalt meg a nyári írókongresszuson. De Barbusse még e muszáj mesterkéltégeket sem tudta magáévá tenni. Ha beszélt, monoton hangjából nem azt éreztük, hogy egy nagy szellem hogyan árasztja gondolatait, hanem, hogy a gyöngye testből előretört beszéd mily igazságokat mond. Barbusse valóban az igazságok embere volt. Igazságoké, melyek jönnek, harcosa és előfutárja az új emberségnek, mely munkások és intellektüelek egyesüléséből születik. És Barbusse, az író és a művész, benne is élt a dolgozóknak. Ma, amikor Hitler humbugjai és Mussolini tirádái miazmásan terjengenek a levegőben, mitrailleuröket csempészenek, repülőparkokat szerveznek és emberekre vadásznak a La Roque tüzkeresztes vitézei, bátorító, hogy háromszázezer ember ment Párisban Barbusse koporsója után.

FASISZTA HUMOR. „A dolog így fog végződni: vagy a Népszövetség átköltözik Addis Ababába, vagy a Négus belép az angol munkáspártba, — vagy pedig egy londoni filantrop egyesületbe.“ (Popolo D'Italia.)

A HÁBORÚ FILOZÓFIAJA. „A háborút nem szabad úgy megítélni, mint romboló erőt, (mely csak egyik természetszerűleg brutális, de mind-ezek ellenére vonzó oldala annak), hanem mint egy olyan eseményt, mely a legmagasabbra feszíti az összes emberi energiákat és amely nemes bélyeget üt azokra a népekre, melyek elég bátrak ahhoz, hogy azzal szembenézenek.“ (Camicia Nera.)

„A háború igaz, rettenetes adottság; de mégis büszkeség tölti el az embereket, ha arra gondol, hogy most mindenki megteheti a kötelességét. A katonák harcolnak és az otthonmaradottak is kivethetik részüket a dicsőségből: akár úgy, hogy elszenvedik a háborús veszélyeket és nélkülözéseket, akár a gáztámadások ellen való okos védekezéssel.“ (Il Secolo Fascista.)

MAI OLASZ KÖLTŐK

Fordította: MÁRIA BÉLA

PAOLO BUZZI: FIATAL FIUK

*Ha egész életünkben hallanánk a trombitaszót,
talán a süketek is kiszakítanák dobhártyáikat.
Meg akarnak javítani minket és sikerülni is fog,
mert majdnem mindannyian jók vagyunk és szeretjük a népet.
De ha mindennap kikellene menni az uccákra,
az üvöltő tömeg közé, még jobban meggyűlölnénk
Végül is, szép dolog szoros fejekre gépfegyverezni.
Mi erősek vagyunk és meg akarjuk mutatni erőnket.
Mi tudjuk, sokan éhesek. Két év múlva mi is éhesek leszünk.*

AURO D'ALBA: LÉGIONÁRIUSOK DALA

*Felfegyverzett őrei vagyunk mi
e menetelő népnek,*

*nehézükre esik megmaradni
a hármassorokban,
mintha szárnyaik volnának!*

*Vannak, akik katonák voltak
a Karsztok kőszirjaiban.
Mások meg megirigyelték
halottainkat és sebesültjeinket
és elindultak, felkapaszkodva
a mozgalom teherautóira.*

*De mit lehet tenni, fiúk
ha így parancsolja a Duce?
„Légionáriusok ritmusával
lépésben menetelni, ha kell,
verekedni mindig ráérünk
ne féljeteK, jönnek jobb idők is.”*

*És itt vannak a legfiatalabbak is,
akik még többre vágyanak
és megjelölt mellünket nézik,
hogy olvassanak benne.
Ők a veteránok
fiai és unokái.*

*A Duce
tiz évnyi életet kért tőlünk,
mi azt feleltük: mi az, hogy!...
Akkik nem hisznek a halálban,
azoknak keveset számít
tiz év, vagy az örökkévalóság.*

*Komorán marsolnak mellettünk
a hadisírok alatt:
ők tartják legkeményebben
a római lépést:*

*Felfegyverzett őrei vagyunk
e menetelő népnek,*

GUISEPPE UNGARETTI:

A FASIZMUS EGY HALOTTJÁNAK SIRFELIRATA

*Annyit álmodoztam, hittem, szerettem,
hogy már nem lehetek itt köztetek.*

*De a szép kéz: a haza anyai keze
támogatja még mindig
erőtlen lépéseimet és az elernyedő kart,
mely ezer helyett tudott akarni.*

*Erőben, repesve, megihletve
mellemhez tapadva így lesz
halhatatlanná ifjú szívem.*

OLASZORSZÁG ÉS ABESSZINIA

Irta: GARVAI JENŐ

1. Az olasz vezető körök a világcipacért folyó jelenlegi különösen erős harcban fájdalmasan érzik, hogy konkurrensikkal, a nagyhatalmakkal szemben a gyarmatok dolgában a rövidebbet húzták. Mig Anglia, Franciaország és Japán óriási gyarmatterületeket hódítottak meg, mig az Egyesült-Államok egész Középamerika és Délamerika nagy részére kiterjesztette befolyását, addig Olaszország csak olyan sivatagi területeket hódított meg Északafrikában, amelyek sem Anglia, sem Franciaország szemében nem bírtak értékkel. Az olasz gyarmatok területe jöllehet nagy, (összesen 2.2 millió négyszögkilométer,) mivel azonban szinte az egész sivatag mindössze 2.5 millió lakossal bír. S mert a lakosság jórésze igen harcias nép, „pacifikálásuk“ nagy áldozatokat követelt. Ezek a sivatagok 2.5 millió összlakosukkal egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy az olasz imperializmus számára a szükséges nyersanyagot és ama keresett piacot szolgáltatassák, amivel Itália konkurrensai rendelkeznek. Lényegében Itália is gyarmatok nélküli ország, ugyanúgy, mint Németország. Az olasz imperializmus számára viszont a gyarmatok hiánya annál nyomasztóbban hat, mivel az anyaországban hiányzanak a legszükségesebb ipari nyersanyagok, Itáliának nincs szene, nincs olaja, nyersvas termelése öt, acéltermelése 10—15 százaléka a megfelelő német termelésnek. Nincs semmiféle színes fémje, nem elég a fája, nincs textil nyersanyaga, kivéve kevés selymet és gyapjút. Ugyanúgy, mint Japán, Itália is a természettől fogva szegény.

Hogy Itália a gyarmatok meghódításában ugyanúgy visszamaradt, mint Németország, annak történeti a magyarázata. A XIX. század közepéig Itália nem egységes, hanem számos kis államból áll. Ebből is a leggazdagabb rész (Lombardia, Velece) osztrák kezekben. Abban az időben, amidőn az imperialista nagyhatalmak Ázsiában és Afrikában óriási területeket szereztek, Itáliát a nemzeti egyesülés problémája foglalkoztatta s ezt csak az *Egyházi Állam* 1871-ben bekövetkezett lipuidálása, s Rómának az ország fővárosává való proklamálása oldotta meg. Emellett a túlnyomóan olasz lakosú határvidék (Déli-tirol és Triest) a világháború végéig még mindig osztrák uralom alatt maradt. Az olasz Korszika továbbra is Franciaországhoz tartozik s a délfraancia határvidéken ugyanúgy olasz a lakosság, mint Sveic határkantonaiban. Sőt még ma is kénytelen Itália tűrni, hogy a szomszédos Málta-sziget — tiszta olasz lakosságával — angol kezekben hatalmas hadikikötő, mely uralja a Földközi tenger keleti és nyugati átjárását s állandó fenyegetés Itália felé.

Itália elkésett és tökéletlen egyesülése s a katonai ügyek ezzel kapcsolatos fejletlensége a fő oka, amiért Itália a gyarmatok felosztása alkalmával a rövidet húzta s amiért a közvetlen szomszédos északafrikai területeket, mindenekelőtt Tunist, amely éghajlatánál és talajbeli adottságainál fogva az olasz telepedés számára kiválóan alkalmas, Franciaország hódította meg.

Az olasz polgárság az imperializmus kifejlődésének szakaszában számos erőfeszítést tett, hogy az elmulasztottakat bepótolja. Abesszinia meghódításának kísérlete 1896-ban verességgel végződött. (Akkoriban Abessziniát fegyverekkel Itália ellen Franciaország látta el.) Ugyanilyen sikertelenül végződött Itália világháborúban való részvéte-

le. Az 1915-ben kötött londoni titkos szerződés Itáliának a világháborúban való részvételéért nagy gyarmatterületeket ígért Előázsiaiában. Amidőn azonban a világháború lefolyása Itália katonai gyengeségét egész nyilvánvalóan megmutatta (Itália még a saját határait sem tudta megvédeni) a világháború zsákmányának a felosztásakor egyetlenegy gyarmati mandátumot sem kapott. Az e fölötti elkeseredés még ma is erős s Itália háborúutáni politikáját messzemenően befolyásolja. Itália sohasem volt százszázalékosan szolidáris a versaillesi békeművel, bizonyos fokig mindig támogatta a volt központi hatalmak országait, különösen Ausztriát és Magyarországot.

Az olasz polgárság Mussolinival az élén a világháború lefolyásából és a versaillesi békéből levonta a tanulságot. A fasiszta mozgalom segítségével helyreállította a hadsereg meglazult fegyelmét, a tisztikar és az állam tekintélyét. Az állam hivatalos ideológiája a sovinizmus és a militarizmus lett. A sovinizsra nevelést s a katonai szolgálatra való előkészületet már a hatéves gyermeknél kezdik. Céltudatosan új világháborúra készülnek, erőnek erejével modern hadiflottát, s átütőerejű légi flottát törekednek teremteni. Mussolini szakadatlanul hangsúlyozta, hogy a következő háborúra jobban kell felkészülni. Sohasem mulasztotta el különböző alkalmakkor az újjáteremtett olasz hadsereggel való demonstrálást (a görög Korfu okkupálása olasz hadihajókkal, a Balbo-féle légiraj demonstratív Óceánon-túli útja, az Ausztria függetlenségének védelmében történt felvonulás stb.). Ugyilátszik Mussolini érkezettnek látta az időt, hogy egy nagy gyarmati hódító háborúval az olasz hadseregre költött befektetések hasznát bevételezze s az olasz polgárság étvágyának megfelelő gyarmati területet hódítson meg. Hogy Mussolini 1935 őszt a támadás legalkalmasabb időpontjának tekinti, azt két mozzanattal határozza meg; az ország relative javult külpolitikai és rossz gazdasági helyzete.

2. Olaszország külpolitikai helyzete a versaillesi békemű felmorzsolódásának folyamata következtében kétségtelenül javult. Amíg a versaillesi békemű szilárdan állt s Németország nem fegyverkezett, addig Olaszország nemzetközi szerepe arra szorítkozott, hogy Angliára támaszkodva szívós harcot folytasson Franciaország kontinentális hegemóniája ellen. Jóllehet Itália helyzete Triest, Fiume, a dalmát tengerparti városok és Albánia elnyerése következtében az Adrián javult, mégis a versaillesi békemű védelmére teremtett kisantant szűk határok közé szorította Itália Balkán törekvéseit. Sikeresebb volt Itália szerepe a közép Dunavölgyében, ahol Franciaországgal szemben, erős befolyást nyert Ausztriára. Ezzel szemben Földközi-tengeri állása nagyon meggyengült. A Földközi-tenger kijárata fölött Anglia rendelkezik. A Földközi-tenger nyugati ágját Itáliával szemben stratégiailag Franciaország zárta le Toulonra, Korzikára s az Itáliával szembenfekvő afrikai hadikikötőre, Bisertára támaszkodva. A Földközi-tenger keleti partján angol és francia mandatárius területek, Palesztina és Szíria fekszenek. Mindaddig, amíg a versaillesi békemű szilárdan állt, Itáliának — Anglia bizonyos támogatása ellenére is — semmi kilátása sem nyílt arra, hogy Franciaországgal szemben, mint imperialista hatalom érvényesüljön. Az olasz külpolitika tengelyét a Franciaországgal szembeni ellentét képezte.

Olaszország helyzete Franciaországgal szemben jelentékeny változáson ment át a német fasizmus következtében. Az új német imperializmus nyílt kiállása, a versaillesi szerződés fegyverkezést tiltó pontjainak önkényes félretolása, Németország lázas fegyverkezése új helyzetet terem-

tett Európában s a három szárazföldi imperialista állam (Olasz-, Német-, Franciaország) egymásközi viszonyában messzemenő változásokat okozott. Amíg azelőtt Olaszország Németország gyenge és veszélytelen hatalmát Franciaországgal szemben támogatta, addig most az olasz és a német imperializmus érdekeit a Duna völgyében élesen szembekelelték. Hitler ama kísérletére, hogy Ausztria csatlakozását erőszakkal keresztülvigye, Mussolini hadrakész olasz hadtestek felvonulásával válaszolt s tudomására juttatta Hitlernek, hogy Olaszország kész Ausztria „függetlenségét” fegyverrel megvédeni. Ezen az alapon jött létre Franciaország és Olaszország között érdekközösség Ausztria csatlakozásának megakadályozására. Németország fegyverkezése, a keleteurópai francia szövetségi rendszer gyöngülése, a német-lengyel közeledés, az angol imperializmus lényegében németbarát politikája mindenkép’ kívánatosnak tüntették fel Franciaország szemében az Olaszországgal való viszony javulását. Az év elején Laval római látogatása egész csomó vitás kérdés elintézését eredményezte: Olaszország Franciaországtól határkiigazítás címén további sivatagi területeket kapott Lybia déli részén, s egy kis területsávot a francia Szomáli-földből; rendezték a tuniszi olasz iskolák és állampolgárok kérdését; végül húsz százalék részesedést kapott a Džibuti-ből Abesszinia fővárosába, Addis-Ababába vezető francia vasút érdekelttségéből. S ami még fontosabb, (okiratban azonban nem fektették le) Laval ugylátszik annak a reményét keltette Mussoliniben, hogy Franciaország Abesszinia Olaszország részéről való meghódításával szemben nem támaszt nehézségeket. Ilyen ígéret nélkül, tekintettel Franciaország Olaszországgal szembeni Földközi-tengeri fölényére s arra a kulcshelyzetre, amivel az egyetlen, Abessziniát a tengerrel összekötő vasuti vonal birtokában rendelkezik, valószínűtlen, hogy Mussolini oly’ nagy mértékben kötelezte volna magát a háborús készülődésekkel. S mert párhuzamosan az olasz-francia viszony javulásával, francia közvetítésre, Olaszország viszonya Jugoszláviához is bizonyos mértékben javult, s mert Németország Olaszországot az abessziniai háborúra tüzei, hogy Európában a helyzetét gyengítse, ezért tartja Mussolini a külpolitikai helyzetet alkalmasnak a háborúra. Mussolini külpolitikai számításába azonban súlyos hiba csúszott: nem számolt Anglia ellenállásával.

3. Egyike azon mozzanatoknak, amelyek Olaszországot a háborúra kényszerítik: az ország rossz gazdasági helyzete s a lira kikerülhetetlen értéktelenedése.

Ha áttekintjük az olasz kapitalizmus gazdasági fejlődését a fasiszta uralom kezdetétől, úgy kiderül, hogy a diktatura fasiszta formájának ténye semmiféle tekintetben sem teremtett kivételes helyzetet Olaszországban. A fasiszta Itália gazdasági fejlődése lényegében semmiben sem különbözik a többi tőkés ország gazdasági fejlődésétől. A gazdasági válság Olaszországot ugyanolyan erővel érte, mint a többit, azzal a különbséggel, hogy a válság terhének a dolgozó lakosságra való áthárításában a semmiféle demokratikus gátlással nem bíró olasz fasiszta rendszer még kiméletlenebbül és következetesebben járt el, mint a többi tőkés ország „demokratikus” kormánya. Viszont a válság terhének ez áthárítása a dolgozókra a lakosság szegénysége következtében különben is gyenge belpiac felvevő képességét még tovább korlátozta s ezzel a válság legyőzését még inkább megnehezítette. Állításunkat pár számadattal próbáljuk igazolni. A fasiszta uralmának kezdete óta az olasz ipari termelés volumene a következőkép’ alakult: (1928 adalékait véve 100-nak)

	1921	1929	1931	1932	1933	1934
A világ (USSR nélkül)	60	106	91	66	75	80
Anglia	73	106	89	88	94	106
Franciaország	43	109	98	76	84	78
Németország	65	101	72	61	69	88
Olaszország	61	111	93	73	80	88

Ezek a számok igazolják, hogy egész a világválságig Olaszország ipari termelése, valamivel gyorsabban történt, mint Európa régi nagy ipari országainak fejlődése, a válság azonban ugyanolyan erősen visszavetette s 1934-beli relatív színvonala semmiesetre sem volt jobb, mint az 1921. évé, a fasiszta uralom előtt.

A válság Olaszország hitel- és bankrendszerét az összeomlás szélére juttatta. A különösen erős áresés (42% a válság folyamán) az adósságok terhét elviselhetetlenné tette. A bankkatasztrófát csak a befagyott követelések és elértéktelenedett papírok (állami) átvétele a hiányzó magánszavatosság pótlása s az állami hitelgarancia akadályozták meg. A válság eredményeként az olasz bank- és hitelrendszer jelenleg ugyanolyan mértékben állami ellenőrzés alatt áll, mint a német és az amerikai. A kényszerkartellek s az államilag elrendelt trösztösítés következtében a tőke összpontosítása ugrásszerű ütemben halad. Japán után jelenleg Itália az az ország, ahol a finánc-tőke ellenőrzése az egész ország gazdasági élete fölött a legteljesebb.

S ha a fasiszta rendszernek sikerült nagy állami áldozatokkal a bank- és hitelrendszert az összeomlástól megóvni, úgy nem sikerült az államháztartás és a fizetési mérleg egyensúlyát helyreállítani, s a valuta paritását fenntartani. Az államháztartás hivatalosan kimutatott deficitje 1930—31-ben 0.5, 1931—32-ben 3.9, 1932—33-ban 3.5, 1933—34-ben 6.8 milliárd lira. Hasonlóképp az államadósságok 87.2 milliárd liráról (1929 jul.) 102.6 milliárd lirára (1934 jul.) emelkedtek. Az abesszím háborúra való készülődés óriási költségei az állam adósságát azóta bizonyára több milliárddal növelték. Az államháztartás növekvő deficitje egyik oka a lira megkezdődött értéktelenedésének.

A lírát még akutabban veszélyezteti a külkereskedelmi és a fizetési mérleg kedvezőtlen alakulása. Olaszország külkereskedelme a legutolsó években a következőképpen alakult (milliárd lírában):

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Bevitel	21.7	17.3	11.6	8.3	7.4	7.7
Kivitel	15.2	12.1	10.2	6.8	6.0	5.2
Beviteli fölösleg	6.5	5.2	1.4	1.5	1.5	2.5

Olaszország kivitele évről-évre tovább esik. A fasiszta rendszer minden eszközzel megpróbálta, hogy a kivitelt elősegítse: leszállította a béreket, szubvenciókat nyújtott, olcsó tarifákkal szolgált, stb. Minden siker nélkül. Olaszország kivitele bizonyos értelemben mindig „mesterséges” volt; saját nyersanyag és fűtőanyag hiánya miatt az állandó tőke elemei Itáliában drágábbak, mint a saját fűtő- és nyersanyag bázisai rendelkező nagy ipari országokban. Ugyanugy, mint Japáné, Olaszország versenyképessége is a nagyon alacsony munkabéreken nyugszik. Az ország vámokkal és beviteli tilalmakkal való minden oldalról történt lezárása viszont a tiszta árkonkurenciát egyre hatálytalanabbá teszi.

Különös nehézség Olaszország számára jelenleg, — mivel a világkereskedelem mindinkább kétországokénti megállapodások formájában

történik s a beviteli korlátozások általánosak — hogy kivitele túlnyomóan könnyen nélkülözhető fogyasztási cikkekből áll (déli gyümölcs, tészta, szőlő, sajt, selyem, szövet, automobil a legfontosabbak.) Ezzel szemben Olaszország mindenekelőtt nélkülözhetetlen nyersanyagokat és termelési eszközöket bevitel, (szén és petróleum termékek, vas és színes fém, textil nyersanyagok, gépek, stb.) Ilyen körülmények közt az olasz kivitelre nehezedő nyomás súlyosabb, mint amit az importőr Olaszország szállítóira gyakorolhat. Ezért kényszerül Olaszország bevitelét messzemenően az alásúlyodt kivitelhez igazítani, hogy ezáltal a külkereskedelem deficitjét korlátozza. Ez, mint az előbbi táblázat mutatja, 1932-ig sikerült is. 1934-ben azonban a továbbbesző kivitel mellett a bevitel ismét emelkedett és a valutára nehezedő nyomás erősen fokozódott.

A kereskedelmi mérleg deficitjét Olaszországban valaha az olasz kivándorlók pénzküldeményei, a turisták kiadásai, a hajózás bevételei, s a külföldi hitel formájában jelentkező tőkebevétel hozta egyensúlyba. A válság ezeket a bevételi forrásokat erősen lecsökkentette. A kivándorlók pénzküldeménye 563 millióról (1928) 206 millióra esett (1934), mivel számos kivándorló hazatérni kényszerült, a kereset gyengült s az átutalás számos országból nagy nehézségekbe ütközik. A turisták száma és kiadása a válság folyamán szintén csökkent: számos ország éles valuta rendelkezései akadályozzák a turista forgalmat. A hajózás bevételei is csökkentek. A külföldi hitel megszűnik. A végeredmény, hogy a fizetési mérleg egyensúlyba hozatala s a lira stabilitásának a fenntartása nagyszámú külföldi, aranyban történő kifizetést igényel. Az olasz nemzeti bank arany- és devizakészlete 1929-ben 12.154, 1932-ben 8.917, 1933-ban 9.170, 1934-ben 7.656 millió lira. A válság folyamán ezek szerint 4.500 millió lira aranyat költöttek el s ebből egyedül 1934-ben 1.500 milliót. Am sem az arany elköltése, sem a valutaforgalom szigorú korlátozása már nem elég a lira stabilitásának biztosítására, a diszió egyre tovább nő. A lira disziója az arany paritással szemben 1934. évi átlagban 2.98 százalék, 1935 májusában viszont már 7.06. Jóllehet a hadikészülődések valójában még csak megkezdődtek, a lira értéktelenedése már teljes folyamatban. Könnyű előrelátni, hogy milyen ütemet ér majd el a lira értéktelenedése a háború folyamán.

A lira további kikerülhetetlen értéktelenedése, amit az ország gazdasági gyengesége, az erősen passzív fizetési mérleg és a relative csekély aranykészlet mellett lehetetlen „szabályozható“ határok között tartani, (mint Angliában és Amerikában), ugyancsak háborúra serkent. A lira 1927-ben történt stabilizálása alkalmával Mussolini azt mondta, hogy addig, amíg ő él, semmiféle újabb értékcsökkenés nem éri a lirát. Most bevallani, hogy a fasiszta rendszer képtelen a valuta stabilitását fenntartani s arra a népre, amelyre a válság terhét áthárították, most az infláció veszedelmét is rázudítani, a fasiszta rendszer veszélyesnek tartja. Viszont, ha háborút vezet, úgy az állami pénzügyek megromlásáért és az inflációért a felelősséget a fasiszta államvezetésről a „nemzeti, szent háborúra“ háríthatja át.

4. Abesszínia az egyetlen ország Afrikában, amely a körülmények egész sora (mint pl. a három nagyhatalom, Anglia, Franciaország, és Olaszország versengése, előnyös startégiai fekvése s lakosai harciasága) következtében mindmáig megőrizte bizonyosfokú politikai függetlenségét.

Abesszínia nagykiterjedésű ország, kb. kétszer akkora, mint Német-

ország lakosai száma 10 millióra becsülhető. Gazdaságilag két részből áll: a délkeleti sivatagi területtől, (amely az olasz, francia és angol Szomáli-földdel érintkezik. Ez a rész vízben szegény, tropikus, terméketlen és csak nomádok lakják) s a tulajdonképpeni hegyes Abessziniából, mely a síkságból meredeken, egész 2000 méter magasságig emelkedik, ott fennsíkot képez, amelyen további hegységek emelkednek 4500 méter magasságig. Klimája (relative) egészséges, a föld potenciálisan nyersanyagokban igen gazdag. A kávé vadul terem; a gyapot jó eredménnyel termelhető, ugyanugy gabona, stb. A talaj gazdag szén-, vas-, réz- és aranyrétegeket tartalmaz; csupa olyan nyersanyagot, ami Olaszországnak hiányzik.

Az ország természeti gazdagságában különösen nagy szerepet játszik az ország északnyugati részében fekvő Tana-tó. Ez látja el vizel a Kék Nilust. A víz szabad elfolyásától függ Egyiptomban és Sudánban a gyapottermelés. Ezért nagy érdeke Angliának legalább is északnyugati Abesszínia „függetlenségének“ megőrzése. A Tana-tó vizének felhasználását Abesszínia egyéb területeire valamely más hatalom által Anglia nem engedheti meg.

Abesszínia természeti kincsei eddig kihasználatlanok. Az országban nincsenek utak. Djibuti francia kikötőből Addis-Ababáig egy keskeny nyomtávú vasúti vonal vezet 830 km. hosszúságban. De ezen is csak hetenként három alkalommal megy a vonat, nappal, úgyhogy az aránylag rövid út három napot igényel. Épített út egyáltalán nincs, csak karaván utak, többnyire szűk hegyi ösvények, amelyek csak teherhordó állatokkal használhatók. Abesszínia lakosainak egyetlen bevételi forrása szinte még mindig csak a mezőgazdálkodás, állattenyésztés, valamint halászat és vadászat. Iparról, háziiparon s pár kis üzemen (egy bőrcserző, egy lőpor, egy nyomda és az Addis-Ababai elektromos-üzemen) kívül szó sem lehet. „Bányászata“ a sivatagok sós tavaiából való sópárlásra szorítkozik. Ez a termelés is azonban csak saját használatra szól. Az áru és pénzforgalom csekély. A külkereskedelem minimális, kb. 100 millió marka évenként. Bevitele: mindenekelőtt fegyver, gyapjuanyag, üvegáru és gyöngy. Kivitele: kávé, elefántcsont, kaucsuk, bőr és viasz. A külkereskedelem túlnyomó része Djibutin keresztül bonyolódik le. Nyugat-Abesszínia elsősorban a Nilus völgyével áll kereskedelmi összeköttetésben.

Abesszínia társadalmi szerkezete szerint feudális állam, a törzsi szervezet maradványaival és rabszolgasággal. Az országot pár évtized óta fokozatosan központosítja a monarchia. Ennek megfelelően a hadseregszervezet a negus állandó (belga és svéd kiképzés alatt álló) hadseregéből, s a feudális törzsfőnökök seregéből áll, mely utóbbi csak háború esetén teljesít szolgálatot. Abesszínia vegyes nemzetiségű állam s a kb. négy millió lelket számláló uralkodó nemzetiségen kívül még hat millió más nemzetiségűből áll. Az ország elmaradt feudális társadalmi formája s alacsony kulturája következtében a nemzetiségi kérdés még nem bír jelenséggel.

Nagy vonalakban az előbbieket adják annak az országnak a képét, amit Olaszország meghódítani készül. Ez a szándék azonban, eltekintve a kérdés stratégiai vonatkozásától, Anglia szivós ellenállásába ütközik.

5. Említettük, hogy Abesszínia relatív politikai függetlenségét mindenekelőtt a nagyhatalmak rivalizálása következtében őrizte meg. 1896-ban Franciaország látta el Abessziniát fegyverekkel és támogatta Olaszországgal szemben. Jelenleg ez a szerep mind nyilvánvalóbban Angliára hárul.

1906-ban Anglia, Franciaország és Olaszország szerződést kötöttek. Ez a szerződés proklamálta Abesszínia függetlenségének a fenntartását, megállapította a három nagyhatalom érdekszféráját, leszögezte a „nyitott ajtó” elvét az egész területre vonatkozólag s a szerződés harmadik pontja kimondta, hogy „a három kormány közül egyik sem kezdeményez Abessziniával kapcsolatban semmit sem a másik kettő beleegyezése nélkül”. 1935 decemberében viszont csak Anglia és Olaszország között történt megegyezés, (aminek az eredményét 1926 júniusában közölték Abessziniával), mely szerint Anglia koncessziót nyer a Tana-tó melletti duzzasztó s egy a Tana-tó partjától Sudánba vezető automobilut megépítésére, Olaszország koncessziót nyer egy Eritreából az olasz Szomáli-földre abesszín területen keresztül vezető vasutvonal építésére és üzembehelyezésére. Annak az abesszín területnek a gazdasági kihasználása, amit a vasutvonal feltár, Olaszországot illeti... A szerződés szerint még a két kormány kölcsönösen támogatja egymást az előbbieket keresztülvitelében az abesszín kormány előtt.

A jegyzék vétele után az abesszín kormány nyomban tiltakozott a Népszövetség előtt s megnyerte Franciaország teljes támogatását, amely háttérbe szorítását látta az angol-olasz megegyezésben. Így az angoloknak és olaszoknak vissza kellett vonulniok és Abesszínia felosztását elhalasztani. Ez a halasztás a két hatalmat teljesen különbözőféleképp érintette: Anglia továbbra is a Kék Nilus vízének birtokában maradt, s többet tulajdonképp nem is akart. Olaszország aspirációja azonban ismét a semmibe foszlott. Így maradt Abesszínia további tíz évig sértetlen. Japán példáján nekibátorodva Olaszország az idén kísérli meg újból Abesszínia elfoglalását, amidőn jelentéktelen határincidensekre (Ual-Ual) erős katonai előkészületekkel és nyílt fenyegetésekkel reagál. Olaszország remélte, hogy Franciaország, Olaszország megnyerése céljából Németország keleteurópai terjeszkedésével szemben, semmiféle nehézséget nem támaszt. Ugyanezt remélte Angliától, az 1925-ben történt megegyezés s ama jószolgálatok alapján, amit Angliának Strezában tett. Ezek a remények azonban ismét nem váltak be. S ha 1925-ben Franciaország vétője hiúsította meg az angol-olasz megegyezés keresztülvitelét, úgy jelen esetben Anglia áll Olaszország útjában.

Felmerül a kérdés, hogy Anglia miért foglal oly élesen állást ma Abesszínia mellett, amikor tíz évvel ezelőtt Olaszországgal még egyezményt kötött Abesszínia kiaknázására. Nehéz erre a kérdésre megnyugtató választ találni. Ugyáltszik Anglia attól tart, hogy ha Itália Abessziniát leveri, úgy a Tana-tó fenyegetett helyzebe kerül. Nyilvánvalóan Anglia a jelenlegi, minden irányba kielezett külpolitikai helyzetben ennek a lehetőségét valószínűbbnek tartja, mint tíz évvel ezelőtt s ezért megfelelő diplomáciai és katonai mozdulatokkal próbálja Olaszország terjeszkedését határok közé szorítani. S Mussolini használhat még oly nagy szavakat, a stratégiai helyzet minden vizsgálata azt mutatja, hogy amennyiben Anglia Abesszínia fegyverekkel való ellátását nem akadályozza meg, sőt azt támogatja, úgy az Abesszínia és Olaszország közti háború nagyon könnyen ugyanolyan vereséghez vezethet, mint negyven évvel ezelőtt.

Mussolini azonban a háború ideológiai és anyagi előkészítését annyira vitte, hogy személyi tekintélyének s a fasiszta rendszer presztizsének sérelme nélkül csak Abesszínia valami nagy engedményével térhet ki a háború elől.

6. Ha az olasz-abesszín háború kilátásait nézzük, úgy nagy hiba volna ezt egyszerű „gyarmati háborúnak“ minősíteni.

Mechanikusan és statisztikusan véve Olaszország természetesen messzemenő fölényben van Abessziniával szemben. Négyeszer akkora a lakossága, nagy, minden követelést kielégítő hadiparral s a legmodernebb fegyverekkel felszerelt hadsereggel rendelkezik. A stratégiai helyzet konkrét tekintetbe vétele azonban azt igazolja, hogy Olaszország számára ez a háború olyan vállalkozás, mely az ország minden erejének megfejtését követeli s könnyen gazdasági katasztrófára s a fasiszta rendszer összeomlására vezethet.

A földrajzi viszonyok Olaszország számára nagyon kedvezőtlenek. Az olasz hadsereg felvonulásának kiindulása csak a keletafrikai gyarmatokon lehet (az Olaszország északafrikai gyarmatai és Abesszínia közti angol Sudánon az átvonulásról szó sem lehet.) Eritrea gyarmat Olaszország déli csúcsától 4000, Szomáli-föld pedig 6000 km. távolságra fekszik. Ezt a hosszú tengeri utat nemcsak a csapatoknak, hanem az élelmiszernek és hadianyagnak is meg kell tenni, mert élelmiszerral, a különben is nagyon szegény Eritrea és Szomáli-föld nem rendelkezik. Ezekhez a nehézségekhez még hozzájárul az is, hogy a kihajózási lehetőségek az olasz gyarmatokon igen korlátozottak.

Különösen fontos, hogy Itália háborúskodásának a lehetősége Angliától függ. Ha Anglia a Szezi-csatornát és Gibraltárt az olasz csapat- és hadianyag szállítás előtt lezárja, úgy a hadvezetés lehetetlen.

Az olasz gyarmatokon kihajózott csapatok 200—300 km.-t olasz s további 200—500 kilométert abesszín sivatagi területen kénytelenek megtenni, mielőtt a hegyvidéket elérik, ahol a harcok megkezdődhetnek. Az a sivatagi terület viszont, amin az olasz hadseregnek át kell haladni, a világ egyik legforróbb területe; viz, élelmiszer, utak s mindenféle épületek nélkül. A háború céljaira előbb mindent meg kell építeni. Nem csoda tehát, ha a mozgósított olasz munkások száma ugyanolyan nagy, mint a katonáké. Ha még hozzávesszük, hogy a kikötőktől a hadszíntérig vezető utat, amelyen az olasz hadsereg hadianyaggal, élelmiszerekkel, utánpótlással való ellátása lebonyolódik, a sivatag nomádjainak állandó rajtaiütése miatt biztosítani kell, úgy világos, hogy a tulajdonképpeni hadioperációkban résztvevő katonák száma s a háborúra mozgósítottak összlétszáma közt az arány igen kedvezőtlen. Ez a körülmény, s az egészségtelen klíma következtében megbetegedettek száma jelentékeny mértékben csökkenti Itália lélekszámbeli túlsúlyának jelentőségét. Abesszínia állandó hadseregét százezer főre becsülik, a mozgósítható katonák száma viszont gyakorlatilag a 16 és 60 év közti összférfilakosság, vagyis kb. két millió ember. „Abessziniában minden férfi potenciálisan katona“ — írja a *Statesman Yearbook*. Világos, hogy amennyiben Abesszínia fegyverszükségletét biztosítja, úgy az a pár százezer ember, amit Olaszország eddig a gyarmatain koncentrált, a háborúra teljesen elégtelen.

Az olasz hadsereg a fegyverek technikáját illetőleg kétségtelenül sokkal fejlettebb, mint az abesszín. Abessziniának nincs semmi hadiparra. Fegyvert Európából kénytelen szállítani. Ennek nincs különösebb akadálya: a fegyvergyárak az üzleteikben egyáltalán nem válogatósak, ha a profit elég magas, Abesszínia tényleg kap fegyvereket és gépfegyvereket Európából. Viszont ennek ellenére Abessziniának édes kevés a repülőgépe, nincs tank-parkja, se nehéz tüzérsége. Ebben a vonatkozásban tehát az olasz hadsereg kétségtelenül fölényben van. Ez a körülmény azonban a hadszíntér sajátos adottságainál fogva nem becsülendő

túl. Abessziniában nincsenek nagy városok, ipari központok, vasuti csomópontok, légkikötők, amelyeknek a bombázásával az ellenfél gazdasági s katonai ereje megbénítható. A bennszülöttek szétszórt kis falvai s fágakból és füvekből épített kunyhói egyáltalán nem alkalmas célpontjai a légi bombázásnak. Ugyanebből az okból kifolyólag a nehéz tüzérség hatóereje is igen csekély, ha a nagy szállítási nehézségek egyáltalán leküzdhetők. A tulajdonképpeni Abessziniában, amely 4500 méter magasságig emelkedő hegyvidék, amit 1000 méter mélységig terjedő uttaian szakadékok szelnek át, a tankok használata óriási nehézségekbe ütközik.

Az olasz hadsereg technikai fölényét viszont messzemenően kiegyenlíti az abessziniai hadsereg terepismeretének fölénye, az élelmezés lehetősége a helyi forrásokból, az egész lakosság segítsége és harciegységeik minden körülmények között sokkal biztosabb mozgékonyága. Ha meggondoljuk, hogy Franciaországnak milyen nagy erőfeszítésébe került a területét és lakosai számát illető feleakkora Marokkó „pacifikálása“ (jóllehet Marokkó Franciaország közelében fekszik és francia gyarmatok övezik) úgy világosan láthatjuk, hogy milyen nehéz és veszedelmes vállalkozást jelent Olaszországnak Abesszinia elleni háborúja.

7. Az előbbiekkal kapcsolatban még tekintetbe kell venni, hogy jóllehet Itália kitűnő hadiiparral és technikailag a legmodernebbül felszerelt hadsereggel rendelkezik, ugyanugy, mint Japán, gazdaságilag szegény. A több, mint egy évtizede tartó fasiszta rendszer ezen a helyzeten semmit sem változtatott. Az elmaradt agrár-ipari állam általános karakterét a fasiszta rendszer mégcsak nem is érintette. A legutolsó népszámlálás adatai szerint:

	1911	1921	1931
a mezőgazdasági lakosság százalékos aránya az összlakosságban	49.3	51.9	47.9
a mezőgazdasággal foglalkozók százalékos aránya az összdolgozóknak	55	55.3	46.2

A mezőgazdasággal foglalkozók számának erős csökkenése azonban nem valamely erős iparosodási folyamat, hanem a változó statisztikai számítás következménye: 1.6 millió parasztasszonyt „háziasszony“ címen kivettek a dolgozók számából. Hogy jelentős iparosodás nem történt, igazolja az is, hogy az iparban, a szállításban és a kereskedelemben dolgozók száma tíz év alatt 11 százalékkal emelkedett, jóllehet a lakosság általános növekedése 8.5%-ot tett ki.

Itália továbbra is megmaradt Európa egyik kulturálisan elmaradt országának. A hat éven felüli analfabéták száma 1911-ben 38, 1921-ben 27, 1931-ben 21 százalék. Itália déli részében, amely félféudális karaktert megtartotta az analfabétizmus, még nagyobb. 1931-ben Catániában 48, Lucániában 46, Sziciliában 40 százalék. Az analfabétizmus a lakosság szegénységének következménye, ugyanakkor azonban a gazdasági haladás akadálya.

Az ország gazdasági gyengeségét mindenekelőtt a népvagyom és népjövedelem adatai igazolják. 1928-ban a lakosság fejenkénti jövedelme Olaszországban 425, Franciaországban 716, Németországban 771, Angliában 1123, az Egyesült-Államokban 2228 márka. A nép vagyona fejenként 1925—28-ban Olaszországban 1700, Franciaországban 5200, Németországban 3900, Angliában 6700, az Egyesült-Államokban 10.500 márka. Kétségtelenül: ezeknek a számoknak a pontossága meglehetősen csekély; ezek a számok becslések, nem pedig statisztikai felvételek. A

külömbőség azonban olyan hatalmas, hogy a pontosság foka elveszti a jelentőségét. Különösen feltűnő, hogy Olaszországban a fejenkénti népvagyon még jóval alacsonyabb, mint a népjövedelem. Azt jelenti ez, hogy Olaszországban az akkumulált tőke tartaléka igen kevés, s ez a hadvezetésre nem fordítható anélkül, hogy a nép különben is alacsony életszínvonalát elviselhetetlenül tovább ne rontsa.

Ha az ország gazdasági gyengeségét naturál gazdasági értelemben vesszük, úgy különös erővel esik latba az ország szegénysége azokban a nyersanyagokban, amelyek a hadviseléshez nélkülözhetetlenek. Olaszországnak nincs szene, nincs petróleuma, nincs érce, nem rendelkezik semmiféle textil nyersanyaggal, elégtelen a fája. Élelmiszerral csak a lakosság hallatlanul alacsony életszínvonala miatt van ellátva. Azt jelenti ez, hogy egy nehéz háború — amilyennek az abesszíniai ígérkezik, — csak a bevétel erős fokozásával viselhető. S mivel Olaszország szinte semmiféle tőkével sem rendelkezik külföldön s mert az Olaszországban kihelyezett külföldi tőke kamatokban és osztalékokban többet visz ki külföldre, mint amennyit a külföldtől kap, ezért Olaszország fizetési mérlege a háború kezdetével (sőt már a háborúra való intenzív készülődés közben is) erősen passzív, annál is inkább, mert a hajózás bevételei esznek, abban a mértékben ahogy az olasz kereskedelmi flotta a háború szolgálatába állítódik. Világos ily' módon, hogy Olaszország saját eszközeivel nagy külföldi hitel, s külföldi kölcsön nélkül képtelen az abesszíniai háborút finanszírozni, vagyis a hadvezetéshez szükséges nyersanyagot elegendő mennyiségben bevásárolni. Honnan kaphat azonban Olaszország megfelelő hitelt? Anglia természetesen nem jöhet számításba. Amerika, amely már a világháború finanszírozásakor szép összeget vesztett Olaszországon, nem ad hitelt. Franciaország nem szívesen veszi, hogy Olaszország erejét Abessziniában köti le, mert ezáltal Franciaország ellenálló erejét gyengíti Hitler terveivel szemben. Ezért tehát egyáltalán nem lehet Olaszország háborúját finanszírozni, hanem mindent elkövet, hogy a háborút megakadályozza, illetve, az egész konfliktust, mihelyt lehet, valamiféle kompromisszummal megoldja. A nagyhatalmak közül tehát egyedül Németország marad, amelynek érdeke Mussolini hadbavonulása. Németország kétségtelenül szállítja hitelbe Olaszországnak azokat az árukat, amiket a saját nyersanyagaiból előállíthat. (Vas, acél, lövedék, stb.) Viszont Németország gazdasági helyzete, mint ismeretes, szintén nagyon gyenge s jórészt ugyanazokat a nyersanyagokat nélkülözi. Ezért Németország Olaszország háborúját csak nagyon korlátozott mértékben finanszírozhatja. Ha viszont Olaszország háború esetén nem számíthat elegendő külföldi hitelre, úgy nem marad más megoldás, mint a bankóprás, a korlátlan infláció. Összefoglalóan: az esetleges háború Olaszország gazdasági helyzetét ugrásszerűen rontja tovább, mert a lira folyamatban lévő értéktelenedését meggyorsítja, s a széles néptömegek különben is nagyon alacsony életszínvonalát jelentősen tovább súlyosbítja s a rendszer végleges megrendülésének objektív feltételeit termeli ki.

HABORÚS MORAL. „Azok, akik titkos híreket hoznak forgalomba, vicceket, vagy szójátékokat és azok, akik morognak, az ellenséges táborból jönnek. Majd megtanulják, hogy mit jelent a fascio fejszéje.“ — „Szavakkal, vagy a kezekkel kell örökre becsülni tudni a káromló ajkakat.“ — „Ha van érzéked az engedelmességhez: jó, ha nem: akkor is engedelmeskednek kell!“ (Camicia Nera.)

VERSEK A MAI ITÁLIÁBÓL

Irta: MÁRIA BÉLA

HEGYI SZIMFÓNIA (Olasz falu 1935-ben)

1.

Ó falu, békés hegyi falu!
Csermelyeid, patakjaid,
fenyveseid, fáid, szikláid
közé menekült az elfáradt, megvert
költő: fogadd kedvesen,
robotban elizzadt homlokát
hűtsd le friss szellőiddel,
altasd el békétadó,
szigorú, magányos éjeiden,
hogy felejtse a kinti világ
hajszait, bűneit...

2.

Ó falu, szegény hegyi falu!
Hiába jött megpihenni
csönded ölére a költő:
felejtteni itt nem lehet!
Akinek a szenvedések
nyitották tágra szemeit,
hogy csukhatná be azokat
ennyi nyomorúságra?
Csermelyek és hegyi patakok
hazug színfalai mögött
nézz be a sáragyagból
készült ablaktalan,
butortalan, vigasztalan
viskók belsejébe: ó,
el sem hímnék: emberek
élnek itt, elsatnyult,
félíg-vak, golyvás, hülye
emberi barmok. Testükön
lukas szakdarabok, rongyok.
Hajmaltól alkonyatig
túrják a földet s így jutnak
darab kemény, kukoricából
készült fekete kenyérhez,
mit este viskójuk előtt
ülve fogyasztanak el.
Vasárnap este beülnek
a kocsmába, hol egy pohár
rossz vörösbor és harmónikaszó
mellett próbálják felejtetni
életük örömtelenségét.
Felejtteni, ó felejtteni
lehet-e néked is:
költő, ki pihenni

jöttél a hegyek közé,
patakok és csermelyek
nűvös ölére, lehet-e,
szabad-e felejtteni,
mondd?!

3.

Ó falu, nyomorult hegyi falu!
Ha elhagynak, alig pár
kilométerrel feljebb nagyszerű
fürdőhely tűnik elő.
Hirtelen egy más bolygóra
csöppentél. Hol van már innen
a nyomorúság falúja?
Arnyas parkok, kerti székek,
lugasok, frakkos pincérek
várják a selyemruhás,
szmokingos népséget,
kiknek egyetlen gondjuk
értékes egészségük s hogy hányszor
ülük naponta ruhát váltani.
Milyen más, milyen idegen
világ ez; nem a te néped,
költő: pár kilométerrel
odább a sötét ódúkból
élnek a nyomorúság
s a tudatlanság súlyos
terheivel vállukon: ők,
világtalan testvéreid: ők
jutnak eszedbe a fény
és pompa közepette is, mondd:
pihenni lehet-e,
felejtteni szabad-e?

Ó falu, megbecstelenített hegyi
falú!
Harmatos mezőid, gyenge pázsitjaid
hallgatag fáid mit látnak?
Vasba öltött olaszok
százai és ezrei
vágatnak földjeiden
keresztül és nem szólhattok!
Gyárakból és műhelyekből,
iskolákból és a munkanélküliség
unott semmittevéséből
kiragadott fiatal fiúk

menetelnek itt kényszerű,
erőltetett énekkel ajkukon,
nehéz borjúkat cipelve
gyenge vállukon. Készül,
ó készül az új emberáldozás!
Robogó vad gyakorlatokon
hőszörülék élesre fegyvereiket.
Kiért? Miért? Bizonyosan

nem önmagukért. Sem a vályogból
készült viskók lakóiért!
Némák a poros falusi utak,
hallgatnak a fák; csak ők:
Mars menetelő fiai énekelnek,
talán csak, hogy ne hallják
a bensőjükből feltörő
tiltakozás szavát.

5.

Ó falu, várakozó hegyi falka!
csermelyeid, patakjaid,
fenyveseid, fád, szikláid
közé mikor ér el az igazság?
Mikor önti el már
a világosság kúnyhóidat?
Sápadt gyermekeid arcára
mikor ül piros egészség?
Addig, ó addig, költő,
ne akarj elbújni, hisz hiába
menekülsz a fenyvesek
közé és fűvek pázsitjára:
ma tüzet okád
a békés mező is...

(Pianche di Vinadio (Cuneo), 1935. augusztus).

NÉPI HÁBORÚ... „A feketeingesek a kitűzött cél felé menetelnek, ellenállva minden akadálynak, a Duce parancsa szerint: ez az afrikai hadjárat, melyben királyi hercegek, a Duce fiai és veje is résztvesznek, igazi népi háború.“ (Le Relazioni Internazionali.)

BARNA IZLÉS VAGY — ANTIHITLERIZMUS? Bármű legyen, a német birodalmi propaganda minisztérium betiltotta a következő cikkek gyártását és terjesztését: „Nemzeti tapéták fekete-fehér-vörös alapon festett horogkeresztes mintával, a háború és kereskedelmi zászlóval; lemosható horogkeresztes tapéták, a következő felirással: „Minden jó német reggel, este Heil Hitlerrel köszön; — horogkeresztes keménykő csempék; — toálettpapirtekercs, „Az S. A. bevonulása a Brandenburgi kapun keresztül“ című képet tartalmazó kerettel; — mosdókendők a Németország fölött felkelő nappal; — Angol-klozettek foszforeszkáló Heil Hitler felirással; — horogkeresztes fülű kávécsészék; horogkeresztes öngyújtók, ollók, nyakkendők, csillárok, tojástörők; — Hitler-képes fésűk és kezelőgombok; — Jungvolk-Edel, S. A. Mokka, S. S.-krème, B. d. M.-Vollmilch márkájú csokoládék; — puha P. O.-keksz, kemény S. A.- és puha S. S.-keksz; — torták a Führer glazur-képével, amely kívánatra a birodalmi miniszterek vagy helytartók képével cserélhető fel; — képek, melyek Hitlert mint kovácsot az üllőnél, stb. ábrázolják; — kártyák, melyeken a figurák helyett S. S. vezetők, 50 Pfennig ráfizetés ellenében a birodalmi miniszterek szerepelnek; — továbbá S. S.-lábizzadás elleni por dobozokban és tubusokban; — horogkereszt jelképes mérőszalagok, villák, kések, zsebkendők, ingek, borotvapengék, flóták; — „Barna aratás“, „Nemzeti Büszkeség“ márkájú cigaretták és „Légügyminiszter“ márkájú nehéz bronzai.“ (Völkischer Beobachter, május 23.)

ROMÁNIA GAZDASÁGI JELLEMZÉSÉHEZ

Irta: BÁLINT ISTVÁN (Bucuresti)

Mint a tőkés világgazdaság szerves része, Románia sem kerülte ki az 1929-ben bekövetkezett általános gazdasági válságot. Ennek ellenére Románia pár jelentékeny, sajátos gazdasági alkatából eredető vonással eltér a gazdasági válság legtöbb országban észlelt mozgásformáitól. E sajátosságok a mindinkább elmélyülő mezőgazdasági és pénzügyi válság és az ezek közben, ezek ellenére és ezek következményeként jelentkező nagyarányú ipari fellendülés ellentétében nyilvánulnak a legszembetűnőbbben.

Az ipari fellendülés méreteit az a tény érzékelteti a leginkább, hogy a gyáripari termelés indexe 100-nak véve az 1927-es állapotot, az 1931—32. évek átmeneti visszaesésétől eltekintve, állandóan emelkedik. 1933-ban 114.2, 1934-ben viszont már 148.7. A bányászati indexe, (ideértve a petróleumtermelést) 1933-ban 166.1, 1934-ben 183. Az ipari termelés értéke a gazdasági válság első éveinek gyors árlemorzsolódása után ugyancsak növekedik:

1930	48.353	millió lej
1931	33.153	„ „
1932	32.475	„ „
1933	34.905	„ „
1934	39.810	„ „

Az ipari fellendüléssel ellentétben a mezőgazdaság válsága mélyül, 1934-ben még a kedvezőtlen időjárás is súlyosítja a helyzetét. Ebben az évben a gabonatermés mennyisége 41%-kal kisebb, mint 1933 és 39%-kal, mint 1929—33. átlaga. Ez a körülmény a mezőgazdasági válságnak új lökést adott. Egyébként a mezőgazdasági válság fokmérője Romániában, ahol a mezőgazdasági termelés háromötöde kisgazdaságokban folyik, egyedül a termelés értéke lehet:

	1928	1932
A gabonatermés értéke	81.5	37.5
Az állattenyésztés „	41.3	21.—
Összesen:	122.8	58.5 milliárd lej.

Azt jelenti ez, hogy négy év alatt a termelés értéke a felére zsugorodott. A három fő gabonanövény (búza, árpa, kukorica) termelésének értéke 1929-ben még kb. 53.000, 1934-ben mindössze 22.800 millió lej ellenére minden milliárdokba kerülő árfentartó intervenciónak.

A pénzügyi válság is súlyosbodik. Az államháztartás helyzetét C. M. Pandele az *Analele Băncilor* c. bankszemlében a következőképpen vázolja: „Az 1934. költségvetési év első 9 hónapjának bevételei 303 millióval kisebbek az előző költségvetési év bevételeinél, jólehet az adóalany szám az élenkebb üzletmenet következtében gyarapodott. — A költségvetési és rendkívüli költségvetési kiadások összege túllépte az állam rendes jövedelmeit és így szükségessé vált a kincstári alapokból több, mint 1 milliárd lej felhasználása, melyhez hozzáadva a kb. 1800 millióra rugó nem teljesített kötelezettségeket, a 2800 milliós lenyűgöző számhoz érünk. Annak a feltételezésére készített ez bennünket, hogy az év végéig a bevételek és nélkülözhetetlen kiadások közti különbözet 3.5—4 milliárd lesz.“

A Leu árfolyama hivatalosan lényegtelenül fejlődik vissza. Ez a stabilitás azonban csak látszólagos, s az 1932 folyamán bevezetett deviza kereskedelmi korlátozások következménye. Az 1933 júniusában életbe lépett devizarendszer, melynek értelmében a devizakereskedelmet monopolizáló Nemzeti Bank az exporttól 10—40%-os felárral vesz át és az importőrnek 44%-os felárral ad devizát a stabilizációs árfolyamon felül, a Leu árfolyamcsökkenésének hivatalos beismerése.

A pénzügyi válság további tünete a hitelválság, melyet jelenlegi fázisában a nagybankok likvidálása, viszonylagos tőkebőség jellemez, minden kellő biztonságot nyújtó tőkekihelyezési lehetőség nélkül. (Ez a viszonylagos tőkebőség nem tévesztendő össze a nyugati iparállamok tőkebőségével, ami kedvező konjunktúra idején is túllépi saját országuk tőkeszükségletét. Románia a válság előtt ez országok tőkekihelyezési piaca volt.) A Román Nemzeti Bank 1928-ban 43.409.000, 1934-ben már csak 25.458.000 lej összegben számított le váltókat. A magánbankok váltótárcái hasonló csökkenést mutatnak.

Mi váltotta ki a vázolt ipari fellendülést a mezőgazdasági és pénzügyi válság közepette? Milyen irányban fejlődik tovább a gazdasági válság Romániában? Egyszóval, melyek a román kapitalizmus fejlődés kilátásai? Ezekre a kérdésekre csak Románia gazdasági alkatának elemzéséből kiindulva kaphatunk választ.

1. Románia Európa egyik legfiatalabb tőkés országa. Tőkés fejlődése, bekapcsolódása a világkereskedelemben, román tőkésosztály, bankrendszer és nemzeti ipar csak elkésve alakult ki abban az időben, amikor a nyugateurópai iparállamokban az ipari tőkét és liberálizmust a finanszkapitalizmus és imperiálizmus váltották fel. A Dunai Fejedelemségek egyesüléséből megszülető Romániában a külföldi tőke nagyszzerű piacra lel. Az első vasutak és iparvállalatok német, osztrák, angol tőke segítségével épülnek. A román búzára és kukoricára nézve a múlt század vége felé állandóan kedvező a világpiac áralakulása s a külföldi tőke járandóságait a román gabonamezők termése bőven fedezi.

A meggazdagodott bojár, kereskedő és hivatalnok, az iparcikkek utáni növekvő keresletet kihasználó, a múlt század végén a román nemzeti ipar megteremtéséhez kezdenek. A nemzeti ipar szükségességének legelső szószólója a Liberális Párt. Szenvedélyes politikai harcok, vámháborúk közepette a nemzeti ipar hatalmas védővámok segítségével tényleg fejlődésnek indul. De már túl későn ahhoz, hogy a külföldi tőkétől a román gazdaság legfontosabb pozícióját, a petróleumforrásokat elhódíthassa. A román nemzeti ipar másik kezdeti gyengéje a nehézipari nyersanyagok teljes hiánya. Az Ókirályságnak sem vasa, sem szene nincs elegendő. (Ez emeli ki Erdély és Bánát fontosságát.)

A tőkés gazdaság kialakulása így Romániában három tényező hatása alatt ment végbe: 1. Románia mezőgazdasági jellegének; — 2. a finanszkapitalizmustól való anyagi és politikai függőségnek s — 3. a román ipar védővám, üvegházi kitenyészetttségének hatása alatt. E tényezők szerepe, mint látni fogjuk, ma hatványozott: az ország gazdasági és politikai alkatának alaptényezői. Változásaik és kölcsönhatásaik hozzájárulnak létre az egész román gazdaság fejlődésirányzatait.

2. Említett alaptényezők sorrendje korántsem önkényes. A mezőgazdaság a román gazdaságnak az a nagy síkja, amelyen és amelyre visszahatva, a másik két tényező kibontakozott.

Románia mezőgazdasági állam; nemzeti jövedelmének 1928-ban 61.1, 1932-ben pedig még mindig 56.5%-a mezőgazdasági jövedelem.

nem számítva a közvetve mezőgazdasági eredetű jövedelmeket. (Bankok, gabonakereskedők, közszolgálatok, stb.) Fejtegetéseink során kiderül, hogy a román ipar — a petróleum- és a fa-kitermelés kivételével — közvetlenül vagy közvetve a mezőgazdaság nyújtotta piactól függ. Románia 19 milliónyi összlakosságából 12.295.000 földműveléssel foglalkozik, nem is említve a pásztorkodásból élők hatalmas számát.

Termelési ágai szempontjából a román mezőgazdaság uralkodó elemei a gabonatermelés és állattenyésztés. A gabonával beültetett területek 1926—30-ban, a megművelés alatt álló területek 88.15%-át foglalták el. 1932-ben az áresések ellenére még mindig 21 milliárd, szemben ugyanezen év 32.5 milliárd lej értékű ipari termelésével.

Hivatalos adatok a romániai birtokviszonyokat a következőképp ábrázolják:

Birtokterjedelem	Gazdaságok száma	Megművelt terület
	% -ban	
20 Ha.-on alul	97.55%	60.0%
20—100 „ -ig	2.07%	12.3%
100 „ -on felül	0.38%	27.7%

A 20 Ha.-on aluli gazdaságok legnagyobb részt törpegazdaság. Így az 5 Ha.-nál kisebb gazdaságok az össz gazdaságok 75.95%-a, megművelt területük azonban a megművelhető területeknek csak 35.8%-át jelenti. A birtokátlaguk nem haladja meg a 2.25 Ha.-t. Ezzel szemben a 100 Ha.-nál nagyobb birtokok száma az összbirtokok 0.38%-a viszont a megművelt területek 27.7%-át teszik.

A nagybirtok jelentősége az 1921-ben végrehajtott agrárreform ellenére korántsem oly jelentéktelen, mint azt sokan feltüntetni igyekeznek. Sőt a fokozódó birtokkoncentráció miatt évről-évre növekszik.

Az agrárreform óta a megművelhető területek kb. 60%-a annyira zétforgácsolódott, hogy modern, gépesített mezőgazdasági termelésre alkalmatlan. Az agrárreform a parasztság többségét földhöz juttatta ugyan, de nem a megműveléséhez szükséges élő és holt inventárhoz is. Ez a körülmény a román parasztságot a bank- és uzsora-tőke karmaiba hajtotta. A *Banca Agriculturii Românești* 1931-ben rendezett ankétja szerint az ország sok vidékén a földművelők havi 6—10%-os vagyis évi 70—100%-os kamatot fizettek. A kisajátított nagybirtokos így a bankár és uzsorás képében tért vissza. Innen a parasztság óriási méretű eladósodása, amelynek nyomásán 1932-ben moratóriummal, 1934-ben pedig konverzióval próbáltak enyhíteni.

Nemcsak a kamatjobbágyság, de a gazdasági válságot megelőző években az ipar fellendítése érdekében a mezőgazdasági kivitelre kivetett exportilletékek, a kiscgazdák ellen szövetkezett gabonakereskedők s a malmok árnyomó machinációi, valamint a parasztság gazdaság hozamához viszonyítottan túl magas adók, s a kartellizálódott ipar áruinak drágasága — bénítóan nehezettek a mezőgazdaságra, elsősorban a kisbirtokosságra.

A kisbirtokosok többsége az agrárreform óta képtelen előrehaladni. Az egész román mezőgazdaság főtermelő erői ma is az emberi és állati munkaerő. A törpebirtokos többnyire nem rendelkezik a szükséges eszközökkel s azokat a nagybirtokostól vagy a gazdagparasztól veszi kölcsön, ami eladósodásának másik forrása. A parasztság széles rétegei egyelőre még tájékozatlanok az ésszerű gazdálkodás felől. Viszont a kivételektől eltekintve a nagybirtok termelésttechnikája sem éri el a kor színvonalát. A mezőgazdasági gép kevés. Nagyon optimista statisztikák

szerint (M. Ghelmegeanu: *Productia Agricolă si Regimul Agrar Tărănesc*) minden 3800 hektárra jut egy traktor, ha ugyan nincs teljesen elavult, üzemképtelen állapotban. Sok nagybirtok kihasználási módja ma is a feles, vagy harmados zsellérgazdálkodás.

Az agrárreformot a termelés visszaesése követte, hogy aztán lassú tempóban ismét növekedjék. Ezt a növekedést azonban nem a hektáronkénti hozam, hanem a bevetett területek növekedése okozza. 1922-től 1932-ig a bevetett területek 23%-kal növekednek, de a hektáronkénti hozam Európa agrárállamai közül a legalacsonyabb, jőlehet a természeti viszonyok kedvezőek. A romániai kisbirtokosság óriási többsége természeti gazdálkodást folytat. Terméséből, amely alig fedezi saját szükségleteit, csak annyit ad el, amennyi az adó és az adósság fizetésére s pár nélkülözhetetlen iparcikk vásárlására szükséges. Ezt a termékmennyiséget többnyire táplálkozása rovására viszi piacra, az ő maga tápláléka a kukorica. A búzát főleg eladásra termeli, úgy hogy a búza úgyszólván adózási növény. A természeti gazdálkodásról így áruterelésre a nagy többség tőke híján nem térhet át (hisz' a gazdasági válság a kapitalizálódási folyamat elé különben is leküzdhetetlen akadályokat gördít.)

Ilyen elmaradt termeléstechnika következtében a román mezőgazdasági termelés minőségileg is állandóan hanyatlak. Gabonánkat, beleértve a búzát is, a nyugateurópai piacokon, főleg takarmányozási célokra keresik. „A gabonaexport elolvadt, mert a termelés a háború előtti termeléshez képest mennyiségileg 35, minőségileg 24%-kal csökkent. Azt jelenti ez, hogy mezőgazdaságunk közel 60%-kal értéktelenedett el.“ (G. Stroe: *Argus* 23. Mai 1935.)

A román mezőgazdaság egészére vonatkozólag megállapíthatjuk, hogy termelési módja az agrárreform óta ellentmondásban áll termelési viszonyaink financkapitalisztikus fejlettségi fokával. A termelés, a mezőgazdaság nagyobb részét illetően, szétforgácsolt kisbirtokon folyik, kezdetleges eszközökkel, középkori színvonalon, úgyhogy a termelő saját szükségleteit is alig fedezi — de ugyanakkor a financkapitalizmus fejlődésfokán álló tőkés Romániában financkapitalisztikus hitel- és adózási viszonyok, monopolisztikus fokon álló nagyipari termelés, kartellszerűen megszervezett gabonakereskedelem uralkodik. A román mezőgazdaság termelőmódjának a termelés viszonyai mögött való elmaradottsága a román mezőgazdaság főkérdése s egyuttal az egész román tőkésosztály egyik legégetőbb ügye. Ez az elmaradottság az uralkodó osztályra nézve a mezőgazdasági termelés költségeinek a világpiacot domináló gépesített mezőgazdaságú országok termelési költségéhez viszonyított magasságában, a termés minőség gyengeségében, a terméseredmények nagy ingadozásában szóval versenyképtelenségében, a kisparasztság számára viszont az alacsony árakban, a fojtogató köz- és kamatterhekben nyilvánul.

A mezőgazdasági válság Romániában óriási méretű árzuhanásban s a mezőgazdasági termékek eladhatatlanságában, vagyis a túltermelési válság formájában éreztette hatását. A búza ára Brailában métermázsánként (Leuben) a következőképp alakult:

	Január	Április	Július	Október
1929	810.—	850.—	760.—	632.—
1930	604.—	556.—	485.—	320.—

A gabonaárak egy év leforgása alatt, több, mint 50%-kal estek. Mély pontjukat 1930—31 telén érték el. Azóta kisebb-nagyobb ingado-

zással az irányzat emelkedő, ez azonban nem a válság enyhülésének, hanem részben a belföldi szükségletet sem kielégítő gyenge termésnek, másrészt az állam árfentartó intervenciójának eredménye.

A válság első csapásaiból felocsúdva, az uralkodóosztály ellensúlyozni próbálta a válság kihatásait. A különböző kormányok akciójának célja a nagybirtokosság és a gabonakereskedők támogatásán kívül a mezőgazdasági kivitel — akár dömping útján is történő — biztosítása. Ennek eszközei kenyér- és lisztbélyegek bevezetése, a különböző devizakereskedelmi s legutóbb a lisztilletékek révén létesített árfentartó intervenció gabonavásárlási alap. Ezek az intézkedések valójában csak a nagybirtokosságot és a gabonakereskedőket — a román tőkés osztály e két igen erős rétegét — támogatták a fogyasztó tömegek terhére. (E rendszerek tervezőinek nem egy esetben kétségtelen jóindulata ellenére a kisparasztság így nem élvezte lényegbevágóan az árfentartó intervenciók következményeit.) Ezek az intervenciók azonban a helyzetet csak enyhítették, de gyökeresen nem változtattak. Alkalmazásuk évről-évre nehezebb, miután a szükséges pénzügyi alapok létesítése egyre körülményesebb.

Hasonló, a válsághoz csupán alkalmazkodni igyekvő, de a mai viszonyok között kevés eredményt ígérő akció a múlt év őszén beindított u. n. „mezőgazdasági offenzíva.“ Lényege a román mezőgazdasági monokulturális-gabonatermelés megszüntetése a világpiacon s a belpiacon nagyobb keresletnek örvendő ipari-, olaj- és gyógy-növények, takarmány- és kerti-magvak stb. termelésének fokozása útján. (Kender, len, gyapot, napraforgó, repce, szójabab, lóheremag, stb.) E célból gyapot- és szójababmagot a gazdák ingyen kapnak, s az előbbi növényfajta termelői bizonyos adókedvezményekben részesülnek. Ezekről eltekintve a „mezőgazdasági offenzíva“ pénzügyi megalapozottsága minimális. Főeszköze a termelők előadások útján való felvilágosítása az ésszerű földművelésről. Nagy propagandát fejtenek ki a gyümölcsstermelés érdekében is. Megfelelő anyagi alapok nélkül azonban az offenzíva meglehetősen eredménytelen. A gyapot termelése klimatikus akadályokba ütközik. Az olaj- és gyógynövények többsége csak két-három évi művelés után válik jövedelmezővé, úgyhogy a román mezőgazdaság nagy tömegei számára nem jöhet tekintetbe. A világpiac olaj- és gyógynövényekre irányuló élénk keresletét illetőleg viszont a „mezőgazdasági offenzíva“ elkésett. A legtöbb agrárország már jóval előbb felismerte a helyzetet s amikor Romániában még csak a jelszót adták ki, azok már gőzerővel fejlesztették olaj-, gyógynövény és gyümölcsstermelésüket és kivitelüket. Elegendő, ha Bulgária, vagy Egyiptom példáira utalunk. A túltermelési válság e téren is előrevetí árnyékát.

A gazdasági élet automatizmusa révén létrejövő birtokkoncentrációba vetett remények sem váltak be. Bár az 1929-ben szabad adás-vételnek átengedett, kisajátításból eredő parasztbirtokok összpontosulása gazdagparasztok és nagybirtokosok kezében elég jelentős arányokat ért el (az egész országra vonatkozó megbízható kimutatás nincs róla, csupán egyes országrészekre vonatkozó adatokra támaszkodunk), a birtokösszpontosulás, s vele a termelői költségek csökkentésének üteme képtelen volt a válság ellensúlyozására. A mezőgazdaság mai viszonyainak megtartása mellett történő megoldási kísérletek így eredménytelenek maradnak. A román mezőgazdaság fentemlített belső ellentmondása mind élesebben lép előtérbe.

Az iparállamok agrárizálódása az állandóan fejlődő mezőgazdasági termeléstechnika következtében valószínű, hogy a tőkés világ gazdaság

esetleges fellendülése ellenére a mezőgazdasági árak a mai világpiaci áron, vagy csak lényegtelenül magasabban stabilizálódhatnak. Valószínű tehát, hogy a világpiaci áraknál lényegesen magasabb termelői költségű, sokkal gyengébb minőségű román mezőgazdaság mai termelőmódjának változatlansága esetén, versenyképtelen maradna a világpiacon. Romániában tehát krónikus mezőgazdasági depresszió uralkodna, ami a gazdasági élet egészének bénulását okozná. A román uralkodóosztály gondolkodó egyedei tisztán látják ezt a veszélyt. Ezért a nagybirtok visszaállításának jelszava az agrárválság kezdete óta mind sürűbben hangzik fel. Különösen A. Corteanunak az *Argus* c. lap 1932—33. évfolyamaiban megjelent cikkeire hívjuk fel a figyelmet, melyeknek lényege, hogy a román mezőgazdaság versenyképességét csak a racionális gépkultúra biztosíthatja, ennek előfeltétele viszont a nagybirtok visszaállítása. Állami intervenciót sürget a kisbirtok likvidálása s a nagybirtok érdekében. M. A. Bădărău az *Argus* 1935. II. 1. számában a következőket írja: „... Nemzetgazdaságunk csak a mezőgazdaság előrejuttatásán alapulhat. Lépteinket csak a mezőgazdasággal való gondoskodás irányíthatja, mégpedig haladéktalanul. Az ország legjelentősebb gazdagsága nem bízható tovább a véletlen kénye-kedvére a nemzet legvitálisabb érdekeinek komoly veszélyeztetése nélkül. Fel kell hagyni legalább e téren, az ideiglenes megoldásokkal“... Még világosabban ír egy másik cikkíró az *Argus* 1935. VI. 26-i számában: „A paraszt dolgos, de nem földműves. Dolgozik, ahogy a szüleinél kezdte, mikor még semmi sem volt állandó. Nem szánt idejében, nem választja ki a magot, nem tisztítja, nem törekszik jobbra... Ez az igazság földművességünket illetően. Az arra jogosultak érélyes intervenciójára van szükség, mert már nincs veszíteni való idő...“ Amint látható, közgazdasági körökben, különösen bankkörökben, ahol a biztosabb hitelalapot nyújtó nagybirtok s a fölös tőkének mezőgazdasági vállalkozásokba való befektetésére irányuló szükséglet növekvőben van s gabonakereskedők és földbirtokosok köreiben, kiknél ez a vágy nem szorul magyarázatra, a nagybirtok állami segédlettel való sürgős visszaállítását illetőleg teljes az egyetértés. A mai parlamentáris, általános választójogos, pártkormányzati rendszer mellett ilyen kényes belpolitikai probléma gyökeres megoldására azonban kísérlet sem történhet. A mai pártkormányok a birtokkoncentrációt közvetve elősegítő intézkedéseknél tovább nem mehetnek. Ebben található az utóbbi évek parlamentellenes parancsuralmi rendszert hirdető jobboldali mozgalmainak egyik forrása.

N A P S Z Á M R Ó L - N A P S Z Á M R A

Irta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Szerző legközelebb kiadásra kerülő önéletrajzának egyik önálló fejezete.

A 16. év betöltésével nemcsak a béli belépődíj fizetésénél, nemcsak az Egyletben mentem emberszámba, hanem a munkában is. Még kora tavasszal elmentem a komáimmal együtt az egyik uradalomba férfinapszámra. Elég magas, de vékony gyerek voltam, messze attól, hogy embermódra bírjam a zsákat. De mert a többi napszámosok gyenge öregek voltak és mert a munkairányítását ész nélkül végezték a hajcsárok, egyéb munkák között, amit már jobban elbirtam, zsákolni is küldtek az

uradalmi daramalomba. Hárman voltunk, de hárman sem birtunk feladni egymásnak egy zsák tengerit. Olyan kinnal raktuk meg a szekeret, hogy csuda, hogy a gyenge csontjaink össze nem roppantak, az ízmunkánk meg nem rokkantak a nehéz és rossz fogással emelt súlyok alatt. És a kulcsár ahelyett, hogy segített vagy elküldött volna, csak dörmögött és gyalázott bennünket, hogy minek jövünk embernapszámra, ha nem bírjuk a zsákot. Menjünk félnapszámra gyerekek közé.

Azért kitöltöttük a hetet. Szerencsére nem kellett sokszor zsákolni de olyan összetörve mentem haza szombaton, hogy szinte csudálatos mennyit bír egy ilyen parasztsuhanc. Még a komám legalább vastagabbak, erősebbek voltak, nekik nem esett olyan nehezükre! Mindig vasárnap már henecegve emlegettük a piacon a többi fiuk közt, hogy mi embernapszámba dolgozunk, ami még nem nagy dolog, de zsákolunk is ám. Most már nem is mentem volna gyerek napszámba.

Ekután elmentem a debreceni szőlőbe metszeni. Ez nem volt olyan nehéz, csak gyorsan és ügyesen kellett dolgozni. Pár nap alatt beletanultam.

Iskolás gyerekkorom óta itt állottam szóba megint uri emberrel, illetve asszonnyal. Azóta csak messziről láttam őket. Mieink fajta emberekkel, szocialistákkal dolgoztam itt és jól érztem magam. Az uriaszony, akié a szőlő volt, ki-kijött hozzánk és ott botorkált órákhosszán át a hátunk megett. Hogy miképpen tudott rólam, a vincellérje vagy az emberek mondták-e neki, hogy én milyen olvasott gyerek vagyok, csak szóba eredt velem. Persze valósággal levizsgáztatott. Megkérdezte tőlem, hogy kik a világ „legnagyobb“ írói, (így, az ujságok módján!) tudósai, feltalálói, művészei, stb. stb. És én mindenre pontosan megfeleltem. Ő meg az iskolákat tulbecsülő művelt emberek módján, ostoba módon csodálkozott, hogy iskola nélkül, hogyan tudhatok én ennyit. Ez meg az én hiúságomat bírzigálta.

Csak a valláson nem tudunk megegyezni. Ő tételes vallásos volt — legalább is úgy mutatta — én meg hitetlen. De nemcsak úgy egyszerűen, hanem harcosan hitetlen. Alacsonyszinvonali, de éppen ezért elfajuló vitáinkban ő olyan tüzzel védelmezte az álláspontját, hogy én izgalmamban (közben persze metszettem a szőlőt, arra is figyelni kellett, és arra is, hogy el ne maradjak, ő meg csak kényelmesen sétálgatott utánunk) azt találtam mondani, hogy „ha csakugyan van Isten, olyan személyes Isten, amelyet ő hisz, akkor itt vagyok és üssön hát agyon!“ Megdöbbenve nézett rám az asszony, s talán az emberek egy része is, még magam is megrettentem egy kicsit, de aztán, hogy nem történt semmi, diadalmasan emeltem fel a fejem, az asszony meg elment.

Ezen a tavaszon aztán már én is ott voltam május 1-én a felvonuló tömegben. Nem voltunk tulsokan, mert a politikai érdeklődés ellanyhult már akkor, Tisza István megint legyőzte a magyar népet, mert nem igaz, hogy csak a politikai szintéren ágáló negyvennyolcas pártot és a tömegsztrájkra készülődő ipari munkásságot győzte le, hanem az egész népet vágta vissza a reménytelen belenyugvásba. Ezért aztán és mert a földosztó remények elhalkultak, a szilágyballai Bánffy birtokra telepített falumbeliek panaszos leveleket írogattak haza — az Egylet taglétszáma megfogyatkozott, már pedig a parasztember szégyel odatalankodni, ahol nem fizetett — ellenben, akik voltunk, azok tényleg szocialisták voltunk. Nem képzett marxisták, hanem érzésben szocialisták. Nem lehet leírni azt az érzést. A könnyeim fojtogattak és a legnagyobbfokú meghatodottságban még éljenezni sem tudtam. Elfogódott a hangom, amikor a Marseillaise elhangzása után Eszenyi elvtárs, egy jóbeszédű

kubikos a szószékre lépett. Ez az ember, egyébként az akkori földmunkásmozgalom egyik reménysége, később odaveszett a háborúba, a faluban olyan becsülete volt, hogy az a legenda járja róla, hogy a mieink lőtték agyon, mert nem akart átmenni a Kárpátokon a határon tulra. Hogy ebben mi az igaz, nem lehet tudni. Azonban, hogy milyen szellem volt még akkor a mi népünkben jellemző, hogy nemsokára a háború kitörésekor a másik szocialista vezér, a törvénybíró az állomáson a vele együtt bevonuló népfelkelőknek és persze a kísérő tömegnek beszédet tartott, amelyben nem a háborúra uszított — s mégis a kutya se szólott hozzá.

Nemsokára ezután a vasutra kerültem pályamunkásnak. Hárman voltunk ilyen kislegények és három felnőtt egy partiban. A Hortobágyon dolgoztunk. Akkori időben elég jó napszámot, 1 frt. 20 krajcárt kaptunk s a munka 6-tól 8-ig tartott. Csak igen-igen nehéz volt. Nem is értettük, gyengék is voltunk hozzá. Ráadásul először idegen munkásokkal dolgoztunk együtt, akik amellet, hogy erős, de begyakorlott emberek voltak. Anélkül, hogy ők megerőltették volna magukat, bennünket bizony jól meghajszoltak. A 7—8 kilós csákányokat emelni is alig birtuk, nem hogy dolgozni vele. Különösen én. Megint úgy összetört a munka, hogy minden tagom fájt. És itt most mert eszembe jut, közbevetőleg megjegyzem, hogy a napszámososztály tulajdonképpen nem csak a rossz táplálkozás és túlmunka miatt satnyul, helyesebben torzul el, hanem a sokféle és mind rendszertelen izommunka miatt, amelyet fiatalkorában végez. Mert minden munka betanulásához más-más izmok munkájához van szükség s minden ilyen betanulás már gyakorlott munkások között barbár hajcsárok alatt történik, miért is hamar összetört, lesóványodott test az áru. S alig, hogy beletanult az ember, már vége, mehet másfele. Ez az oka s nem a parasztok „konzervatív“ szelleme, maradisága a vállalkozástól, más foglalkozástól való irtózása, hogy olyan nehezen mozdul a paraszt. Mert minden tanulás a fizikai letörés mellett megalázással is jár, ez már benne van az emberek szellemében.

Engem is megaláztak s bizony erősen kellett magamat fegyelmezni, hogy meg ne szökjek. De amikor vasárnap kipihentem magam, csak rászántam még egy hetet, hátha könnyebb lesz. Így lassanként beletörődtem. Az idegen emberekkel is összebarátkoztunk s én az okoskodásommal, a többiek meg az asztaltáncoltatással — járvány volt ez akkor — szórakoztattuk őket.

Katholikusok voltak, eleinte félték és hitetlenkedtek, de aztán beletörődtek ők is és még azt is megkérdezték a szellemtől, hogy egyik-másik hányszor volt az asszonnyal vasárnap éjszaka.

Ezek nemsokára elmentek haza, aztán megint egy másik faluból való munkásokhoz csaptak bennünket. Ezek többnyire nagy, erős legények és gőgösek voltak, egész héten mulatásokról, verekedésekről és lányokról beszéltek, bennünket lenézték, mint ganéjt. Ők úgy hajították keresztül a csákányt a táviródrótok tetején, mint valami kavicsot, mi fel-emelni se tudtuk, ők keresztüldobták a vállukon a nagy vasalt emelőrudat, mi megemelni se birtuk. Ők három simhosszat vertek alá egy szuszra fáradtság nélkül, mi meg már majd elszédültünk. Ránkszabták a munkát s amellet, hogy mi nem jól csináltuk meg, ők már jó ideje bagóztak és beszélgettek a töltés oldalban, mire mi elvégeztük.

Hogy a verseny, az önmagáért, a munkáért, illetve a munkában való elsőbbségért való verseny mire képesíti az embert, itt már tapasztaltam. Nem is sokat adtam arra a beszédre soha, hogy a szocializmus kiölné az emberből a munkakedvet és az igyekezetet. De bizony engem meg-

kinzott ez a verseny. Lassan azért jóba lettünk ezekkel is, de csakúgy, mint a nagyember a gyerekekkel: fölényesen. Majd az okoskodásaimmal sikerült rést ütni a gőgjükön, ők roppant tudatlanok voltak, de amikor az Istenre került a sor, azt nem hagyták jóvá. Egyszer tudom, zengett-villámlott a Hortobágyon, zivatar jött felénk s mi erről beszélgettünk és láttam, hogy egyik-másik megriad, mert én azt állítottam, hogy nem az Isten csinálja a villámot, hanem a levegő elektromosságából sül ki. Félték, hogy beléjük üt, ha rám talál csapni s volt olyan, amelyik elhúzódott a közelemből, mások meg rimánkodtak, hogy hagyjuk abba ezt a pogány beszédet. Én persze fölényesen nevettem, mert tudtam, hogy két-felől két sor táviródrót, alatta két sor fűzfa, mellettem kétszál acélsín: belém tehát még véletlenül se üthet a villám.

Végül is elmentek haza a falujukba s mi magunkra maradtunk. Most már a barakkban is rendesebb helyünk volt, felfeküdtünk a pricsre, eddig, mint idegen kutyák csak itt-ott a földön háltunk s a munka is könnyebb lett, mert a gyilkos verseny csak egymás közti szelid versennyé halkult. S több időnk és lehetőségünk volt megtanulni a munka módszereket. Az előmunkás jobban ráért velünk foglalkozni. Megmondhatom, hogy én tanultam meg pl. legnehezebben a krompácsolást, az ütemes aláverést. Ugy látszik mindenhez tehetség kell. Viszont az utasításokat, a szabályzatokat, amire mint későbbi pályakocsivezetőnek szükségem volt, meg igen hamar megtanultam a könyvből, amit a többiek, sőt némely öreg vasutasok évekig se tudtak.

Mert aztán hamarosan kiderült, az előmunkás fölismerte s aztán a pályavigyzónak tovább adta, hogy van itt egy gyerek, akinek jó feje volna hozzá, vasutat neveljünk belőle. Erre szükség is volt, mert nem volt az előmunkásnak egy embere sem, aki helyettesíthette volna, vagy akit mint pályáőrhelyettesít és pályakocsivezetőt használni lehetett volna. És mert azok az öregebb munkások, akik tulajdonképpen idehívtak szintén erőltettek, megtanultam az utasításokat s pár hét alatt a pályafelvigyzó levizsgáztatott, később meg egy mérnök előtt fogadalmat tettem. Persze nekem eszemágában sem volt, hogy vasutas legyek, nekem más céljaim voltak, de gondoltam, nem sokba kerül ez a tanulás nekem, mellékesen ezt is elvégzem. Annál is inkább, mert a partinak, tehát nekem is érdekemben állott, hogy legyen köztünk valami vezető, mert előmunkás nélkül így a pályakocsival még a magunk érdekében se tudtunk egy tapodtat se menni.

Később megbántam ezt. Nyakamba vettem egy felelősséget, ami számomra céltalan volt, mert sohasem akartam hasznát látni.

Mert, ha cseléd koromban rettegtem a gazdától, hogy jaj csak valami hibát ne találna, jaj csak valami rossz kedvében ne lenne, vagy napszámos koromban az intézőtől, hogy csak az én hátam megett meg ne állana, hogy megnézzé a munkámat, mert ha egyébkor jól is, de zavarásban ilyenkor mindig rosszul csinálja az ember (s mindez, mert a munkairányítónak és hajcsároknak nincs lélektani érzékük) — hát ez itt még fokozottabban állott. Nemcsak én rettegtem az igaz, hanem az összes vasutasok, akik ha tisztában voltak is magukkal, de nem voltak tisztában a feljebbvaló hangulatával. S hogy rettegett a bakter, hogy a hajtányosok előtt, hogy rettegett az előmunkás, hogy a munkások előtt és hogy rettegett a kocsivezető, vagy az őrhelyettes, hogy a pajtásai előtt lemarházzák és kimacerálják, meg összeszidják!

Én is rettegtem, hiába tanultam meg az utasításokat, hátha zavaromban belesülök, vagy olyasmit kérdeznek, amit én még nem tanultam meg. Mert rémhíreket beszéltek némely mérnökről, akik azzal ala-

pozzák meg rettenetes hírüket az alárendeltek között, hogy teljesen képtelen kérdéseket tesznek fel, vagy csak egyszerűen váratlan közbevetést az utasítások kevesbé fontos részéből és ilyesmikkel agyonvágják az embert. De mindez még nem volna baj, ha ezek között az alárendeltek, szolgák és munkások között valamelyes szolidaritás volna, de mindig azzal macerálják egymást, hogy fél a másik az urtól, hogy reszket, hogy hebeg és dadog és ha odakerül, a másik is úgy viselkedik.

Olyan nagyon utáltam ezt a szolgáltságot, ezt a remegést, az ostoba feljebbvaló szeszélyeitől való irtózást, hogy azt mondtam és azt mondom ma is: Ha még nem is volna az anyagi nyomorúság, ha a kapitalizmus úgy jól tudná tartani a munkásokat, mint az urakat, de ennek a szolgáltságnak a kiirtása is megérné a meghaladását.

Egyébként az első esetem az osztálymérnökkel elég jól sikerült. Három gyereklánykával elküldtek füvet tisztítani egy külön csapatba, amikor jött. Nem szokott ugyan megállni minden csapatnál, de feltűnhetett neki, hogy három gyereknek egy negyedik a munkavezetője. Elébe szalutáltam aztán, ha jól emlékszem egyingben és mezitláb s valahogy eldaráltam a komplikált jelentkezési formulát. Még később is csodálkoztam, hogy tudott forogni a nyelvem, mert a tudatom ijedtemben kihagyott. Nem is tudom mit kérdezett aztán, csak biztosan látta menyinyire meg vagyok ijedve, hát békét hagyott. Ellenben a pályafelügyelőnek megmondta, hogy nem lehet ilyen gyerekekre felelősséget ruházni. Mindegy, de mert én voltam a legtudósabb és a legmegbízhatóbb, mégis csak én rám bízta ezután is az ilyen helyettesítéseket.

Szinte érthetetlen ma már ez a bénító félelem, de mert az idegeimbe még akkor s már azelőtt beleette magát, nem felejtetem el soha sem a tényt, sem az érzés mélységét. Hiszen nemcsak a munkahelyet féltettem, mert jobb volt az átlagos napszámos helynél, hanem az urfélelem, a paraszt évezredek szolgáltsága által belénknevelt alázatosságnak is része volt benne. Nálam meg különösen azért volt súlyos az eset, mert érzékeny és önmagamra büszke másik énem lázongott a megaláztatás ellen. Nem is törekedtem hát előre haladni, azt mondtam nem szocialistának való a vasutas élet.

De volt még más is, amit nem szerettem az itteni életben. A fizetés elsején volt s ekkor régi vasutas szokás szerint még az is ivott, aki egyébkor nem szokott. (Főleg mert egyébkor nem volt pénze.) Ilyenkor a munkások itatni szokták az előmunkásokat, hogy megalapozzák a protekciót. Én ezt utáltam. S nem is fizettem soha az előmunkásnak egy féldecit sem. Nem fukarságból, hanem szocialista és antialkoholista kitértésből.

És utáltam a zajt, a veszekedést, amit az ilyen elsejei ricsaj hozott. Tudom egyszer az előmunkásunk berúgott és azon a napon nem csináltunk semmit, csak őt vittük a fizető állomásra haza vagy 20 km.-nyire. Utközben, ahol megálltunk, csupa tréfából elkezdett bennünket a nagy csákányokkal hajigálni, alig-alig tudtunk előle elugrálni, még a pályafelügyelő felesége is — a felügyelő valahol szintén ivott — közbelépett, de arra se hallgatott. Majd meg a vadászpuskáját fogta ránk (nagy orvvadász volt, mindig vele volt a puska) úgy, hogy én dühömben és megalázottságomban azt mondtam, kötözzük meg, úgy vigyük haza. De mégis visszariadtunk, hogy holnap ha kijózanodnak majd mit szól, hogy szégyeli magát és végül hogy ne feszélyezze, hogy ilyen 16 éves kölykök megkötözték, majd elküld a munkából. Így örökös rettegés közben szállítottuk a lakására, amely egy pusztai órházban volt.

Mindamellet kitarítottam itt, részint mert a kereset jobb és állan-

dóbb volt, részint, mert a munkaidő és a bánásmód hasonlíthatatlanul jobb volt, mint a kóbor napszámos életben. Most már nem féltém a mostohától. Minden elsején olyan nagy összegeket vittem haza — 30-32 frt.-ot — amennyit ő sem a kupeckedésből, sem a pásztorkodásból nem látott. Nem is igen volt egymással bajunk. Én nem törődtem semmivel megrendeltem a Népszavát és szombat este, amikor hazamentem, magam mellé vettem egy csupor tejet — egész héten lebbencsen és kenyér szalonnán éltem, hát kidukált — meg az egész heti ujságot és olvastam és tejet ittam. Sokszor hajnalig. A vasutra u. i., illetve a barakkba nem mertem járni, tilos volt. Ezenkívül az Egylet, sőt amikor itt megfogyott az olvasni való, a községi könyvtár könyveiből is volt nálam. Ezeket vittem magammal a munkába is. Vasárnap délelőtt felöltöztem a vasárnapi ruhámba — az volt a bánatom csak, hogy az ünneplő csizmám szára bő volt és a lábamszára lötyögött benne — egy nagy georgina rózsát a kalapom mellé tűztem és felmentem a piacra. Délután megint korzóztam a komákkal a főtéren, este hazamentem és olvastam, hétfőn reggel megint elmertem a munkába. Semmire sem volt gondom csak a munkára és könyvekre, később a lányokra: szóval boldog lettem volna, ha a boldogságot érezni lehetne.

Később már nem elégitettek ki az ócska könyvek és a Népszavából hallott új irodalomra pályáztam. Egy nagynéném, özvegyasszony, Pesten szolgált, rimánkodtam neki, hogy küldjön nekem ócska irodalmi lapokat. A néném eldicsekedett a gazdájának, hogy milyen egy okos öccse van neki, regényt ír — mostohám dicsekvéséből tudta meg, mert én titkoltam — és csakugyan küldtek nekem egy 5 kg.-os csomag *Érdekes Ujságot* és *Tolnai Világlapját*. Ebből, főleg az *Érdekes*-ből ismertem meg aztán az „igazi“ irodalmat. Ady, Ignó, Biró Lajos, Karinthy, Nagy Endre, Heltai, Molnár stb. szóval az egész „pesti“ irodalom megtalálható volt ebben és én el voltam ragadtatva tőle. Szerettem a Népszava tárcáit is, de éreztem, hogy ez mégis valami más. Magasabbrendű. Finomabb. Hallottam a Nyugatról is, de csak hallottam. Még sok esztendő múlva került a kezembe belőle egy szám.

Honnan is tudhattam volna én még akkor, hogy nincs igazam. Az egész magyar kulturközvélemény, már t. i. az ujságok ezeket tartották a legmagasabb színvonalnak és, sajnos — igazuk volt. A tényleges „nyugatos“-okat kevésbé ismertem, de legalább tudtak írni. Mert a másik oldal meg még ezt sem tudott. Vagy ha tudott is, én nem tudtam róla. Nem került hozzám. Később, amikor utána néztem, meggyőződtem, hogy nem sokat vesztettem. Tolsztoj, Gorkij, Zola és A. France után semmitmondásnak éreztem a jobboldali és könnyű beszédnek a baloldali, vagyis „pesti zsidó“ irodalmat.

Ekkor azonban még messze voltam ettől. Betű kellett nekem és ez nemcsak betű volt, hanem új is volt. A javuló osztály helyzetem, a halakuló elnyomás arányában enyhült a forradalmári indulatom és a kulturéhségem egészen beleveszejtett ebbe a szkeptikus vagy inkább cinikus és kicsinyes irodalomba és meghatódtam a Molnár 5 perces szentimentalizmusától.

(Az olvasók jóérzésének bizonyára kellemetlenül esik ez a szigorú és hányiveti kritika, azonban én nem kritikát írok, hanem vallomást és így nem lehetek tekintettel az irodalomtörténeti szempontokra. Mert ha egyszer már így látom, akkor nem volna őszinte dolog azt elhallgatni. Különbösen is a párhuzam és a fejlődés csak így válik érzékelhetővé. És ha gondolkodom rajta, hogy miért ilyen ellenszenves nekem ez az irodalom, holott az irodalomtörténeti sőt történelmi értékét magam is belá-

tom, — akkor csak azt mondhatom: bizonyára azért mert „új“-ságával és hamis, helyesebben polgári baloldaliságával megtévesztette a munkásosztály kulturaéhes vezetőrétegét, köztük engem is, úgy, hogy alig bírtunk kiszabadulni belőle. Igaz, hogy erről ők nem tehetnek, ők azt adták, ami a lényegük.)

Közben persze már itt-ott egy-egy tudományos könyvet is kaptam az Egyletből. Már szocialista voltam, de ez még inkább csak az osztályérzés dolga. A marxizmusból nem tudtam semmit. A Népszavából kezdtem megismerni. Egy-egy tudományos, vagy ilyen színezetű cikk egészen leigázott. Azt viszont nem is lehet kívánni, hogy egy 16—18 éves parasztfiú egyszeriben megértse a marxizmus közgazdaságtant és főleg a marxista dialektikát. Hiszen ma már éles szemmel látom, hogy nagy készültségű munkásvezérek és jófejű, sőt termékeny intellektuellek sem képesek erre. Viszont tény, hogy nem is volt miből megismernem. Marx és Engels fordítás még akkor nem nagyon volt s ami volt is, a mi könyvtárunkból hiányzott. De nem voltak tudományos folyóiratok sem. Fényes Samu Uttörőjén kívül, ami pedig egészen másról beszélt s az se volt fontos, nem járt semmi. A Huszadik Századnak az az egy példánya volt meg, amelyikben Fényes Samu a balmazújvárosi inség alkalmával egy latinfundum-ellenes cikket írt. Gyerekkoromban még ábrándoztam arról, hogy jó volna a városban egy olyan urnál háziszolga, kifutó vagy ilyesmi lenni, ahol sok könyv van, de aztán ahogy igazi munkás lettem, már utáltam az ilyen foglalkozást. Így nem is juthattam jelentősebb munkákhoz. Amire az Egylet könyvtárából emlékszem, azok között a legjelentősebb volt az, amit meg is értettem: Kropotkin: „Kölcsönös segítség“-e. A szocializmust, helyesebben a társadalmi mozgalmak történetét Kovács Gábor meg Wolfner Pál könyveiből ismertem meg, már ahogy lehetett. Szabó Ervinnek csak hírét hallottam s az aktuális írásokból Jászi Oszkár írásaira emlékszem (pl. „Új Magyarország felé“). A szívem osztályomé volt már, a lelkem a szépségé, az eszem a szocializmusé, de nem juthattam hozzá, hogy megismerjem. Tipikus vulgár-marxista lettem. Vakon hittem a gazdasági erők mindenhatóságában. Dialektikus szemléleti módról fogalmam se volt. De ebben nem a Népszava volt a hibás, mint hinnni lehetne. Nem. Ez természetes folyamat minden embernél, akiben a műveltség utáni vágy egyesül az osztályérzéssel. A primitív kulturember a maga nagy tudományrajongásában hajlik a dogmatikus leegyszerűsítés felé. Valószínű különben, hogy hiába is lettek volna igazi marxista könyvek a kezemügyében, éppen úgy nem értettem volna meg a lényegüket, mint az akkori kor vezető munkásai és intellektüeljei, akik pedig olvashatták, sőt német eredetiben. Ez abból is világos, hogy jó tíz év múlva, amikor Engels anti-Dühringja a kezembe került, csak formálisan ismertem meg, de lényegében nem, mert alkalmazni nem tudtam.

A HABORÚ FILOZÓFIAJA. „A mussolini-i doktrína szintézise, melyet nem mindenkinek adatott megérteni: háború = élet; béke = halál. Egy másik szintézis: háború = megtisztulni, Istenhez szállani; béke = le-törni, meghülyülni, sárban fetrengeni. Harmadik szintézis: fasizmus = az emberek természetes egyenlőtlenségének elfogadása = hierarchia; demokrácia-szocializmus-kommunizmus = az emberek természetellenes egyenlősége.“ (Auro D'Alba futurista-fasiszta a Giovinezza D'Italiában.)

MIÉRT NINCΣ MAGYARORSZÁGON BÖLCSELET?

Irta: ALTENAU PÁL (Budapest)

Minden nemzet öntudata vádolható hiuságdiktálta, osztályuralmi-célokat szolgáló, prestige-politikai elfogultságokkal. Nemzeti öntudat — ellentétben az osztályöntudattal — aligha lehet helyes, a valóságnak megfelelő ismeretek alapja; hiszen a nemzet, amelyen öntudata épül, maga is labilis, többértelmű és más, gazdasági valóságokkal nem verifikálható valóság. Így keletkezhetnek csak az angol világuralmi *elhivatottságról* szóló tanok, a germánság uralkodófaj voltának elméletei, az extra Hungariam-féle közmondások és az isten kalapján hordott bokkrétákról zengő tanköltevények. Minden nemzet kitermel magából valamiféle theóriát, mellyel akár multjánál, származásánál, akár nagy embereinél vagy nagy tetteinél fogva felsőbbrendű voltát igyekszik bizonyítani. S ha egybevetjük egymással ezeket a theóriákat, körülbelül arra a paradox eredményre juthatunk, hogy: minden nemzet a legelső. Hogy ezek az elméletek azzal a naiv fogással kénytelenek élni, hogy az illető nemzet egy-egy jelenségét, tagját vagy történelmi mozzanatát hiposztazálják mindenekfölöttvalóvá, azt a célt tekintve természetesnek kell találnunk. De gyakran jutnak olyan helyzetbe ezek az elméletek, amikor valami hiányt, valami hibát vagy bajt kell pozitív eredménnyé emelni.

A szükségből erényt csinálásnak legszembeötlőbb példája az a mód, ahogyan pl. a magyarországi elméletek igyekeznek megmagyarázni azt a tagadhatatlan tényt, hogy Magyarországon nincs filozófia. Az ellenkezőjét állítani ugyanis csaknem egy nivón áll azzal a valamikor tudományszámokban ment Horváth-féle elgondolással, hogy Adám és Éva magyarul társalogtak a paradicsomban és Isten is magyarul beszélt Mózesrel a csipkebokorból. Ennek a horváthizmusnak természetesen vannak a filozófiában is gyöngyszemei, mint pl. az, ha valaki Szent Istvánnak fiához intézett tulnyomóan vallásos „intelmeiben“ „a magyar nemzet bölcséleti szellemének megnyilatkozását“ látja (ifj. Mitrovics Gyula: A magyar bölcséleti irodalom vázlata, 486. l.), vagy ha pl. Apáczai Csere Jánost a hazai bölcsélet megalapítójának tekintjük, csak azért, mert magyarul kísérlette meg Descartes filozófiáját ismertetni „sok más nemzetet, s köztük a németet is megelőzve“ (u. o. 500. l.), csak azért, mert filozófiai rendszeralkotás, vagy legalább is valamilyen probléma megvilágítása és kidolgozása helyett nagysietve tankönyvet próbált írni felsőbb iskolák számára, összehordva benne Aristotelestől Ramuson keresztül Descartesig válogatás nélkül mindent, „félévezreddel elavult értesülésekkel“ (Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet, I. 112. l.) egyetemben.

Ezek a nézetek azonban aránylag ritkák. Sokkal gyakoribban nyilatkozik meg az a felfogás, amely nemzeti dicsekvésszámba menően hangsúlyozza, hogy a magyar nemzetnek valóban nincs bölcsellete. Három kategóriába sorolhatóak ezek a dicsekvések: 1. A magyar nemzet nem gondolkodik elvontan, a magyar nemzeti szellem konkrét és reális, — eredendő adottságánál fogva képtelen, de nincs is szüksége filozófiai absztrakciókra. 2. Az európai filozófia ujjászületésének idején, az olaszországi XVI., a francia és angol XVII. század és a németországi XVII. századvégi kialakulásakor Magyarországot „a vallási viszály, a török vész, a belső meghasonlás és az idegen uralom majd együttesen, majd külön-külön megrohanták és szellemi kulturájában megakasztották“ (Alexander Bernát: Tanulmányok, 111. l.) 3. A nemzet legkiválóbb erői ugyanugy más irányba fordulnak, hadviselés, országszervezés, esetleg

költészet felé, mint ahogy a római birodalom is nem a filozófiában, hanem az uralkodásban és jogban lett nagygyá.

Az első és harmadik felfogás tulajdonképpen csak a büszkélkedés irányában térnek el egymástól. Az első egyszerűen megvet, alacsonyrendűnek tart mindenféle filozófiát, a másik pedig azon az alapon, hogy a római jog nagy volt, a filozófia pedig kicsi, arra következtet, hogy ha a magyar filozófia kicsi, akkor szükségképpen a magyar jognak nagynek kell lennie. Sem apriorisztikus, mint az első, sem aposztorikus szofizmával, mint a második, nem lehet természetesen az igazsághoz jutni és ha valaki úgy véli, hogy a magyar nemzeti szellem absztrakcióra képtelen, ebben nem dicséret, hanem annak az elismerése volna, hogy ez a szellem nem lépte túl a primitív lelki strukturát, amely csak eperfát, körtefát, barackfát ismer, de — fát, azaz általános fogalmat nem. Mert hiszen az absztrakció a lelki életnek az infantilisét alig meghaladó ténye. A fenti második számú indoklás, amelynek még olyan előkelő szellem is, mint Alexander Bernát meghódol, hasonlóképpen hamis következtetésekkel operál és a történelmi tényekkel is ellentétben áll. Nem abban, mintha nem volna igaz az, amit Alexander vallási viszállyról, török vérszéről, stb. mond, hanem abban, hogy mindezek a viszályok és egyéb vészek éppúgy jelenvoltak a nyugati filozófiák születésénél, mint a magyar filozófia elvetélésénél. Nem beszélve a francia materializmusról, amely egész világosan a feudalizmus és kapitalizmus legelkeseredettebb osztályharcának a terméke, vagy a Hobbes-Locke bölcselétről, mely polgárháborúkban fogant és nőtt nagygyá, elég olyan szembeszökő epizódokról megemlékezni, mint arról, hogy Fichtének, a „német néphez intézett beszédeit“ a francia megszálló csapatok dobpergése szaggadta félbe. Erők fessülése, ellentétek kirobbanásai, érdekek összeütközése, nyílt vagy lappangó osztályharc nemhogy megakadályozná filozófiák keletkezését, hanem még határozottan elősegíti, nagygyánóvéli őket.

De ha elvetendőnek tartjuk azt a felfogást, hogy a magyar népet szellemileg kiskorunak tekintsük és azt is, hogy inter arma silent Musae, — hogyan magyarázzuk meg magunknak azt, hogy mindennek ellenére a magyar nemzet nem termelte ki filozófiáját? Azt hisszük, *Janus Pannonius*, Mátyás király udvari költője találja leginkább fején a szöveget, amikor így énekel:

*Itt barbárföldön barbár az ajkon a szó.
Jöjjön e földre Maró, zord hangot ad csak a lantja,
Jöjjön bár Cicero, s néma lesz ajka legott.*

A barbár fogalma itt nem viszályokat és vészeket jelent, amelyek állítólag a filozófia kifejlődését megakadályozták volna, hanem éppen ellenkezőleg. A harcok nem voltak elég világosak, megmaradtak kis körök érdekharcainak, nem ragadták magukkal eléggé a tömegeket. A hirhedt Kossuth-nóta, a „ha mégegyszer azt üzeni“ mottóul szolgálhat minden magyarországi megmozdulás számára. S különösen vonatkozik ez a közöny, latolgatás és nemtörődömség azokra a rétegekre, amelyeknek a mozgalmak ideológiai fényét kellett volna tükrözniök, amelyeknek a mozgalmak ideológiai alapjait kellett volna lerakniök, az értelmiségeknek. A magyarországi értelmiségek törekvéseit nem az érdekeikért késhegyig menő harc, nem a mégis mozog a föld gesztusa jellemzik. Ezek az intellektüelek mindig az uralkodó osztályhoz való simulásban keresték üdvüket. Az uralkodó osztály pedig valóban uralkodni akar és nem filozófálni. A bölcsészlet nem a csudálkozással, hanem azzal a tö-

rekvéssel kezdődik, amelyben az alsóbb osztályok kétségbevonják a feltettük levők uralmi jogosultságát és elméletileg megalapozzák a maguk uralomrajutásának elhivatottságát. A magyarországi intellektüelek ezt a felismerést nem tették magukévá, az alsóbb osztályok kitorései nem találtak visszhangra az ideológiában, a harcok elültével elsikkadtak az elvek és elnémultak a cicerói ajkak. Az elnémulásnak ezt a folyamatát világosan mutatja a magyar bölcelet története: az alsóbb osztályokból kikerülő diákok, akik külföldön tanulnak és mint theológusok megismerkednek a nyugati bölceleti rendszerekkel, maguk is hozzálátnak, hogy résztvegyenek a világ intellektüeljeinek filozófia-alkotó munkájában. El is jutnak addig, hogy beszámolhatnak tanulásuk eredményeiről, hozzátoldva egy-egy gondolatot a magukéból vagy szintetizálva mások szétfeszülő gondolatait. E munkák, melyek szinte kizárólag külföldön, tanulásuk színhelyén, idegen nyelven jelennek meg, legfeljebb a fenti 1. pont cáfolatát hozzák magukkal: a magyar intellektüelek nem alacsonyabbrendűek gondolkodó és absztraháló képességben a többieknel. Amikor azonban hazatérnek és elfoglalják állásaikat akár a papi szószékeken, akár tanári katedrákon, amikor hozzá kellene látniok ahhoz, hogy a magyar társadalmi valóságból építsék ki mondanivalóikat, akkor elhallgatnak. A gyengébbek egyszerűen annak tudatában, hogy beszédük állásuk elvesztésével jár, az erősebbek az erőszakra, aminthogy pl. Apácai Cserét II. Rákóczi György a torony tetejéről akarja ledobatni.

Hogy milyen mértékű volt intellektüeljeink alkalmazkodása az uralkodó osztály szükségleteihez, fogalmat alkothatunk magunknak abból, hogy még a nemzeti elfogultságtól duzzadó Mitrovics is kénytelen megállapítani, hogy „a XVIII. század végéig élt és működött bölcselőinknél csak elvétve akadnak egy-egy újabbkori gondolatra; a legtöbben a skolaszticizmus jármát nyögik s így egy egészben véve idejét mult, hiteltét vesztett tudománynak, a jobbakról rég elfeledett időknél elkésett munkásai voltak“ (i. m. 522. l.) — am'hez persze meg kell jegyezni, hogy az akkori magyar gazdasági élethez képest ez a filozófia nem volt idejét mult, — az idejétmultság a gazdasági életre csak a nyugati kapitalizálódó országok helyzetéhez vonatkozatható. Semmivel sem különb azonban „irodalmi ujjászületésünk“ hőse, *Bessenyei* sem, akit szellemtörténetünk, mint valami forradalmárt, mint Voltaire törhetetlen hívét mutatják be. Viszont, ha a mélyére tekintünk a dolgnak, kénytelenek vagyunk azt látni, hogy Voltairerrel nem a feudalizmus ellen küzd, nem a fennálló rendet gunyolja, hanem — az isteneszmét akarja igazolni a Descartes-féle velünk született eszmék ellen, azaz mint ezuttal Mitrovics igen helyesen megjegyzi, Bessenyei Voltairenak a hatása alatt áll ugyan, de „olyan kérdésekben szakít vele, melyeknél a *hazai benyomások* tartják vissza mesterének követésétől“ (u. o. 523. l.) S az se utolsó látvány, hogy végre egy magyar bölcselő, *Hetényi János*, nem tudván belenyugodni abba, hogy nincs önálló magyar filozófia, ilyen „hazafias érdekekből“ megalkotja — az „egyezményes“ filozófiát (L. különösen „A társadalmi élet szépsége az egyezménytan világánál“), a világharmónia bölceletét, mintegy előfutárként az osztályegyüttműködés fasiszta és szociálfasiszta elméleteinek.

A példákat tetszés szerint lehetne halmozni. De az éremnek csak egyik oldalát mutatnánk be, ha mindezt az alkalmazkodást, az uralkodó érdekekbe való simulást az erőszak számlájára írónk. Az uralkodó osztályt még a „forradalmár“ intellektüelek sem a filozófia frontján támadták, tehát az nem tartotta szükségesnek, hogy ez ellen védekezzék. Apácai Cserét se Descartes miatt akarták ledobni a torony tetejéről, ha-

nem, mert követelte az örökös jobbgyság eltörlését. *Csernátni Pált* sem filozófiai nézetei miatt akarták megrendszabályozni, sőt az 1673-i radnóti zsinat határozatban mondja ki: „Csernátni pedig magyarázhatja a Descartes filozófiáját, a bölcselkedési jogtól senkit se foszthatni meg. Akinek nem tetszik, irjon ellene.“ (L. Szilágyi Sándor: Erdélyország története, II. 432. l.) S hogy a közvetlen multnál maradjunk: Alexander Bernátot, akit a külföldön is többé-kevésbé ismertek sem bölcsellete miatt fosztották meg katedrájától, hanem rendezetlen felekezeti viszonyai miatt.

Nagy filozófia tehát nem keletkezhetett magyar földön: a bölcselők, akik az alsóbb osztályokból származtak, pozícióhoz jutván átmentek ideológiában az uralkodó osztály oldalára, annak létjogosultságát igazolták, ami nem nyilatkozhatott egyébben, mint a külföldi filozófiák „hazai benyomások“ szerinti válogatásában, elekticizmusban. Az uralkodó osztály pedig létében meg nem támadtatván nem kényszerült rá, hogy elméletileg is védekezzék. Az ideológiai harc, ami Magyarországon lefolyt, a reformáció és ellenreformáció utolsó hullámverései voltak, amelyek meg is álltak a Kárpátok alatt, s a Duna medencében Pázmány-féle káromkodások és személyi szennyesek kitergetései közepette ülepedtek le. A polgári osztályöntudat nem önmagát akarta megvalósítani Magyarországon, hanem a feudalizmussal összeolvadni, — s ez összeolvadás folyamatában uralomra kerülve a negyedik rend támadásának elméleti frontját a szociáldemokratapárt kispolgári-irodalmi s nem elméleti beállítottsága miatt mind a mai napig oly' gyengének érezte, hogy nem látta szükségességnek, hogy fizikai erőszakszervezeteinek funkcióin kívül ellene elméletileg is védekezzék.

A MUNKÁS, A CSENDES, A BÉKÉS AUSZTRIA

Irta: UJVÁRI LÁSZLÓ (Bécs)

Ausztria a kormánytevékenység lázában él. A kormányzat harca a munkanélküliség ellen, a dolog természeténél fogva a legizgatóbb probléma. Ebben mindenki érdekelt fél, ez zsebére megy az adófizetőknek és a zsebére érinti azoknak is, akik napi ötven grosniért végzik a közmunkákat. Van, aki ráfizet, van aki keres; az állam azonban mindenképpen nyer, mert felépül a Reichsbrücke és remek új utak szelik keresztül-kasul Ausztriát. A kormány súlyt helyez rá, hogy ez az utóbbi senkinek ne kerülje el a figyelmét. Ezt a kérdést látszólag mindenkivel személyesen beszél meg a szövetségi kormány, fényképes plakátok ezrei közlik az osztrák polgárral, hogy hol tart az építkezési program. Minden plakát pontos számadást ad, mint egy kettős könyvvitel, tudod mennyi volt a nagy munkakölcsön, mit emészt fel belőle a Reichsbrücke, mit az utak és mennyi az önkéntes munkaszolgálat sokezer legénye a napi zsolddal és zupákkal egyetemben. Az utépités személyes ügye tehát az érdekelteknek és az érdekeltek Ausztria polgárai. Az új utszakaszok fölött óriási plakátok közlik, hogy ennek az utnak a kiépitése is a kormány 1935-ös programjába tartozik. Modern potemkiniáda ez. Az autók vidáman szelik a remek utakat és az utas sürgösen tudomásul veszi, amit a kormány e pszichológiai pillanatban közöl vele. Az utak oly kiválóak, hogy senkinek sincs elég lelkiereje ahhoz, hogy megtagadja a beleegyezését. Jóváhagyólag bölint: csak építs Ausztria.

És Ausztria épít. Ha nem is házakat, de utakat legalább.

A munkahadsereg kékszubbonyos legényei tűnnek fel itt is, ott is. Csupa nőtlen fiatalember, aki végső nyomorában önként vállalta a közmunkák építését. Katonai fegyelem, kaszárnya-koszt, kevés zsold. Néhány ezernek megéri a fáradtságot. Más néhány százezernek is megérné, de azokat ott hagyják az ipari tartalékseregben, mert a 155 millió munkakölcsönből nem lehet mindenkit eltartani. Majd kiépül ez is, kiépül az is, — mondják — a gazdasági élet elevenebben cirkulál, az eldugott tiroli falvakból el lehet szállítani a rozst, meg a tejet, a vaját, szóval tán csak jut másfele is a fekete osztrák kenyérből. A másik néhány százezer egyelőre hát a reményből él. Akinek erre se telik, az elmegy „valcolni“. Tudják mi az? Valaki elindul gyalog, munkát keresni. Lábáról lekopik a cipő és akkor már úgy fest, mint aki az óperenciás tengeren is túlra készül. Olyan lábbelije van, amelynek kitart a talpa, mert muszáj neki. Megáll egy-egy majornál, munkát kérni. De munka ritkán akad és napszámja csak egy félsilling. Pedig a kenyér kilója maga hetven garas. Akkor leszáll az éjszaka és a szegény vándorlegény fekhelyet kér a tiroli paraszttól, mert az éj hideg itt a kétezer méter magasságokban. A paraszt inkább leszel egy karéj kenyeret, de fekhelyet nem ad. Adót kell fizetni a megszálló vendég után és a csendőrök igen szemfülesek. Így vándorolnak hetekig is a munkakeresők anélkül, hogy fedél alá jutnának. Egy burgenlandi magyar munkás beszélt, hogy már három éve él ilyenmódon. Vele az asszonya is. Otthon a falujában utlevelet kért, hogy a határon túl is szerencsét próbálhasson. Hova akarsz menni? — kérdezték tőle. Németországba — felelte. Hát csak maradj itthon — hessentettek rá — elég nagy Ausztria.

*

Mert Ausztriában mindenkit óvnak a nácizmustól. A társadalmi semlegesítés munkája szakadatlanul tart, ám még a prevenció sem hozza meg a kellő eredményt. A Heimwehr, a Schutzkorp és a rendőrség minden ébersége ellenére sem tudja meggátolni a náci agitációt. Mindig a nácik érkeznek előbb. Egész Karinthia ékes bizonyosága ennek. Az idegen szemlélő értetlenül nézi azokat a fekete, vagy vörös vonalakkal *rajzolt ablakokat*, amelyek a legtöbb karinthiai ház falát éktelenítik. Kérdésködésére aztán elmagyarázzák, hogy ezek az ablakvonalak nem egyebek, mint már elburkolt horogkeresztek. A nácik folytonos és szakadatlan munkával telefestik horogkereszttel az egész várost. A rendőrség már csak a horogkeresztről látja, hogy itt az éj leple alatt nácik buzgólkodtak. Erre rendszerint az történik, hogy összefogják a nyilvántartott horogkereszteseket, kézikocsi elé fogják őket, amely meg van rakva vörös és fekete festékanyaggal. Akkor bejárják az egész várost és ahol horogkereszt van, abból a náci ifjaknak szabályos ablakot kell kirajzolni. A szuronyos, vadászsapkás, kakastollas Schutzkorp érti a módját, hogy megfelelően ellenőrizze e festői műveletet. Megszokott látvány Karinthiában a nácifogató festékeskocsi és a fegyveres kíséret. A módszer radikális, csak minden rajzolt ablak végeredményben mégiscsak horogkeresztet szimbolizál Ausztriában.

*

No meg a sok fehér térdharisnya. Még mindig ez a náci viselet. A politika így látszatra a fehérség jegyében fut, jóllehet a játék vérre megy. Klagenfurt közelében St. Veit környékén, mint nevezetességet mutatják a tavalyi náci harcok csataterreit, ahol ágyú bömbölt és gépfegyver kattogott. És egy diadalmas náci csinyt is szájára vett már a nép és hovatovább már legenda szól majd arról a horogkeresztes zászló-

ról, amit az egyik várkastély ura legmagasabb bástyájára tűzött és csak a nyolcvanadik ágyulövés vitt le az oromzatról. A náciizmus Karinthiában csodálatos ellentmondásokból táplálkozik. Néhány éve Karinthia egész idegen forgalmát német nyaralók tették, ma nyomát sem látni birodalmi németnek. Ausztria a németek bojkottját szenvedti. A karinthiai kispolgár és paraszt, aki nyárra mindig penzióssá vedlett át, a német bojkott okát az osztrák kormány politikájában látja és inkább náci lesz, mert egy átalakulástól újra a régi viszonyok visszatértét reméli. Amíg a lakosság a német forgalom elmaradását sinyli és emiatt maga is nácivá lesz, az osztrák horogkeresztes propaganda közben külföldön elriasztja az Ausztria felé irányuló idegenforgalmat. A szövetségi kormány hatalmas plakátjai figyelmeztetnek szerte Ausztriában, még Tirol legeldugottabb falujában is, a nemzeti szocialistáknak erre a taktikájára. Nem akadt még soha politikai párt — mondja a manifesztum, — amely hazája érdekei ellen harcolt volna. Csak a horogkeresztesek teszik ezt. Azzal riasztják el a külföldieket, hogy Ausztriában bizonytalan a politikai helyzet és a felkelés kirobbanásától minden pillanatban tartani lehet.

Közben pedig valóban csönd van Ausztriában. Bár lehet, hogy csak viharelőtti csönd.

*

Csőnd van, ám ez a nagy csönd hovatovább belepi azt a híres nevezetes osztrák „gemütlíchség“-et is, aminek kedvéért turisták ezrei zarándokoltak évente az egykori császárvárosba. Igaz, hogy a császárság színei lassanként kiszínesednek és a Ferenc Józsefi kor emlékeit is belementik a jelenbe a schönbrunni kiállításon, a korszellemet azonban megtevesztetni nem lehet. A szocialista és a horogkeresztes felkelések emléke elevenebben él minden mumifikáló kíséletnél. Az emberek, ha emlékeznek, hát munkásházakban agyonlőtt asszonyokra, gyerekekre és szocialista felkelőkre gondolnak és Dolfussra, aki a polgárság nevében agyonlövötte őket és aki maga is fegyver által halt meg. És leginkább hallgatnak a derék osztrákok, ha ismeretlen ember akar szóba elegyedni velük. A régi osztrák barátkozásnak vége. Mindenki gyanus, aki él, különösen aki politizál. És aki beszélget, az akaratlanul is politizál. A gemütlích osztrák hát inkább nem beszél. Följelentéstől fél, denunciálástól, ami oly divatos szokás lett az egykor barátságos és békés Ausztriában.

*

Békés Ausztria! Mennyi haragos és duzzogó ember immár mindenfelé. Oly szerény, kisigényű derék nép, csöndben ette az egyre kevesebb kenyeret, míg majdnem leszokott róla. Lemondott a kenyeréről, mindenről lemondott, ki tudja talán Dél-tirolról is, oly nagy az olasz barátság — még az iskolában is kötelező nyelv az olasz — csak egyről nem mondott le az osztrák kispolgár: a biciklijéről. Ugy kerekezett egész Ausztria, akárcsak a derék hollandusok. Most aztán baj van a biciklivel, azért a nagy harag. Eddig az autókkal volt a baj a nagy adók miatt, hát leálltak az autók és mindenki kerékpáron száguldozott. A kormány, hogy mentse, ami menthető, megszüntette az autóadót és helyette behozta a kerékpáradót. A szabad, független és fürgé bicikliket most kartotékozzák és adót vetnek ki rájuk, mintha ezek lennének az előkelő urak közlekedési eszközei és nem az autók. Ennél nagyobb sérelem aztán már nem is érhetne az osztrák polgárt. Számára ez a legnagyobb reakció.

És most szimbolikus értelmet nyer előtte az új közlekedési rendelet Tirolban és Karinthiában, amely úgy szól: „Rechts Fahren.“ Jobbra hajts!

Most kezdi csak látni, hogy a kormány jobbra fordul.

NAPJAINK ÁTÉRTÉKELŐI (II)

Inta: PÁLFAI ISTVÁN (Budapest)

Kassák előre bocsájtja, hogy a „marxi történelem-szemlélet alapján . . . a német eseményeket tekintve . . . oktalanság lenne . . . egyes személyeket . . . okolni a katasztróféért“ . . . „A forradalomnak történeti adottságoknál fogva el kellett buknia.“ (14). És a forradalom bukására vezető „törvények részletes megmutatását, a helyzet pontos meg-analizálását“ helyezi kilátásba. (14.) Azt igéri tehát, hogy az eseményeket, pontos analízisük alapján a maguk történeti szükségszerűségében és szükségszerűségüket felfedve fogja bemutatni. Ezek után megállapítja, hogy Németországban „a tragikus fordulat akkor vette kezdetét, mikor a munkásmozgalom ketté szakadt.“ (14.) Miért szakadt azonban ketté a német munkásmozgalom? Kassák felelete erre a kérdésre az, hogy ez a szakadás szükségszerű volt és pedig a szóbanforgó „...osztályon belül lévő gazdasági és szellemi rétegződés miatt be kellett következnie.“ (14). E szerint tehát a német munkásmozgalom vereségét előidéző történeti oksorozat visszanyulik Kassák szerint a negyedik osztályon belül lévő gazdasági és szellemi rétegződésre? Szó sincs róla. Tényleg Kassák nem tulajdonít semmi jelentőséget ennek a rétegződésnek „a forradalom elbukására“ vezető „törvények részletes megmutatásánál.“ Már a szakadás okainak megállapításánál beéri azzal az elvont általánossággal, hogy az a negyedik osztályon belül lévő gazdasági és szellemi rétegződés miatt következett be, anélkül, hogy konkrétan és „pontosan megalizálná“ a szakadás alapját képező gazdasági rétegződés lényegét. És egész levezetésében nem játszanak semmi szerepet az idevágó tények. Mi a jelentősége ennek az eljárásnak? Először az, hogy a német munkásmozgalom vereségét előidéző történeti oksorozatból kiválnak most már nála a gazdasági tények, amelyek a történeti materializmus szerint a történeti fejlődést végső fokon meghatározzák és helyükbe a pártszakadás, a munkásmozgalom szervezeti formáinak a megváltozása, egy politikai tény lép. Másodszer pedig az, hogy ennél fogva kiindulópontja gyanánt most már az a felületi látszat szolgál, amely szerint a pártszakadás „...osztályon *belüli* ellentéteket“ (14) nyilvánított meg, a munkásmozgalom *belső* ellentéteit fejezte ki. Mert egyedül a munkásmozgalom gazdasági rétegződésének konkrét elemzése — amely megmutatja, hogy az imperialista országokban a munkásosztály egy része elpolgáriasodott — képes felfedni, hogy a pártszakadásban az elpolgáriasodott munkásság, *mint a polgárság egy része* és a munkásosztály széles tömegei közötti ellentétek jutottak kifejezésre, hogy tehát a pártszakadás az osztályharc egyik szükségszerű megnyilvánulása volt. Már itt kitűnik tehát, hogy Kassák elmulasztja az alapvető gazdasági tények konkrét elemzését, s hogy így a „helyzet pontos meg-analizálásának“ követelése nála csupán a helyzet pontos meg-analizálásának *hiányát* hivatott elleplezni; hogy mellőzi a történetmagyarázat materialista módszerének alkalmazását s ezt csak elleplezi azzal, hogy általánosságban utal gazdasági tényekre; hogy az összefüggések rejtett belső lényegének felfedése helyett csupán a felszín látszatjelenségei alapján gondolkodik. E hármás módszertani negatívumon épül fel azután további gondolatmenete.

Kassák szerint tehát „a tragikus fordulat akkor vette kezdetét, mikor a munkásmozgalom kettészakadt.“ De mégis egymagában még „nem az a baj, hogy a szociáldemokrata párt kettészakadt.“ (14). A két külön

menő párt még mindig együtt fordulhatott volna a közös ellenség ellen a „külön menni, együtt ütni“ elv alapján. (15). E helyett azonban a szakadás azt vonta maga után, hogy míg „az egymás ellen villongó polgári pártok a föltörekvő osztállyal szemben... egységesek“ maradtak (16), „addig a negyedik osztályon belüli ellentétek teljes erővel és elvadultsággal egymás ellen éleződtek ki.“ (14). De mi volt ennek az oka? Mi volt az oka annak, hogy a két párt kiélesedett harcot folytatott egymás ellen? A munkásosztály gazdasági rétegződésének, amely a pártszakadást meghatározta, konkrét elemzése teljesen kielégítő választ tud adni erre a kérdésre. A pártharc élességének oka az volt, hogy a két párt két különböző osztályirányt képviselt. Egymás ellen forduló harcuk élességében csupán a polgári osztály és a munkásosztály osztályellentéteinek kiélesedése jutott kifejezésre az imperializmus korszakában, a kapitalizmus általános válságának napjaiban. De milyen választ adhat erre a kérdésre Kassák, aki a gazdasági tények konkrét elemzését mellőzi és felületi kategóriákban gondolkodik? Semmilyen, illetve csak olyant, amelylyel le kell térnie most már a történeti szükségszerűségek talajáról is: „Munkás állt szemben munkással az... éretlen és lelkiismeretlen vezérek jóvoltából.“ (15). A két párt kiélesedett harcának oka tehát szerinte a vezérek „éretlensége és lelkiismeretlensége“ volt. Nem tekinthető ugyan teljesen kizártnak, hogy Kassák a munkásvezérek éretlenségét és lelkiismeretlenségét történeti szükségszerűségnek tekinti az adott fejlődési fokon — bármilyen meglepő álláspont is lenne ez egyébként a munkásmozgalom második évszázadában. Erre engedne következtetni legalább az a kijelentése, hogy a mozgalom előterében álló személyek „csak exponált figurái voltak magának a még ki nem alakult osztályakaratsnak és forradalmi erőnek.“ (14). De ugyanakkor azt is megállapítja nyomokban, hogy „Scheidemanntól és Thälmanntól fenntartás nélkül... nem kérhetjük számon a forradalom elbukását.“ (14), tehát bizonyos fenntartással számonkérhetjük ezt ölük. Ez pedig annyit jelent, hogy egyéb okok mellett, egyedül a munkásvezérek személyével kapcsolatos tények is, mint ilyenek éppen „éretlenségük és lelkiismeretlenségük“ — tehát történeti véletlenek — határozták meg a történeteket. E szerint tehát a munkásvezérek éretlenségét és lelkiismeretlenségét történeti véletlennek kell mégis tartanunk. De akkor bele kell törődnünk abba is, hogy a német munkásmozgalom vereségének előidézésében történeti véletlenek is szerepet játszottak, még pedig, tekintet nélkül arra, hogy Kassák fenntartásokról beszél, egyenesen döntő szerepet. Mert, a pártszakadás talaján, Kassák szerint éppen a vezérek éretlensége és lelkiismeretlensége vezetett a pártharc kiélesedésére, amelynek, mint látni fogjuk, Kassák döntő jelentőséget tulajdonít. Az eredmény tehát az, hogy Kassák a német munkásmozgalom vereségének magyarázatában történeti véletleneket visz bele, a vezető egyének személyes tulajdonságaiban gyökerező véletleneket. Individualista kispolgári hősteória ez, csupán megfordított alakban. Míg a lelkes kispolgár a vezető egyéneknek, mint hősöknek kezében látja a történet eseményeit, Kassák, a gáncsoskodó kispolgár, a vezető egyének alacsonyrendűségéből, éretlenségéből, lelkiismeretlenségéből értelmezi a történetet. Ekként azonban Kassák, aki a forradalom bukására vezető törvények megmutatását, tehát történeti szükségszerűségek felfedését ígerte, már levezetésének kiindulópontjánál lecsuszlik a történeti véletlen, e felületi kategória síkjára. De hátha Kassák maga gondolkodik itt történeti véletlenből dialektikusan, a szükségszerűség és a véletlen ellentétes fogalmainak elválaszthatatlansága, a történeti esemény, mint a szükségszerűség és a véletlen ellenmondását magában fog-

ialó dialektikus kategória alapján? Hátha a fenti történeti véletlenekben csak történeti szükségyszerűségek megjelenési formáját látja? De erről a feltevéstről is le kell mondanunk, mert hiszen a vezérek éretlensége és lelkiismeretlensége nála nem csupán a két párt szükségyszerűen kiélestedett harcának véletlen formáit határozza meg, hanem magát a harcnak lényeges kiélestedését idézi elő. Így a dialektikus ellenmondás helyett csupán a lapos ellenmondással találjuk magunkat szemben. Miután előbb megállapította, hogy oktalanság lenne egyes személyeket fenntartás nélkül okolni a katasztróféért, most, egy oldallal később, a pártszakadás talaján, tényleg minden fenntartás nélkül az éretlen és lelkiismeretlen vezéreket okolja a katasztróféért.

Azonban a kiindulóponton szereplő véletlen a továbbiakban szükségyszerű fejlődés mozgó erejévé válik Kassáknál. Minthogy a negyedik „...osztályon belüli ellentétek teljes erővel és elvadultsággal egymás ellen élekedtek ki“, mint most már tudjuk, „az éretlen és lelkiismeretlen vezérek jóvoltából“, a munkásmozgalom kettészakadásával szükségképpen „a forradalom stratégiai vonala is ketté szakadt.“ (14). Mindkét párt „marxista pártnak vallotta magát s ahogyan szétszakították a szervezeti egységet, ugyanugy a marxizmus ideológiát is kettészakították. Ekeken át az egyik csak az evolúció, a másik csap a revolúció elméletét hangsúlyozta ki. Holott a marxizmus szocialista koncepció úgy az evolúció, mint a revolúció elemeit magában foglalja... A két párt egymás elleni harcának lendülete az egyiket elszántan jobbra, a másikat elszántan balra toltta.“ (14—15). „A szociáldemokrata párt megkorrigálhatatlanul elkipolgáriásodott a folytonos opportunizmusban.“ (13), a másik párt pedig a „puccsista blanquizmussal“ gyakorlatát folytatta (13), míg végül, mint a szoc. dem. párt „elpolitizálódva“, a parlamentarizmus „fanatikus hívővé“ válva, „nagyreszt csak frazeológiájában“ különbözve a szoc. dem. párttól (16) — mint később Kassák ellenmondást nem tűrő szavakkal tudtukra adta — maga is elkipolgáriásodott s csupán a polgári pártok szélső baloldalát képezte a szoc. dem. párttal, a polgári pártok baloldalával szemben. (38). Hogy azonban milyen társadalmi körülmények idézhették elő rövid néhány év alatt egy párt vonalának a puccsista blanquizmusból ennek ellentétébe, a parlamenti kretinizmusba való felette rejtélyes átcsapását, erről a helyzetnek Kassák által adott „pontos megvizsgálásában“ nem esik szó. Kassák, aki elől „módszere“ elzárja a konkrétan elemzett valóság dialektikus mozgásának eszmei visszatükrözését, nyilván a tényektől magát függetlenítő fantáziájának dialektikus formákban való csapongásával „kárpótolja“ olvasóit. Bárhogyan álljon is azonban a dolog, Kassák szerint azután a két párt egymással folytattott, a fasizmusról megfélemedkező esztelen küzdelmének, elpolitizálásuk, elpolgáriásodásuk alapján, szükségképpen a fasizmus győzelmére kellett vezetnie.

Kassák tehát „a forradalom bukását“ meghatározó „törvényeket“ röviden abban látja, hogy a pártszakadás, egy politikai tény alapján, egy történeti véletlen, a vezérek éretlensége és lelkiismeretlensége okából, a szocialista gyakorlat és elmélet két egymással harcoló, de egyformán antimarxista, végül pedig — homályban maradó okokból — egyformán elpolgáriásodott vonalra hasadt szét. De a véletlen nem eszköze a tudományos történetmagyarázatnak. Ez a történeti összefüggéseket a maguk szükségyszerűségében ábrázolja s csak ezáltal jut el történeti törvényekhez. Amit tehát Kassák itt „nyújt“, az formailag sem tudományos történetmagyarázat, hanem csupán annak az individualista „módszerek“ az alkalmazása, amely „Kleopátra orrát“ történeti tényezővé emeli

s amelyet Kassák még alacsonyabb színvonalra ránt le azért, hogy az ezen az alapon „felfedett” okozati összefüggésben is hézagokat hagy fenn. Ha azonban eltekintünk „Kleopátra orrától”, tehát a munkásvezérek „éretlenségétől és lelkiismeretlenségétől” Kassák történeti „elméletében”, nemkülönböztetve a gondolatmenetében tétovázó hézagtól, mint „módszere” egyéni vonásaitól, könnyűszerrel felismerhetjük benne egy másik felfogás körvonalait, amely ugyan éppen annyira felszínes és tartalmilag éppen annyira hamis, mint Kassák felfogása, de legalább formailag megfelel annyiban a történeti elmélet követelményeinek, hogy az eseményeket a véletlen segítségül hívása nélkül, történeti szükségszerűségükben és hézagtalanul igyekeznek felfogni. E felfogás szerint a munkásmozgalom vereségének, a fasizmus győzelmének végső oka a pártszakadás, oly’ politikai tény, amely, az ugyanazon tömegekért versengő pártok pszichológiájánál fogva „a két párt egymás elleni harcának lendületében”, szükségképpen ellentétes állásfoglalásra és a maxista elmélet és gyakorlat egységének széjjelszakítására, egyformán antimarxista vonalba kényszerítette a két pártot. Ez a vulgárpolitikai, a politikai fejlődést meghatározó gazdasági tényeket figyelmen kívül hagyó „elmélet” az ausztró-„marxista” O. Leichter-től, Max Adler fegyvertársától származik. (Ende des demokratischen Sozialismus? 1932.) s Kassáknál csupán egyéni színezésben jelenik meg. Leichter felfogásának elméleti alapja teljes összhangban áll a német szociáldemokrácia „teoretikus” irányával, amely a társadalmi fejlődés meghatározó tényezői közül a politikai tényeket helyezve előtérbe, még a munkabér nagyságát is a politikai erőviszonyokból vezette le. Ez a felfogás tehát a pártszakadás következményének tekinti az ellentétes, reformista és forradalmi gyakorlat és elmélet kifejlődését a két oldalon. De a valóságban a pártszakadás volt következménye a háborúelőtti szociáldemokrata párt gyakorlatában és elméletében kifejlődött ellentéteknek, a munkásosztály ezeket meghatározó gazdasági széthasadása s egyrésztének elpolgárisodása, valamint kispolgári elemeknek a munkásmozgalomba való beszívargása alapján. A fenti vulgárpolitikai elmélet hirdetésének így elengethetetlen feltétele a hallgatás a gyakorlatnak és az elméletnek arról az opportunistareformista fejlődéséről, amely már a világháborút évtizedekkel megelőzően kezdetét vette a munkásmozgalomban s amely Marxtól és Engelstől már a 70-es években annak a megállapítására indította, hogy elkerülhetetlenül be kell következnie a német szociáldemokrácia kettéhasadásának egy opportunistakispolgári és egy valóban szocialista irányra. Legalább az elhallgatás e feltételének azután Kassák is teljes mértékben eleget tesz.

Mármost Ausztriában a fasizmus hatalomra jutott a nélkül, hogy győzelmét a munkásság ottani egyedüli tömegpártjának, az osztrák szociáldemokrata pártnak kettészakadása megelőzte volna. Az osztrák fejlődés tehát kézzelfogható történeti bizonyítékkal is megcáfolja azt a felfogást, amely — egymagában, vagy a vezérek éretlenségének és lelkiismeretlenségének segítségül hívásával — a munkásmozgalom szervezeti egységének a megszűnésére vezet vissza, mint végső okra, a fasizmus győzelmét. Ezért Kassák, aki könyve 14. oldalán még azt állapította meg, hogy Németországban „a tragikus fordulat akkor vette kezdetét, mikor a munkásmozgalom kettészakadt”, a 38. oldalon, az osztrák eseményekkel foglalkozva, kijelenté, hogy „a német munkásmozgalom pusztulását sem a pártszakadás, hanem ezt a szakadást előidéző mélyebben fekvő történelmi motívumok határozták meg.” Igaz ugyan, hogy így újabb önellenmondásba keveredik, mert ha eddig a pártszakadást nevezte a „tragikus fordulat kezdetének” és, a pártszakadás alapján, a fa-

sizmus győzelmének végső okát a vezérek éretlenségében és lelkiismeretlenségében látta, most a pártszakadástól és ennél fogva a vezéreknek általa felszabadított éretlenségétől és lelkiismeretlenségétől is megtagadja ezt a történeti jelentőséget, amikor „a német munkásmozgalom pusztulását“ a szakadást előidéző mélyebben fekvő történeti motívumokra hajlandó visszavezetni. Ezt az ellenmondást azonban talán el is néznék neki, abban a várakozásban, hogy az csupán az osztrák mozgalmi tapasztalatok konzekvenciáinak levonását fejezi ki és így a történeteknek végre helyes elméleti felfogását készíti elő. Hiszen ha most már Kassák végre a pártszakadást előidéző mélyebben fekvő történeti motívumokra hivatkozik, mint a fasizmus győzelmének végső okára, korábban utalt már arra is, hogy a pártszakadásnak a negyedik „... osztályon belül lévő gazdasági és szellemi rétegződés miatt“ kellett bekövetkeznie. Sőt most már, azzal szemben, hogy korábban a reformizmust a pártszakadás termékének tekintette, az is megállapítja, hogy Ausztriában „azt a magot, melyből az 1934. tragédiája bekövetkezett, 1918-ban vetették el azok, akik a negyedik rend forradalmát a politikai reformizmusban látták megvalósíthatónak, sőt megvalósítottak.“ (36). A tények tehát ott vannak előtte, úgyhogy azt hihetnők, hogy most végre rá fog mutatni konkrétan a munkásosztály gazdasági rétegződésére az imperializmus korszakában, felső rétegének kispolgári életszínvonalra való emelkedésére, ezen az alapon kifejlődött reformista politikai gyakorlatára és elméletére, a németországi pártszakadásra, mint a reformizmus kifejlődésének következményére s végül az elpolgáriasodott, a polgári pártokkal koalícióra lépő reformista pártoknak a munkástömegekre gyakorolt — bár csökkenőben volt, de még mindig döntő erejű — befolyására, mint a fasizmus győzelmének közvetlen tényezőjére. De e helyett megint csak egy lapos önellenmondás következik. Ha könyve 14. oldalán, bár csupán a német munkásmozgalom kettészakadásának pillanatára, mint kezdőpontra vonatkoztatva is, annyit legalább megállapított, hogy Németországban egyáltalában „a forradalom stratégiai vonala kettészakadt“ egy evolucionista és egy revolucionista irányra, a 38. old. feszélyezettség nélkül leszögezi e tételnek az ellenkezőjét, azt, hogy Németországban a K. P. D. „megalakulása nem új mozgalmi irányvonalat, csak egy új pártalakulás lehetőségét hozta magával“, amely nem jelentett „új munkáspolitikát“, hogy a K. P. D. „mint tömegpárt és parlamenti párt a szociáldemokraták nyomdokaiba... lépett“, „kiélezett tendenciával a szociáldemokratapárt, mint konkurens fél ellen.“ Ha tehát Kassák előbb „eltüntette“ a történeti valóságból a reformizmusnak a pártszakadást megelőző évtizedes fejlődését, most viszont eltünteti belőle a Spartacus-felkelést a szociáldemokrata Noske-kormány ellen, — amelyet persze kissé nehéz volna a szociáldemokraták „nyomdokaiba lépésnek“ minősíteni — és a KPD vezetése alatt Németországban ezt követőleg lejátszódott fegyveres felkeléseket a polgári uralom ellen — amelyekben pár lappal korábban még a „puccsista blanquizmus“ új munkáspolitikájának megnyilvánulását látta. Ez az ügyefogyott történelemhamisítás azután arra jó Kassáknak, hogy „eleget téve“ a tudományos általánosítás követelményeinek, egységes történeti fejlődésvonalat szerkesszen meg a német és az osztrák munkásmozgalom számára. Ez a vonal abban állana, hogy Németországban és Ausztriában az egész munkásmozgalom, jobb- és baloldal együtt, különbség nélkül polgári pártpolitikát folytatott, elpolgáriasodott, — amivel szemben nincs jelentősége annak a csupán formai ténynek, hogy a baloldal szervezeten is különvált-e a jobboldaltól, vagy sem. Az elpolgáriasodásnak ezen a közös alapján azután: „Ahogy a K.

P. D. a polgárság elleni harcra felkészületlenül, szinte elvakultan a szociáldemokrata párt ellen verekedett, ugyanúgy az osztrák szociáldemokratapárt baloldali ellenzéke megelégedett a vezetőség támadásával. A következmény mindkét országban egyformán a fasizmus győzelme volt. (38—40.) És most már azt állapítja meg Kassák végső konkluzióként, hogy „az események a munkásfront eredentő hibáinak” következményei voltak (39), annak, hogy a munkáspártnak „a *tradíciója*... a polgári pártpolitikában gyökerezett.” (39—40.) Ezzel azután, néhány önellenmondás és alapvetően fontos tények elhallgatása árán, a német eseményekkel kapcsolatosan korábban kifejtett, véletlenekkel megtűzdelt és hézagos vulgárpolitikai elméletét, a történelem gazdasági alapjától még egy lépéssel eltávolódva, tisztán idealista történeti elméletté egyszerűsíti le. Most már szerinte a munkásmozgalom vereségét egyszerűen az idézte elő, hogy ideológiai hibák folytán a munkásmozgalom mindkét szárnya elpolitizálódott, polgári pártpolitikát folytatott s ezen az alapon egymással harcolt a közös ellenség helyett. A „mélyebben fekvő történelmi motivumokról” kiderül tehát, hogy Kassák nem a történet mélyén működő, rejtett gazdasági erőket értett rajtuk, hanem csupán a történet felszínén mutatkozó eszmei tényezőket. És most már „az általános munkásmozgalmi válságnak” végső okává válnak: „az egész gyakorlati mozgalom antimarxista vonala...” (18), a „vulgármaterialista alapelgondolás”, a „merev, dogmatikus formulák” (40), a „gyakorlati tévedések, amilyenek... csak ott fordulhatnak elő, ahol és amikor a mozgalom irányítói ellenmondásokba zavarodtak.” (40). A „téves teoriának csakis hibás gyakorlata lehet.” (42). S ennél fogva „ahhoz, hogy a gyakorlatot megigazítsuk, elméleti félreértéseinket kell helyreigazítanunk.” (41). A legfőbb követelmény tehát „az ideológiai álláspont újbóli mélyreható át-gondolása”. (40), éppen „napjaink átértékelése.”

Max Adler, Kassák mestere, „kritikát” gyakorolva a történeteken, ugyancsak a vezetők elméleti és politikai tévedéseiben látja a történetek okát, s ő is e tévedések helyreigazítását tűzi ki feladatnak. Látjuk tehát, hogy Kassák, aki, mint Adler tanítványa, a filozófiai materializmus tagadásától indul ki, legalább ezen a vonalon konzekvensen, ugyanahhoz az idealista történeti felfogáshoz jut el, mint maga Adler. A pusztán kölcsönhatás filozófiai és társadalmi elmélete nála is az idealizmus uttörőjének bizonyul.

EINSTEIN ÉS A TUDOMÁNOS ELMÉLET

Irta: SZERB GYÖRGY (Bécs)

Ez a tanulmány, mely — még Einstein fizika-forradalmasító munkáján is háttérként áttűző, körvonalait időnkint deformáló — ideológiai guzsbakötöttségre, bizonyos társadalom-gazdaságilag meghatározott megmerevedésre akar rámutatni, szükségszerűen egyoldalú. A hangsúly nem Einsteinnek a fizikai kutatás terén tett eredményeinek kiemelésére, hanem egy speciális mozzanatra esik, amit az előbbivel szemben sokan (marxisták is!) leszoktak kicsinyelni. A kép kiegészítéséül s emlékeztetőként Einstein fizika-történeti szerepéről álljanak itt a következő adatok:

Einstein a *speciális relativitás*-elmélettel (1905) és ennek továbbfejlesztésével, az *általános relativitás*-elmélettel (1911—1915) olyan

természettörvények megállapításához jutott el, amelyek a tér bármely részén lefolyó bárminemű mozgásra érvényesek, tehát *egyetemesek* (sőt kilátást nyújtanak a tért betöltő anyag valamennyi energiamegnyilvánulásának átfogó meghatározására), ellentétben a klasszikus (a newtoni) mechanika törvényeivel, melyek az előbbinek csak megközelítő speciális esetei, amennyiben csak gyöngé gravitációs terekre és a fénysebességhez mérten kis tömegmozgásokra érvényesek. (Egyebekben: ez utóbbiak mechanikus magyarázataikkal, amidőn minden jelenséget elemi-testecskek, atomok mozgására vezettek vissza, nem nyújtottak módot a különböző területekre széteső fizikai-világ — kinematika, dinamika, elektromagnetika, atomfizika — tökéletes egységesítésére, s összefogó értelmezésére.) A relativitás elmélet a klasszikus elmélet alapfogalmainak Newton által is ismert s már Hegel által is támadott következetlenségeit és „ellentmondásait“ magasabb fogalmak „igazságába“ oldotta fel. A metafizikai abszolutumok (tér, idő, mozgás) materialista, (relatív) értelmezést nyertek, s az emberről mintázott (antropomorf) képzetek és részletfogalmak helyébe általános érvényű fogalmak léptek. Ez a mindig tapasztalati tények által kikényszerített gondolatépület tehát a dialektikus (és materialista) módszer első nagyvonalú (bár még nem tudatosult) műveletét jelenti: a hagyományos fizika eddig merev logikájú állományában. Ez a módszer az összefüggéseket sűrítő és a gondolkodás sebességét sokszorozító matematikai apparátus (itt már végsőkig tudatos) kiaknázásával karöltve valóban páratlan eredményre kellett, hogy vezessen, s egyértelmű volt az eddigi fizikai felfogás forradalmassításával. Az új elmélet a régi fizika és geometria látszólag egymástól távolos területeit egyesítette, s a benyomást, amit ezáltal kortársaira gyakorolt Planck M. szavai jellemzik: „ez az elmélet merészségben mindent felülmul, amit eddig kidolgoztak... és a forradalom, amit ez az elmélet a fizikai világszemlélet területén kiváltott szélességben és mélységben csak azzal a forradalommal hasonlítható össze, melyet a kopernikususi világregend bevezetése váltott ki.“ (1909.) Az elméletet a tapasztalat többszörösen igazolta. (Pl. a feltűnést keltett angol ill. amerikai csillagászati expedíciók — 1919 és 1922 — megfigyelései.)

Einstein munkássága azonban nem merül ki a relativitás elmélet megalkotásában, hanem résztvesz a modern fizika ama „kettősségének“ illetve ellentmondásának feloldásában, melyet a rel. elmélet mellett kialakuló önálló kvantumelmélet okoz. A két elmélet egy „szellemből“ való fakadása, s ugyanakkor „egymást kizáró ellentétei“, melyek máris új szintézist készítenek elő, eredményezik, hogy a rel. elmélet nélkül a kvantumelmélet egy lépést sem tehet előre, de azt is, hogy Einstein a kvantummechanikai kutatásokban is jelentékeny részt vesz, sőt azt szükségesnek látja saját (rel.) elméletébe olvasztani. Ezzel E. egy új szintézis fővonalait is kidolgozza egyben.

A filozófia a tudományban. A XIX. század derekának fizikusai — hiedelmük szerint — függetlenül minden világnézettől, úgy fogták fel a természetet „ahogyan az adja magát, minden idegen hozzáadás nélkül“, ami viszont Engels megállapítása szerint „maga a materialista világszemlélet.“¹ A fizikusok e minden filozófiát elutasító állásfoglalásában a század vége fordulatot látszott előkészíteni. Már *Helmholtz* a Kant-i filozófiai felé fordult, mely — szerinte — egyedül tisztázhatja a természettudomány ismeretelméleti alapjait, sőt elhangzott az a kijelentés is, hogy „egészséges“ világnézet nélkül nincs természettudomány.³ Ma azután már mindennaposak azok a közlemé-

nyek, melyek — neves kutatók tollából! — a fizikai, kémiai, csillagászati kutatás új eredményeit, főként új szempontjait s elméleti alapjait ismertetik bőséges filozófiai (ismeretelméleti, világnézeti) értelmezéssel. Persze a nyújtott világnézet inkább az idealista „hozzáadás“ fajtájából való, s a materializmus inkább csak az agnosztikus magatartás ama jellemvonásában nyilvánul meg, hogy miközben „a világ előtt megtagadja, szégyenlősen elfogadja a materializmust“.⁴ A legújabb elméleti munkák (amint majd később látjuk) szintén nem nélkülözik az ismeretelméleti utalásokat.

Einstein legújabb könyve,⁵ mintha másmilyen volna, mert miután a könyv első részei a kispolgári filozófalgatást, politizálgatást, (melynek bizonyára bőven akad olvasója) végleg letárgyalták a harmadik, a szigorúan fizikai rész minden átmenet nélkül s a tudományt megillető elvont, tárgyas nyelven rendkívül összesűrítetten, a nagy közönség számára tehát eléggé érthetetlen formában áttér Einsteinnek a relativitás elmélettel és ennek történeti beállításával kapcsolatos cikkeinek közlésére. Einsteinnek a fizikai történetében való (imént vázolt) kiváltságos szerepe, illetve közvetlen természetlátása hozza magával, hogy a tudományos rész az u. n. természetfilozófiát keresők előtt száraznak és érdektelennek tűnik a relativitás elvnek a „józan emberi elmét“ tiltakoztató látszólagos abszurdításai mellett. Am a tudománynak mégis van némi köze a „filozófiához“ (csak pontosan meg kell határozni, hogy mi ez a „filozófia“ és mi a viszonya a tudományhoz), sőt az olvasó, akit a tudományos fizikai rész érdekel, még „szubjektív“ fejezetek *hangoztatott* filozófiai állásfoglalásainak egyes *hallgatag* sémáira is rá akadhat az elvont, tárgyilagos fejtegetésekben. Az ilyen olvasó tudja, (s az említett fizikai közlemények filozófiai megalapozásra való törekvésének is ez az értelme), hogy a fizikának (és a matematikának) is szembe kell néznie olyan kérdésekkel, melyekkel azelőtt a filozófia foglalkozott. (Persze a hagyományozott, „történelmi“ filozófia többnyire a pusztá spekuláció „sajátos módszerével“ s az ennek megfelelő idealista eredményekkel, s csak ritkán a pozitív tudományok módszerével, az emberi gyakorlat vezetése és igazolása alapján, tehát materialista szempontból és eljárással.) De eltekintve úgy a materialis, mint az idealista állásfoglalástól, a filozófia u. n. története lényegében a valóság összefüggéséről szóló elméletek összefoglalása; és így az elméleti-fizikai teoriája nem a gyűjtött tapasztalati adatok részleges összefüggéseinek bemutatását tűzi ki céljául, hanem a legáltalánosabb, s egyben alapvető összefüggések megismerését, (Hegel szavaival: a konkrét általánost, mely a különös esetek — Das Besondere — egész gazdagságát magában foglalja.⁶) Ezért beszélhetünk hagyományos értelemben a természettudományok, a fizika, a matematika *filozófiai* alapjairól, mindazokkal az u. n. alapfogalmakkal kapcsolatban, melyeknek néhány „alapösszefüggéséből“ az illető tudományág megszerkeszti egész elméleti épületét.

A természettudományoknak természetesen nincs szükségük *külön módszerű* szakfilozófia, vagy természetfilozófia segítségére, mely ezeket a szükségleteket *kivülről* kielégitené, mert elintézésük az illető tudomány saját lényegmegnyilvánulásához, saját hatáskörébe tartozik.

És mégis „az önálló filozófia anyagának a pozitív tudományok különböző ágaiba való megosztásának“⁷ megállapítása után is fennmarad bizonyos „filozófiai megalapozás“ (tételek, fogalmak együttese, egy minden tudományra szóló ismeretelmélet, egyben módszertan) szüksége, mely azonban szervesen együtt dolgozik a többi tudományokkal, sőt azok kereteiben alakul ki. Miben tér el azonban ez az „alapismeret“ a

speciális ismeretektől, melyek közt kifejlődött?

A válasz a következő: A pozitív tudomány „filozófiai” elemeihez nem „fantasztikusan elzárt, merev előfeltételezések”⁸ alapján való spekulálással jut, „hanem az ember történelmi fejlődésének megfigyeléséből elvont... legáltalánosabb eredmények összefogásával.” Ezeket az absztrakciókat (összefüggéseket és fogalmakat) s a velük kapcsolatos „feltevéseket” a materialista „filozófia” vagyis: a dialektika (persze a materialista értelemben vett dialektika) foglalja össze.⁹

Az elméleti fizika alapvető konstrukcióiban így a szorosan vett fizikai fogalmak mellett (energia, impulzus, stb.), azokkal mintegy szorosan összefonódva ott találjuk a dialektika — a megismerés minden területére vonatkozó — kategóriáit (az anyag dialektikai¹⁰ fogalma, az okozati kapcsolat, a szubjektum és objektum viszonya, stb.) Ugy a sajátosságosan *fizikai*, mint a megismerés minden területére közösen vonatkozó *dialektikai* kategóriák előbbiek szerint a történelmi ember tapasztalatainak *epokális* összefogásai, absztrakciói, „az ember fejében átdolgozott anyagi világ”. Einstein elgondolásai — melyek mindenképpen hatalmas lendülettel vitték előre a (fizikai értelemben vett) külvilág dialektikus ábrázolását — ezen a ponton szembekerülnek a dialektikus materializmus felfogásával; s az olvasó ezzel a kérdéssel a kapcsolatos fogalmakban ismeri fel a „*Mein Weltbild*” első fejezeteinek szellemi rokonait. Einstein számára u. i. az elméletek alapfogalmai és alaptörvényei az „emberi szellem szabad kitalálásai.”¹¹

A tudományos elmélet az idealizmus tükrében. Miben áll tulajdonképpen a tapasztalati tények és elmélet — Einstein szavaival — az „empíria és ráció”¹² viszonya az utóbbi felfogás szerint? „Pusztán logikus gondolkozással semmiféle tudást sem szerezhetünk a tapasztalati világról; a valóságról való minden ismeretünk a tapasztalatból ered és abba torkol.”¹³ Bármennyire materialisztikusan hangzik is a megállapítás, tüstént feltűnik benne a logika abszolút módon való elkülönítése a tapasztalati világtól, a „valóságtól”. Helyesebb lenne így: pusztán spekulálással semmiféle tudást sem szerezhetünk a világról stb. És mégis: a „tisztán” gondolkozásnak — az elméletnek — a tudományos megismerésben speciális és nehéz a szerepe s vázolását — egyelőre nem törődve Einstein felfogásával — a következőkben adhatjuk. A természet pusztán megfigyelésekre és mérésekre nem árulja el azokat a „belső”, legáltalánosabb összefüggéseit — a természettörvényeket — melyek benne megnyilvánulnak. Hogy a természet strukturáját megragadhassuk, ahhoz a világot a fizika céljaira a képzelettel párosult észnek, az elmének (innen elmélet, elméleti tudomány stb. kifejezések) szembe állító, összehasonlító, beleképzelő, analógiába hozó, tehát magasabb értelemben vett következtető képességei segítségével újra fel kell építeni, vagyis egyszerűbben és sematikusán, tehát — ahogy a fizikusok mondják — csak a „lényegét” tartalmazón meg kell konstruálni a fizikai világgépet.

Nyilvánvaló, hogy a valóság dolgainak ez a legtökéletesebb szemlélete, mely legeredményesebben ott kezdődik, ahol már sok tapasztalati adat halmozódott fel¹⁴ nem nyugszik meg az egyes adatokban, mint tapasztalati tényekben, hanem ellenkezőleg azt tekinti feladatául, hogy megtalálja azt az általános összefüggést, melyből az egyes esetek levezethetők annak a kivizsgálása céljából, hogy az *egyes* hogyan alkotja részét az általánosnak.¹⁵ betetőzvéen mintegy ezáltal a megismerés munkáját, melynek feladata az anyag mozgásában megnyilvánuló törvény-

szerűség tükrözése. (Persze csak a törvényszerűség, a struktúra tükrözése, mert „megismerésünk, mint a természet legmagasabb produktuma, csak ezt a törvényszerűséget képes tükrözni“¹⁶ nem pedig az egész tárgyi komplexumot.) Ez a „fizikai világkép“ nemcsak azért „szerkesztett“, idealizált, mert az emberi gondolkodásban „felfoghatlan“ sokféleség helyett csak a „lényegeset“ tartalmazza, hanem azért is, mert a jelenségeket olyan elemekre és összefüggésekre vezet vissza, melyek esetleg csak részben alapulnak tapasztalaton, részben tehát „feltételezettek és igazolásra várnak“, esetleg maguk egyelőre nem is tapasztalhatók s csak következményeikben, hatásaikban jelentkeznek, a szó szoros értelmében feltételezettek. A fizikai világképben tehát az „alapfogalmaknak“, „alaptörvényeknek“¹⁷ s az ezekből folyt, már a tapasztalatokra alkalmazható „következményes-tételeknek“ (Folgesätze) rendszere áll előttünk. Einstein értelmezését követve viszont megállapíthatjuk, hogy az egész rendszer, vagyis a feltételezett alapfogalmak és összefüggéseik jogosultságát tisztán az adja, hogy a belőlük folyó tételek módot nyújtanak a „tapasztalati tartalmak és ezek kölcsönös viszonylatainak leírására.“¹⁸ Vajjon ezek az alapfogalmak és törvények a tárgyi valóság elemeinek adekvát ábrázolásai? Vagy Marx szavaival élve: „Az ember fejében átdolgozott materialis (világ)“ ez? Newton és a klasszikus fizika képviselőinek túlnyomó többsége azt hitte, hogy rendszerük alapfogalmait és alaptörvényeit a tapasztalatból abstrakcióval, vagyis „logikus uton“ nyerik. (Tér, idő, tömeg, tehetetlenség és erő szerepelnek ilyen fogalmakként.)¹⁹ Ezzel szemben Einstein és a modern fizikusok felfogása az, hogy az elméleti fizika alapfogalmai és alaptörvényei nem abstrahálhatók a tapasztalatból, mert ezek „fikciók“, „az emberi szellem szabad kitalálásai“. Ennek a felfogásnak érvényrejuttatásában nagy a szerepe — Einstein szerint — az általános relativitás elméletnek, mely kimutatta, „hogy két olyan, egymástól lényegesen eltérő alap lehetséges, melynek mindegyike a tapasztalattal messziremenően megegyezik s ennek következtében mindenkép nyilvánvaló, hogy a mechanika alapfogalmainak s alaptörvényeinek elemi tapasztalatokból való logikai levezetése... szükségszerűen kudarccal jár.“²⁰ Ezek szerint úgy látszik — megállapíthatjuk — hogy az elméleti fizika anyaga a filozófia történet folyamán különböző változatokban megismétlődő elméletek közt való válogatás.²¹ Ekkor viszont az a kérdés merül föl, hogy hogyan találunk vissza ahhoz a valósághoz, „melynek leírása ad egyedül értéket és jogosultságot“ az elméletnek? Nem illuzió-e ily körülmények közt a valóság lényeges „mélységeikig menő megragadása? — veti fel a kérdést Einstein. Válasza: „véleményem szerint van egy helyes út (amelyik t. i. a valósághoz vezet) s ezt meg is tudjuk találni“... „Eddigi tapasztalataink után — folytatja — joggal rábízhatjuk magunkat arra, hogy a természet a matematikailag legegyszerűbb megvalósítása. Nézetem szerint tiszta matematikai konstrukcióval képesek vagyunk megtalálni azokat a fogalmakat és azokat a köztük levő törvényszerű kapcsolatokat, melyek a természeti jelenségek megértésének kulcsát szolgáltatják.“ A matematika — melynek fogalmait szerinte nem a tapasztalatból vezetjük le — „az egyedül teremtő elv“ a fizikában. Így az egész gondolatmenet summájaként Einstein arra az eredményre jut, hogy bizonyos értelemben igaznak véli egyes régi (idealista Sz. Gv.) filozófiai elméletek akkor még „álmát“, hogy a tiszta gondolkodás, a spekuláció számára lehetséges a valóság megragadása.

Mielőtt a további fejtegetésekre, illetve érvekre kitérnénk, melyekkel Einstein állásfoglalását alátámasztani igyekszik, bíráljuk meg a

fenti koncepciót. És pedig mi a gondolkozás szerepe e felfogás szerint, a tárgyi valóság, a természet megismerésében?

Az elmélet (s mivel a legprimitívebb megismerés sem lehet elméleti feltételezések nélkül, tehát az egész gondolkozás) nem lévén abstrahálható a tapasztalt jelenségekből, szimbolikának tekinthető (a „fikció” szó is erre utal), s az egyes fogalmak összefüggéseikkel egyetemben szimbólumoknak, vagy formuláknak számítanak, melyeknek csak forma jelentőségük, s értékük van (mert hiszen a „tiszta logikailag nyert mondatok a realitásra való tekintettel teljesen üresek”)²³ s így az egész elmélet „egy” formalizmus a többi lehetséges formalizmus²⁴ között, mely formalizmusok közt csak az a különbség, hogy az egyik nagyobb teljességgel alkalmas olyan értelemmel való megtöltésre (vagyis a természetre való alkalmazásra), mint esetleg egy másik. (L. a relativitás-elmélet jobb alkalmazhatóságát a newtoni mechanikus elmélettel szemben). Összefoglalva: ez a „formalizmus” arra való, hogy a valóságot olyképpen szimbólizálja, hogy annak adataiban bizonyos rendet teremtsen és ezzel hozzásegítsen bennünket, hogy a természet adatait is kép és szám „formulákba” vagy „kalkulusokba” foglalva annak jövőbeli jelentőségeit illetően bizonyos jóslásokba bocsátkozhassunk, azokat „kalkulálhassuk”²⁵ de — hangsúlyozzuk — anélkül, hogy ezek a formulák a természetből abstrahált, „az ember fejében átdolgozott anyagosság lennének”, vagyis a valóságot követnék és másolnák, hanem „fikтивek”, „az emberi szellem szabad kitalálása”. Anélkül, hogy ebben a pillanatban megkérdőznők, hogy az objektív valóságtól független, autonóm fikció egyáltalán hogyan találhat rá a valóságra s hogy azt így hogyan is ábrázolhatja, meg kell állapítanunk, hogy a gondolkozás e különállósága azt jelenti, hogy az emberi spekuláció egészen más utakat fut be, mint maga a természet,²⁶ s végeredményben mégis megragadhatja és felfoghatja azt. A gondolat dialektikája, mozgása egészen más valami, mint a tárgyi valóságé, melyet megérteni hivatott. Azt hiszem, nem kell bizonyítani, hogy a szubjektivitás ilyen „felszabadulásában”. önállóságában nem a megismerés szubjektív oldalának kisebb-nagyobb szerepéről, nem valami tétovázó, relativizáló szubjektivizmusról van szó, hanem vele az abszolút szubjektivizmus, vagyis a legélesebb idealizmus áll előttünk. (Hogy ez szándékolt-e vagy akaratlan, az persze más lapra tartozik.) A (dialektikus) materialista számára az emberi tudatot kitevő gondolkozás nem lehet „szabad” a tárgyi valóságtól, más szavakkal: a tudat a léttől, a szellem az anyagtól, a szubjektum az objektumtól és ez alól nem lehet kivétel a megismerés szervezett, kollektivizált alakja, a tudományos megismerés sem. Természetesen: vagy tudomásul vesszük, hogy az emberi tudat (az érzékléstől, az érzetektől kezdve, melyek már a szubjektum belső területéhez tartoznak) a létnek csak legmagasabb, úgyszólván későbbi, másodsorban jövő (szekundér) terméke, tehát csak *egyik* terméke, *egyik*, külön nem létező oldala az „eredetileg adott” anyagnak²⁷, vagy pedig hogy ez a tudat a „szellem”, s mint ilyen primér, „az egyedül teremtő elv” (s ahogy Einstein a matematikára formulázza) mindent tehet: világot teremthet, szubsztanciálisan alkothatja illetve kormányozhatja azt, az istene lehet. A gondolat „autonómiája” e szerint azonos az anyag realitásának megtagadásával, mely utóbbinak egyetlen és lényeges meghatározása, hogy tárgyi valóság, hogy az objektum a szubjektummal szemben. Valóban, ha visszatekintünk Einstein könyve első fejezeteinek nem exakt-tudományos, hanem tisztán világnézeti állásfoglalásaira, akkor megkapjuk eredeti (mondhatnók osztály-) beállitottságát ebben a kérdésben. Einstein számára az ész fogalma nem korlátozódik az emberi tudatra és megisme-

résre, mert ő élesen azt „a csodálatos Rendet“ érti, mely „a természetben és a gondolat világában megnyilatkozik,“²⁸ közelebbről, azt a „természetben manifesztálódó észet“,²⁹ azt a „Titokzatosat“ és „Áthatolhatatlant“, „melynek csak apró részecskéit érthetjük meg“: röviden az idealista Hegel, sőt helyesebben a XVIII. század teistáinak absztrakt Weltvernunftját. A (dialektikus) materialista ebben — az emberi ész mintájára készült, de az egész világból mintegy kiálló, kiütököző, mert azt szabályozó, rendező, abba mintegy kívülről beavatkozó — észben az idealizmust ismeri fel, illetve azt az egyoldalú, szubjektív és abszolutizáló *idealista* felfogást, mely a „megismerés egyik oldalának... az anyagtól való elszakításával“... és „az isteni abszolúttá dagasztásával“³⁰ következetesen a fideizmusba, illetve (mint Einsteinnél) „kozmosz vallásosságba“ torkol, melyeknek ápolása és terjesztése a tudománynak (a művészettel együtt) „legfontosabb feladata.“³¹ Hogy egyébként a gondolkodás nem fikció, s nem külön utakon jár, hanem a valóságot adja,³² erre a materialista számára elég bizonyíték az, hogy a gondolkodás s „elmélet“ alkalmas és nélkülözhetetlen eszköze az emberi gyakorlatnak s egy része annak a folyamatnak, mellyel az ember a természet egy darabját végeredményben natalmába keríti, illetőleg azon a szándékolt változtatást végrehajtja. Vajjon erre eszmél Einstein, amikor azt mondja, hogy „az egész emberi gyakorlat behatólag ismeretelméletbe és az igazság tárgyi igazolását szolgáltatja.“ Hiszen Einstein is megállapítja, hogy a „valóságról való minden ismeretünk a tapasztalatból indul ki és abba is torkol“. Továbbá: a „Tisztán logikai“ uton nyert tételek a realitás tekintetében teljesen üresek.“ Mindamellettt szerinte az axiomatikus alapot bizonyos értelemben „tisztán logikai“ uton nyerjük, mert „logikai értelemben az emberi szellem szabad kitalálásai“, — ellenben „logikai levezetésük... az elemi tapasztalatokból sikertelen.“ Amint látható, a gondolkodás funkciójának e tisztázásában nem jön számba az elmélet és gyakorlat kölcsönviszonya; a bizonyítás tisztára „logikai“, vagyis elméleti területen marad, pontosan azon a „skolasztikus“ területen, melyből az emberi gondolkodás esetleges tárgyi igazsága sohasem igazolható. Hogy van az, hogy Einstein ezt a lépést az elmélet oldaláról a gyakorlat oldalára nem tette meg, jól lehet nyilvánvaló, hogy „nem mi alkotjuk célszerűségi okokból a külvilágot, hanem ellenkezőleg elemi erőszakkal a külvilág kényszeríti ránk magát“ mintahogy a pozitivizmus törhetetlen ellenfele Planck 1924-ben leszögezte!³³ Nem kétséges, hogy a magyarázatot ismét a fizika, az exakt tudomány tényein kívül kell keresnünk, abban a filozófiai állásfoglalásban, amelyben társadalmi osztálycsoport vágyai és érzelmei sűrűsödnek össze s, amely nem ismer határt a „szabad“ filozófiai és fizikai alapfogalmak közt. Planck a szabadakarat ideológiájának benyomulásáról beszél az elméleti fizikába, ahol mint a korpuszszkulomok rendezetlen mozgása, spontaneitása, indetermináltsága ölt új exakt (?) testet.³⁴ Ugyanígyen döntő befolyást gyakorol az elmélet szerepéről való felfogásra az a beállítottság, amely felette érzi magát a kollektív emberi gyakorlatnak, amely beállítottság, ha nem is veti meg a gyakorlatot, annak hordozóját más tényezőben („az érző és teremtő individuumban“)³⁵ látja, nem pedig a negyedik rend szubjektuma által a természetet feldolgozó összemberiségben s éppen azért úgy véli, hogy a tudománynak, hogy el ne satnyuljon, nem szabad gyakorlati célokat szem előtt tartania; miután az általa teremtett belátások és módszerek csak közveve szolgálnak gyakorlati célokat.³⁷ Jellemző e felfogásra még, hogy számára „az emberi vágyak és célok pontossága“ kétségtelen, a tudomány nem munkaszerszám, nem a cselekvés (tervező, tervszerűségi) része, hanem, mint a nem-tudás egy

része, s végső következőkép', a tömeg egész építésével: nyáj, mely „tompá a gondolkodásban és fásult érzésében.”³⁷ Az elmélet egyszerűen öncél.³⁸ „Az egyetlen munka, amit Hegel ismer és elismer, az absztrakt szellem”, — mondja Marx. Az egyetlen munka, amit Einstein becsül — az ipari fejlődés imperialista szakaszában! — szintén az absztrakt szellem. Ez a bizonyos fizikai kategóriáknak a valóban végső alapokra való visszavezetése azt hisszük rávilágít „az elmélet elkerülhetetlen (?) racionálisan meg nem fogható részeire” és arra, hogy a modern polgári fizika (és matematika) felfogásában miért nem lép le az elmélet, a „tiszta gondolkodás” piederstőljáról s szigetelődik el a tapasztalattól (a gyakorlattól) s alkalmazható rá csak „bizonyos értelmezhetőségben.” Ez az „elmélet az elméletről” s az ilyen elmélet-szerkesztés uralkodik el a modern polgári fizika (matematika és logika) egész területén. Darrow, amerikai technikus(!) úgy jellemzi az elméleteket, hogy azok keletkezésére „egyelőre nem szükséges, hogy... a tapasztalattól való jobb megegyezést” mutassanak... hanem „az ilyen elmélet diadalát abból magyarázhatjuk, hogy teljesen eltekintve egyes előnyeitől, mint egész természetesebbnek, meggyőzőbbnek, elegánsabbnak, szebbnek tetszik, mint a megelőző elméletek — mind szavak, melyeknek jelentése az, hogy az elmélet egy az elménkben mélyen benngyökeredző kívánságnak felel meg, vagy legalábbis egy éppenoly mélyen gyökeredző előítéletnek nem mond ellent.”³⁹ A pragmatizmus e relativizáló netovábbja, mely az elméletnek csak annyi létjogosultságot tulajdonít, amennyire az az egyént privát céljaiban elősegíti és amennyi sikert biztosít,⁴⁰ sok tekintetben szépen összecseng az idealista koncertben a logicizmus⁴¹ meggyőződésével, mely gondolkodásunkat annyira abszolútumnak tekintti, hogy szerinte a logikai tételek teljesen függetlenek a világ létesésétől, (mely utóbbi különben is csak véletlennek tekinthető) annyira, „hogy ha a világ nem lenne, az általános tételek akkor is igazak lennének”, a logicista Russell szerint.

Einstein felfogását a tudományos fogalomalkotásról könnyen elhelyezhetjük az előbbi két szélsőség között. Az elméleti fizika „axiomatikus alapja” szerinte sem „tárható fel a tapasztalattól” és ugyanakkor, bár „szabadon kitalált”, mégis megragadja a valóságot, mint matematika, mert „eddigi tapasztalataink alapján fel vagyunk jogosítva a bizalomra, hogy a természet a matematikailag elképzelhető legegyszerűbb megvalósítása.” A materialista, vagy a Planck-féle határozott leszögezésekkel szemben, az Einstein-féle szövegezésben feltűnnek a „teljes bizalommal válaszolok...” „az én véleményem szerint...” a „fel vagyunk jogosítva a bizalomra” stb. -szerű inkább tekintélyen alapuló és szuggeráló kijelentések. Vajjon nem az egész koncepció alapvető gyöngesége derül ki ezekben a vélekedésekben és hiedelmekben? Avagy mégis elegendő indokot és igazolást sorakoztat fel Einstein ez állásfoglalása alátámasztására? Ezekről azonban a legközelebbi alkalommal.

Jegyzetek: ¹Engels: L. Feuerbach und der Ausgang der Klass. Phil. c. művének kihagyott részéből. — ²Kiváló fizikus (1821—1895.) — ³M. Planck: Neue Bahnen der Physik. Erkenntniss. Rektoratsrede 1913. — ⁴Engels: L. Feuerbach. — ⁵Mein Weltbild. 1934. Amsterdam Ismertetését l. a Korunk 1935 május—júniusi számaiban. — ⁶Hegel, Wissenschaft der Logik, Meiner-Lasson kiadás 40. o. — ⁷Uljanov: Der ökonomische Inhalt der Lehre der Narodniki. — ⁸Marx: Deutsche Ideologie, Kröner. 14. o. — ⁹A dialektika törvényeire vonatkozóan lásd Jeszenszky E. cikkeit a Korunk legutolsó évfolyamaiban. — ¹⁰Tehát nem az anyag szerkezetének pillanatnyi fizikai felfogása, hanem az anyag, mint a tárgyi valóság megjelölése. — ¹¹Mein Weltbild 180. o. — ¹²Id. mű 176. o. — ¹³Id. mű 178. o. — ¹⁴Bár alapjában elemi funkció, mintahogy Heisenberg is he-

lyesen jegyzi meg. „Ezt az eljárást (elméletek felállítását) nemcsak a fizikában gyakorolják, hanem éppúgy már a napi élet legprimitívabb tapasztalataiban is és minden fogalom-alkotásnak alapja.“ (Die Phys. Grundl. der Quantentheorie I. o.) — ¹⁵Uljanov: Materializmus und Empirikritizmus. — ¹⁶Az alaptörvényeket axiómáknak is hívják. — ¹⁷Helyesebben: az egyes azonosítás általánossal. A „konkrét általánosra“ vonatkozólag lásd Hegel: Wissenschaft der Logik. 6. o. — ¹⁸Id. mű 179. o. — ¹⁹Hegel, akinek mélyrelátása sokalta az alapfogalmak számát, azt indítványozta, hogy a „szabad“ mozgás mennyiségi meghatározásai csupán a tér és idő fogalmain alapuljanak. Az erőről és anyagról tett ugyancsak érdekes elemzései azt mutatják, hogy felfogása közel állt az ált. rel. elméletéhez. (Hegel: Encyclopädie. 235, 237. o.) — ²⁰T. i. a newtoni fizika emélete és a rel. elmélet, melyek ugyanazokat a jelenségeket magyarázzák. — ²¹Id. mű 182. o. — ²²Sok abstrakciót, mely a modern elméleti fizikára jellemző, találunk kielemezve a múlt századok filozófiájában“, — írja Heisenberg: Die Phys. Prinz. der Qu. Theorie. — ²³Einstein Id. mű. 178. o. — ²⁴A formalisztikus elmélet természetesen elsősorban matematikai, hatásköre kiterjed a fizikára is. Vezéralakja Hilbert. Lásd Dubislaw: Die Phil. der Math. in der Gegenwart. Egyébként nem állítjuk, hogy Einstein felfogása tiszta formalizmus alapján áll. Megtalálható benne a Poincaré-féle konvencionizmus és az intuicionizmus is. — ²⁵Kalkulussal, kalkulálásnál bizonyos logikai formulákat állítunk fel, melyekkel matematikai gondolataink ábráit kapjuk (pl.: $p \rightarrow q$ azt jelenti, hogy vagy p vagy q stb.) Az így nyert sémával aztán helycserélésen alapuló játék módjára járhatunk el és a kiindulási helyzeteket bizonyos műveleti szabályokat követve, más helyzetekkel cserélhetjük fel. L. Dubislaw Id. mű és Hilbert: Die Grundl. der Math. 1928. — ²⁶Ez a felfogás uralkodó a modern fizikában és következetesen nyer alkalmazást pl. a hullám-mechanika statisztikai értelmezésében is. — ²⁷A kérdés részleteire itt nem terjeszkedhetünk ki. L. Uljanov: Mat. und Emp. — ²⁸Id. mű 39. o. — ²⁹Id. mű 16. o. — ³⁰Uljanov: Zur Frage der Dialektik. — ³¹Id. mű. 182. o. — ³²Wege zur Physk. Enk. 145. o. — ³³Planck: Id. mű 164. és 228. o. — ³⁴Einstein: Id. mű 15. o. — ³⁵Id. mű. 44 o. — ³⁶Id. mű 39. és 16. o. — ³⁷Ennek csak látszólag mond ellent és jellemző Einstein tudományos pozíciójára, (mely mintegy a materialista fizikai hagyományok áramának folytatódása már idealista vizekben), hogy szerinte „a rel. elmélet nem spekulatív eredetű... hanem felfedezését teljesen annak a törekvésnek köszönheti, hogy a fizikai elméletet a megfigyelt tényekkel, amennyire csak lehet, összeegyeztessük.“ (Id. mű t. 216. o.) Einstein előtt nem a „megfigyelés“, a tapasztalati tény idegen, hanem a „társadalmi munka.“ — ³⁸Darrow: Elementare Einführung in die Wellenmechanik Leipzig 1932. Ehhez a köznyvhöz a Nobel-díjas Schrödinger irt előszót. — ³⁹„Később egyszer — így folytatja Darrow — az elmélet vesztéhet jelentőségéből, nem mert benne valami alapvető hibát fedeztek fel, hanem csak azért, mert a fizikusok egy fiatalabb nemzedéke az elődök hajlamait és előítéleteit többé nem érti és nem osztja.“ — ⁴⁰Főképviseelője ennek az előkelő új-plátonizmusnak Russell Bertrand. Az idézet Russell: Einführung in die Math. Phil. (206. o.) című művéből való.

MINDENT MEGFONTOLTAM, MINDENT MEGGONDOLTAM

„Sokat gondolkostam, sokat mérlegeltem, mindent pontosan elkészítetek; nem úgy megyek, mint aki elszédült, vagy mint a vak. Mindaz, amit mondhatok, annyi, hogy Itália biztos abban, hogy akarataát érvényesíteni tudja.“ (Mussolini nyilatkozata az „Echo de Paris“ tudósítójának.)

KULTURKRÓNKA

HENDRIK DE MAN IDEOLÓGIÁJA

A kiadói reklám szerint ma Hendrik de Man „uralja a szocialista gondolat világszerte észlelhető megújulását.“ Mindenesetre a legnevesebb azok között, akik a háború után a marxizmus idealista átalakításához láttak. „Munkaterv“-ét a belga szocialista párt elfogadta, a francia C. G. T. lemásolta; a szerző pedig pár hónapja a munkatervvel kísérletező belga kormány minisztere. A *Szocialista gondolat* című könyvében de Man megkísérli a szocializmus kidolgozását a hitleri korszak Európájában; kritikai és felfedező erőfeszítései figyelemreméltók és semmiesetre sem helyes velük szemben a bennünket is veszélyeztető merv tételek ismételtetése. A nyugati negyedik rend egy töredéke bizik benne s épp ezért, ha téved, komoly kárt okoz. Véleményünk szerint téved. Ugy hisszük, hogy de Man tana csupán változata a német szociáldemokráciát szégyenletesen romboló módszereknek.

A *Szocialista gondolat* címe után elinduló olvasó keserűen csalódik; a szocialista gondolat világos kifejtése helyett terjengős, lazán összefüggő értekezésekre bukkan, amiknek általában még a tárgya sem eléggé meghatározott. Mit akar bizonyítani de Man? Tíz esztendeje iparkodik meghaladni a marxizmust és egyszersmind elkülönölni a marxizmus támadóitól; miközben lépten-nyomon visszatérni látszik a forráshoz.

Követni őt ide-oda kalandozásaiban korántsem könnyű. Gondolatmenetét számos megközelítéssel és pontatlansággal fejt ki, amihez bőbeszédű és határozatlan előadásmódja járul. Épp ezért ahhoz, hogy e határozatlan gondolkozásmódot ismertessük, a szövegmagyarázat módszeréhez kell folyamodjunk.

Az első fejezet címe: „Mi a szocialista kultúra?“ Nem a gondolat, hanem a kultúra, ami pedig bonyolultabb fogalom. Miért választja de Man ezt a kiinduló pontot? A szocialista kultúra kérdése, — mondja de Man, — a gyakorlatban csak a legújabb munkásvivmányok őt időszerű. Ez a kérdés számára akkor is a legfőbb, a legidőszerűbb volt, amikor ezeket a vivmányokat pusztulás fenyegette; ez a kérdés ébresztette arra, „hogy a valóságot hibásan fogjuk fel“, tekintve „a gondolkodás hagyományos módszereit, melyek csupán a régebbi problémákhoz illenek.“

„A régebbi probléma a politikai és gazdasági hatalom meghódítására, az osztályérdek harcára való összefogás volt. Az ennek megfelelő elmélet a szocializmust a munkásosztály érdekeiből és hatalomratöréséből vezette le. Ezt az elméletet Marx teremtette meg.“

Nem álmodunk. Abban az időben, mikor Németországban minden szabadság sorsa kockán forgott, a munkásság Hitler elleni harcának utolsó óráiban, Hendrik de Man, a német szociáldemokrácia befolyásos tagja, azt írta, hogy a hatalom meghódítására való összefogás idejémmúlt kérdés s a megfelelő elmélet túlhaladott.

Ez az elmélet az „osztályharcot a tőkés gazdasági rendszer fokozódó belső érdekellentéteiből vezette le.“ Ez az ellentét nyilván nem fokozódik többé, s az új kérdés, „a kulturális mozgalom“ kérdése azt követeli, hogy megszabadítsuk az érdek, a munkásosztály és az osztályharc elavult fogalmaitól.

„A kulturális mozgalom... nem az intézmények, hanem az emberek átalakítására törekszik...” Felismerhető ebben az összes moralisták gondolkozásmódja, akik az ember fejében történőket akarják megváltoztatni, életfeltételeik megváltoztatása nélkül. Am Hendrik de Man meggondolja magát: „Oly cselekvésről van szó, mely az emberek megváltoztatásával iparkodik a körülményeket megváltoztatni...” Ebben a fogalmazásban a körülmények megváltoztatása a végcél az emberek megváltoztatása az eszköz. E fogalmazás értelme mintha teljesen ellenkezője volna a fentebbinek, — s valóban, mit ér az olyan társadalmi gyakorlat, amely nem tűzi ki végcélul az ember megváltoztatását? De Man így folytatja: „ahelyett, hogy a körülmények megváltoztatása által törekedne az embereket megváltoztatni, amint azt az intézményekkel szembe fordulóknak kell tenniük.”

Saját gondolkodásának két egymásnak ellenmondó és végeredményben érthetetlen megfogalmazása után de Man teljességgel hamisan értelmezi azt, amit elméletével helyettesíteni akart. Mert igaz, hogy Marx sohasem ábrándozott a „körülmények megváltoztatásáról” a bevett eszmék lerombolása, új gondolkodásmód megteremtése és a szellem átalakítása nélkül. Öntudatos negyedik rend nélkül nincs marxista társadalomátalakulás. — Csakhogy ez elmélet egyik legelső tétele: a tömegek sohasem szabadulhatnak föl a pusztá gondolkodás által és nem teremthetünk új emberiséget „az intézmények átalakítása” nélkül. Ez elemi tények leszögezésével de Man problémái szertefoszlának. Ujszocialista tevékenysége vagy egyáltalán nem új, vagy nem szocialista. A szerző illúzióiról fogalmat alkothatunk a következő szövegből: „Jellemző az érdekekért és a hatalomért való harcra, abban a formában, ahogy azt eddig vívták, hogy e harc tárgyai... a fennálló társadalmi rend értékvilágába tartoznak”, — ezzel szemben a sokkal magasabbra törekvő „kulturális munkásmozgalom” „végeredményben új értékrendszer akar.” Lám, lám Marx (Uljanov, Liebknecht vagy Jaurés) a szerző szerint nem törekedtek új értékrendszerre. És ilyen sületlenségeket nagy bölcsen leírnak és tisztelettel meghallgatnak.

Miért távolodik el de Man, akinek jóhiszeműségét nem vonjuk kétségbe, a legegyszerűbb igazságoktól mihelyt okoskodni kezd. És hogyan lehetséges az, hogy ennyire gyenge és hibás okfejtése mégis befolyásolni képes művelt embereket. Azt lehetne válaszolni, hogy kis polgári jellege révén. De ezzel a megállapítással nem sokat mondtunk. De Man érveinek gyengesége a mi hibáinkra mutat, — csak azért képesek oly sok embert befolyásolni, mert mai tökéletlenül teljesítjük feladatunkat, s igen gyakran rövidlátásunkkal, szektáriánizmusunkkal, akadémikuskodásunkkal elidegenítjük magunktól azokat, akiket meggyőzni iparkodunk. H. de Man, miután megállapította, hogy bizonyos marxista eszmék akadályozzák a szocialista kultúra kérdésének a megoldását s a szocializmus építő és alkotó elméletének kifermálását, nekilát, hogy e jelenség okát is felderítse. Szerinte Marx „a szocialista mozgalom hajtóerőiről alkotott felfogásában túlbecsülte a gazdasági érdekek tudatának szerepét az eljövendő igazságos kor utáni vágyból fakadó erkölcsi természetű indítékok rovására.”

E kritikai megállapítással, bár különböző megfogalmazásokban szüntelenül találkozunk a Szocialista Gondolat ötszáz és néhány oldalán. Fontos is. H. de Man sok rokonszenvezőt és párthívet köszönhet ennek. Hány nagylelkű embert riaszt vissza a történelmi materializmusról való hiedelme. Pedig fel kellene ismerniük, hogy a nacionalizmus és a fasizmus mindenütt az erkölcsre és az igazságra hivatkozik, s hogy az

embereket mindig fenkölt etikai szólamokkal szokták saját rabságuk eszközeivé tenni. Hogy ezek hazugságait leleplezzük, rá kell mutatnunk arra, hogy fentartják az embernek ember által való kizsákmányolását, azaz rá kell hogy ébredjünk az embereket a gazdasági valóság öntudatára; így gondolkodunk és cselekszünk marxista módon.

A népeket sújtó háborúk s a zsarnoki rendszerek a szellem nevében buzdítanak lemondásra és önfeláldozásra; minden fanatizmus az erényre hivatkozik; a fiatalság önfeláldozásának nyereszkezői az önzetlenséget prédikálják; mikor arra használnak fel bennünket, hogy saját rabságunk börtönőrei és a nagy társadalmi bűnök cinkosai legyünk, a szellemiséget dicsőítik s a misztikum tobzódását az állatiasság kitöréseivel keverik, — világos tehát, hogy valamely ügyet nem igazolnak sem azok az elvek, amikre hivatkozik, sem az az odaadás, amit kivált. Az ésszerűség itéletének kell alávetni minden vallást, minden ideológiát. A marxizmus hidegen számonkéri tőlük: milyen érdekeket szolgálnak? Kérdőrevonja a legfinomabbat, a legrajongóbbat is. Az ideológiákat a bér, a munkaidő, a haszon s a kamat vaskos kérdéseivel teszi próbára. Az érdekekből kiindulva iparkodik szétrombolni azokat az ideológiákat, melyek meggátolják az embert helyzete felismerésében, eltanácsolják megváltoztatásától és az eltűrésére ítélik. Az érdekek bírálata révén alkotja meg a felszabadító eszmét, mely a társadalmi valóság felismerésének eszköze, s maga is változtató tett. Ezért tér vissza szüntelenül a marxizmus a valóság elemzéséhez; fedi fel minduntalan a dolgozók kihasználását és következményeit s mutat rá arra a rabságra, amiből a társadalom vagy felszabadítja magát, vagy elpusztul. Ez a marxista gondolkodás gravitációs pontja; s a de Manok, amikor ezt megváltoztatni iparkodnak, csak a saját egyensúlyukat veszítik el.

A marxizmus fölébelyezi az osztályérdekeket az egyéni érdeknek; s a negyedik rend felszabadításával az emberiséget akarja felszabadítani. Mégis egy évszázada ezer és százezer hőst és mártírt ragadtatott a legtisztább önmegtagadásig. De az is igaz, hogy a marxizmus megvilágítja az egyént az osztályához fűző érdekszálakat, hogy szabadságélményét nem a szükségszerűség félreismerésére építi s az emberi közösséget nem a társadalmi tagoltságot fentartó s a tömegekével ellentétes érdekű kisebbség megkimélésével akarja valóra váltani. A marxizmus eszménye az egyéni érdekektől ment világ, de az ember állati szükségleteit kielégíteni törekszik. Az pedig, aki javítani akar ezeken az elveken, mivel erkölcsi felfogását sértik, az aki elfogadva a marxizmus végző céljait, visszariad a gazdasági tényezőnek s az emberi lét-fentartás körülményeinek tulajdonított jelentőségétől, átfűrészeli annak a fának a gyökereit, melynek koronáját megszépíteni akarta. Bármily tiszták is legyenek szándékai, ne csodálkozzék, ha a marxisták bizalmatlanok idealizmusával szemben. A politikai árulások története igazolja ezt a bizalmatlanságot és H. de Man példája sem alkalmas eloszlatására.

Kétségtelen, hogy a marxizmus antiidealista magatartása nem csupán az újságírók közhasználatú banalitása vagy a reakciós gondolkodás közhelye, hanem fájdalmas belső összeütközések, tetemes irodalom és végnélküli viták tárgya. Azonban ha meggondoljuk, milyen ügyet védelmeznek a marxisták és milyen az ellenfeleik — az ellentét világos. Nem hiszek annak az idealizmusnak, amely tagadja, vagy kikerüli az igazságot, támogatja vagy elősegíti a bűnt. Az amit Waldo Frank a zsidóságról mond az összes idealistákra is talál. „Először is... meg kell tagadnia minden közösséget a kizsákmányoló osztállyal... Meg kell ta-

nulni jót cselekedni! S ez a mi ipari világunkban minden kétséget kizáróan, ahhoz az osztályhoz való csatlakozást jelenti, melynek történelmi faladata megszüntetni a gazdasági kihasználást — a társadalmi igazságtalanság alapját — a gazdasági osztályok teljes kiküszöbölése révén.“ Egy vallásos szellem e világos kijelentése, véleményem szerint, döntő érv de Man összes finomkodó és huzódozó elemzéseire ellen.

Ugyancsak hiába igyekszik de Man megcáfolni a „felépitmény“ marxista elméletét. Az a felfogás, hogy az öntudatos gondolkodás és a műveltség minden emberi fáradozás legfőbb jutalma, a társadalmi épület csúcsa és koronája — egyáltalán nem sérti a szellem méltóságát, mintahogy azt de Man elképzeli. De semmi értelme elkáprázni a felépitmény igéző csillogásában, mely értelmekben oly' gazdag, de a valóságnak csupán egyik oldala. Holmi „felépitmény“ egymaga nem képes megmozdítani az „alépitményt“, melyre támaszkodik. A valóságból fakadt gondolat azonban minden pillanatban belevatkozik a társadalmi folyamat egyes mozzanataiba s szüntelenül alakítja azt a valóságot, melyet kifejez. E dialektikus igazságnak voltak nagy hirdetői írásaikban, tetteikben, egész életükkel Marx, Engels és Uljanov — és nincs a világnak annyi tudakosa, hogy műveiket néhány élettelen idézetre zsu- gorítsa.

Ugyancsak álproblémán rágódik H. de Man, amidőn (könyvének második fejezete elején) meghökken azon, hogy a szocialisták hol ellenségei, hol csodálói a polgári műveltségnek; a polgári érdekek kifejezésének tekintik s mégis elismerik, hogy tartoznak neki.

De Man szerint ezt a kettősséget azzal magyarázzák, hogy „amit tekintetbe vesznek... az első esetben a múlt polgári kulturája, vagyis a valaha forradalmi polgárságé; a másik esetben pedig a jelenkori polgári kultúra vagyis a kielégült és konzervatív polgárságé.“ Azonban Hegel a reakciós szakasz bölcselője; Darwin Marx kortársa. „Nyilvánvalóan, — szögezi le diadallal de Man, — sajátos, a mögötte levő társadalmi osztálytól független mozgató szerepet tulajdonítanak a polgári kulturának.“

Ugy látszik H. de Man annyira meghaladta a marxizmust, hogy leg- elemibb fogalmait is elfelejtette. A marxizmus nem hasogatja fel a történelmet szeletekre, mint egy tortát. Nem osztja két szakaszra, jóra és rosszra, a polgárság történetét. Az ilyen, gyakran logikusnak mondott, de valójában képtelen egyszerűsítések teljesen idegenek a dialektikától, amely a bonyolult és ellenmondó valóság megismerésének a módszere. A Kiáltvány és a Tőke leghiresebb fejezetei bebizonyítják, hogy a polgárság történetének minden mozzanatában olyan osztály kettős és ellenmondó szerepét játszotta, mely egyidőben forradalmi a hűbériséggel szemben s a közgazdaság átalakításában és elnyomó az uralma alá gyúrt negyedik renddel szemben.

Abban a korszakban, mikor „a nemesség elleni harcban a polgárság joggal állithatta, hogy a különböző dolgozó osztályok érdekeit képviseli“ s amikor a gondolkodói „nem egyetlen osztály, hanem az egész szenvedő emberiség képviselőinek“ vallhatták magukat (Engels: Anti-Dühring) a polgárság nemkevésbé huzott hasznot a negyedik rendre kényszerített túlmunkából. S jóval angliai és franciaországi győzelmei után, amikor már nyílt politikai harcot viselt a helyébe lépni megérett negyedik rend ellen, nem egy területen folytatta tovább fejlesztő munkáját. A polgárság átmeneti, ingatag, belsőleg megosztott rend s műveltsége is ilyen. Csak ma, kétségbeesett erőfeszítésében, hogy biztosítsa és megmerevitse a fasizmus révén előjogait, iparkodik összes-

gondolkodóit szellemi egyenruhába kényszeríteni, a tudományt pedig fegyveres erőinek szükségleteire korlátozni.

Am ezeket az annyira világos összefüggéseket H. de Man — a marxizmusnak holmi neveléses tételt tulajdonítva — kényelmesen mellőzi. Ha aztán ilyen elemző módszerekkel megállapítja, hogy „a szocializmus összes ítélő szabályait a polgári kultúra örökségéből kölcsönözte,” — ha az a gondolat, hogy a marxizmus a nagy humanista gondolkodás folytatója, de Man könyvében a polgárság dicsőítésének jogcíme, — ha oly fesztelenül laposítja el a szocializmust e röpké megállapításában, hogy „korunk gondolkodásához való legjelentősebb adaléka valószínűleg a szolidaritás eszméje”, igazán nem lep meg és nem ejt gondolkodóba semmi.

De Man ideológiája a marxizmus állítólagos kritikájára épül, melyből száműzte mindazt ami Marxban és Uljanovban élő. Gondolkodásukat néhány merev képletbe rögzítette, melyekről igen könnyű kimutatni, hogy nem ölelik fel a valóságot. „A marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés szabálya”, mondotta Marx nyomán Uljanov. „Az elmélet, barátom, szürke. De zöld az élet viruló fája”, ismételte Uljanov Goethe szavait és felrázta a renyhe szellemeket, helyrehozta bajtársai hibáit, akik az új valósággal szemben a tegnapi megoldásoknál rekedtek. S bizony nekünk is mindennap szükségünk van ilyen felrázásra. De Man azonban, aki a marxizmust holt dogmává teszi, csak zavart és ingadozást hint a szellemekbe. A gondolatot, melyet megifjítani akart, meggyöngíti és elferdíti. Végeredményben afféle idealista, aki nem bírja elviselni az osztályharc gondolatát és iparkodik azt kiküszöbölni; aki mégis kénytelen elismerni a marxizmusban némi igazságot; aki a 490. oldalon még meakulpázik is, de aki állandó kétértelműséggel nyilatkozik meg és minden egyes kérdésben addig ingadozik, míg végső odaadással veti magát a polgári idealizmus karjaiba.

Ezek a kiindulópontjai H. de Man politikai gyakorlatának, aki a hitleri áramlat növekedésének esztendőiben „a szocialista erők megújulását a gondolkodási módok a cselekvő módszerek megmúlása nélküli egyszerű megváltoztatásától” várta. Aztán miután lemondott erről a különös reményről, ideológiáját a híres *tervben* konkretizálta, amely véleményünk szerint annak összes gyöngéivel terhes, — amint azt egy technikai elemzés kimutatná. De szükséges-e még az ilyen tanulmány. De Man, mihelyt hozzájutott terve végrehajtásához, lemondott arról. De Man, amikor tervét védelmezte, elítélte mai magatartását. Az 1932—34. évek és az 1935-ös év H. de Man-ja oly' határozottan ítéli el egymást, hogy minden magyarázat fölösleges. A Szocialista Gondolat utolsó fejezetében azt olvashatjuk, hogy „a fennálló társadalmi rendszer megjavíthatatlan....” hogy „az, aki csupán orvos akar lenni a kapitalizmus betegágya mellett... illuzióra vesztegeti el erőit”, hogy „mindazok az enyhítő szerek, amikkel gyógyítani próbálják a gazdaságot, teljesen hatástalanok.” A részleges reformtervekkel ellentétben, a tervet teljes egészében kellett volna végrehajtani. Ez határozott kötelezettségvállalás volt. H. de Man leszámolt a reformizmussal. Sajnos!...

Vajjon H. de Man hűtlensége legutóbbi ígéreteihez, nem bizonyít semmit ideológiája ellen? Elválasztható-e itt a gyakorlat a gondolkodástól? Vagy pedig épp az akarat kudarca bizonyítja ez idealizmus gyöngeségét, mely (ha nem is pusztán kísérlet a bankárok igazolására s a munkások leszerelésére) úgy véli, hogy a bankárok végül is önszántukból mondanak le kizárólagos gazdasági uralmukról; hogy minden

rendbejöhethet a közérdek nevében; hogy győzni lehet akkor is, ha a harc-
ból kiüzzük a keménységet, az életből a tragikumot; s végül megkísé-
reljük „elutasítani az osztályküzdelmet“, ami *mindenkor* a birtokon be-
lüli réteg kiszolgáltatását jelenti.

Hendrik de Man, a marxizmus idealista megújítója, aki már tíz
év előtt is oly széleskörű zavart keltett, maga sem kivétel e szabály
alól. Ha habozunk valamely ideológiának az érveit bírálni, a gyümöl-
cseit kell szemügyre vennünk. A Hendrik de Man-féle idealizmus gyü-
mölcsé az árulás.

(Páris.)

Pierre G erome

AMERIKA MEGMENTŐI. A politikai probléma, ami előtt az amerikai
közvélemény áll, mivel a NIRA, s többé-kevésbé az egész *New-Deal*
politika elvesztette hatóerejét, új utak és eszközök keresése. hogy a munk-
kasságot és a kispolgárságot a forradalmi megoldásoktól visszatartsák.
A gazdasági és társadalmi viszonyok egészéből szükségszerűen következik,
hogy a megoldást mindinkább fasiszta vonalon keresik. A demokrata
párt s Rooseveltt számára egyúttal arról van szó, hogy a *New-Deal* sik-
kertelensége után új népszerű választási programot készítsenek elő a jö-
vő évi választásokra.

A millió és millió munkanélküli megnyugtatóra szolgál mindenek
előtt a munkanélküli és az aggkori biztosítás; a munkabéke biztosítása,
mely a munkakonfliktusok elintézését szabályozza s keresztülvitelében
erősen megszilárdítja a sárga szakszervezetek helyzetét. A kispolgársá-
got viszont azzal törekedik megnyugtani Rooseveltt, hogy a gazdag em-
bereket magasabb kulcs szerint akarja megadóztatni. Így pl. a részvény-
társaságok eddigi 13.75 százalékos jövedelmi adóját 10.75-től—16.75 szá-
zalékig terjedő adóval tervezi pótolni. Külön adókat vezet be az öröksé-
gekre és adományokra s egész más adókulcsot kíván alkalmazni az igen
gazdag emberekre. Rooseveltt tervezeteit a kongresszus most követke-
ző időszak tartozik törvényerőre emelni. Természetesen ezek a javasla-
tok nem tartalmazzak semmi olyasmit, ami a legcsekélyebb mértékben is
veszéllyel járna a mai rendszerre. Európa némely országában (Anglia) a
jövedelem megadóztatása jóval magasabb, mint Rooseveltt tervezetében.
Az amerikai nagypolgárság, mely a megfelelő mértékű megadóztatás alól
mindig kivonta magát, e javaslatokkal szemben persze erős ellenállások-
ra készül. Éppen ezért jó az egész kérdés Rooseveltt választói programja
számára.

A népszerű program kérdésében különben Roosevelttnek egész se-
reg konkurrenssal kell sikra szállnia, akik az amerikai kispolgárság el-
keseredését fasiszta karrakterű, kiméletlen demagógiára használják fel.
Az egyiket, (Huey Long) a múlt napokban lötték le. A programja azon-
ban megmaradt. S ez a program a következőket tartalmazza: — elhitet-
ni próbálja az emberekkel, hogy ha bizonyos színvonalon felül (három
millió dollár) egyenlő mértékben felosztanak a gazdagok vagyont, úgy
minden családfő számára ötezer dollárt kitevő adósságmentes vagyon
volna biztosítható, egy lakóház, autó és rádió formájában. Primitive-
reakciós, de nagyon népszerű program, mert melyik kispolgár vagy munk-
kás nem fogadna ma szívesen egy házat és egy automobilt rádióval —
ingyen. A program továbbá magas aggkori nyugdíjat, minden fiatallem-
ber számára ingyenes tanítást az egyetemen, a munkanélküliség meg-
szüntetését a munkaidő lerövidítésével stb. ígéri. Mindezek nagyon hason-
lítanak Hitler hatalomra kerülése előtt hangoztatott ígéreteire, csak, ha
ugyan lehetséges, még felelőtlenebbek azoknál. Állítólag a megölt Huey

Longnak négy millió követője volt, főleg a déli államokban és igen sokan a jövő elnökét látták benne.

Még veszedelmesebb a katolikus „rádió-pap“, *Coughlin*, aki vasárnap délutáni rádioprédikációival az utóbbi időben óriási érdeklődést váltott ki. Prédikációit milliók hallgatják, irodájában levelezése elintézésével 140 ember foglalatoskodik; az általa alakított „Társadalmi igazságosság Ligája“ állítólag máris három millió taggal rendelkezik, akiket a „rádió-pap“ apparátusa választókerületek szerint regisztrál s bizonyos esetekben tömegpetíciók megmozdítására használ fel.

Coughlin beszédeinek tartalma nagyon hasonlít Hitler egykori beszédeéhez. Dörög a „profitrendszer“ ellen, „az élethez elégséges béreket“ követel. Követeli a munkások védelmét a kizsákmányolással szemben, „szilárd“ valutát, amelynek a vásárló ereje sohasem változhat, de közben együtt dolgozik azokkal, akik nyíltan az inflációt követelik, stb.

Coughlin nemcsak frazeológiájában, hanem szervezkedésében is utánozza Hitlert! Ugyanugy, mint Hitler, ő is azt mondja, hogy ligája a pártok felett áll s eszéágában sincs, hogy egy harmadik vagy negyedik pártot alakítson, hanem az a célja, hogy „szervezeti“ nyomást gyakoroljon a szenátorokra, a kongresszus tagjaira, hogy azok olyan törvényeket hozzanak, amelyek a nép jólétét szolgálják.

Igen sok követőre akadt *Townsend*, akinek a programja azonban nem kimondottan fasiszta jellegű. Townsend programja elképesztően egyszerű. Minden munkás, aki betöltötte hatvanadik évét, mentesítendő a munka alól és havonta 200 dollár nyugdíjat kap azzal a kötelezettséggel, hogy ezt a pénzt havonta elkölti, hogy ezáltal az új tőkeképződést megakadályozza s ezzel a forgalmat emelje. Ennek a rendszabálynak a következtében egy csapásra négymillió munkahely szabadulna fel a fiatalabb munkanélküliek számára. A hatvan éven felüliek nyugdíját „minden üzleti és pénzügyi tranzakcióra“ kivetett 2 százalékos forgalmi adóból fedeznék. Az egész terv természetesen gazdasági képtelenség. 1930-ban az Egyesült-Államokban 10,4 millió hatvan éven felüli ember élt. Ha e nyugdíj jogosultaknak csak a felét vesszük, akkor is évenként 12 milliárd dollár nyugdíjat kellene kifizetni. Az össz nagykereskedelmi forgalom 1933-ban 31,5, a kiskereskedelmi forgalom 25,5 milliárd dollárt tett ki. Ha a „pénzügyi tranzakciókat“ ugyanilyen magasra becsüljük, úgy az eredmény 114 milliárd. Vagyis a forgalmi adót nem 2, hanem 11 százalékkal kellene emelni, hogy a nyugdíjak kifizetése megtörténhessen. Ellenére e nyilvánvaló képtelenségnek Townsend terve igen nagy visszhangra talált az ötven éven felüliek körében.

(Newyork)

K. Szemere Sándor

S NIA VISOSEA, VAGY MESE A FELSZABADITOTT NÉGEREKRŐL
„Ez a virág bejárja a föld utjait, mint könnyű, simulékony és meleg selyem s ezt hirdeti: Nézzetek, én Georges Harris leánya vagyok, egy holdfényes, szerelmes éjszakán jöttem a világra. A szabad népeknél én bosszulom meg nemesen őseim keserű elnyomatását és tengernyi kiöntött könnyét. Atlépek az országok közé emelt határokat és az egész emberiséghez beszélek: magam is része vagyok az emberiségnek, melyet százados rabság alól szabadítottam fel. Ebből a nagy szerelemből születtem a hölgyek bájját kiemelő selymek és szövetek. A jóisten kegyes adománya, hogy Georges Harris leánya, nálunk, Olaszországban születtem. Különben „Sniafiocco“ a neve s gyengéd anyja a „Snia Viscosa.“

Georges Harris, kinek leányáról ebben az idézetben említés esik a „Tamás bátya kunyhója“ egyik alakja s a néger rabszolgák felszabadu-

lási és emberrévalási vágyának a kifejezője. A fenti sorok pedig Olaszország és Európa legnagyobb műselyemgyárának, a Snia Viscosának „Les textiles nouveaux“ című négy nyelvű reklám-folyóiratából származnak. (I. évf. 3. sz. 1935, július-augusztus). A cikk első része „1861 Kentucky“ alcímmel az amerikai gyapotültetvények néger rabszolgáinak borzalmas sorsát ecseteli, míg a második, „Olaszország, 1934“ címmel a „mesterséges textilrostok“ által felszabadított emberiség boldogsága felett lelkendezik.

A modern nyomdatechnika teljes szinompájával és, ismerjük el, kifinomult izlésével előállított folyóirat vezércikkéből megtudjuk, hogy „az új rövidrostú textilonalat, a „Sniafioccot“-t a század csodájának tekintik.“ A Snia Viscosa csak a nyers rostokat állítja elő, mégpedig a selymet utánzó „bobol“ és a gyapjuszerű „lenal“ formájában. Azután komoly közgazdasági cikket olvashatunk a mesterséges textilanyagok fejlődéséről. 1909—13-ban átlag 4,5 millió tonna gyapotot, 1,3 millió tonna gyapjút, 28 ezer tonna természetes selymet és 8 ezer tonna műselymet termelt a világ. 1934-ben 4,5 millió tonna gyapotot, 1,6 millió tonna gyapjút, 35 ezer tonna selymet, de már 370 ezer tonna műselymet. Olaszország a világ harmadik s Európa első műselyemgyártó országa. Az olasz műselyemipart pedig a Snia Viscosa jelenti, melynek 345 millió líra tőkéje, számos gyártelepe s tizezernyi munkása van. A cikkíró büszkén állapítja meg, hogy a világgazdasági válság nem tudta megakasztani sem a műselyemipar, sem pedig a Snia Viscosa fejlődését. De ezzel már vége is a rideg számoknak. Felvonulnak pompás színes nyomású képekben a Snia Viscosa vevői: Goldberger és Fiai műselymébe öltözött pendelyes, pruszlikos, csizmás magyar menyecskék, a „Fabbrica Ghina di Barcelona“ gyártmányait viselő sejtelmesen fekete spanyol donnák, V. V. Vereingtje konzern főköltős, facipős és egészségesen terebélyes holland leánykái, Esztorország északi szépségei, stb. A folklór után a nagyvilági élet jön sorra. Olasz grófnők és angol missek estélyiruhás és pizsamás fényképei váltakoznak a finom fehéreneműk modelljeivel. A Scala színház primadonnáinak és balerináinak, Mascagni-nek és Respighi-nek dedikált fotográfiái keretezik a „Művészet és Divat“ rovatot, melyben a „divatma-zsolák“ s a zenei életről szóló cikkek mellett Giorgio Nicodemi értekezik a „Régi és új tapétáról“. Nem tudni mit szólna Dosztojevszki hozzá, ha meglátná, hogy a zord Karamazov dráma filmváltozatának női főszereplője, Kiki Palmer, mily derülten bizonyítja fakszimlében közölt kézírással s szépfogú mosolyával, hogy ő is a Sniafiocco-ból készül selyemben jár.

Nem hiányzik a Snia Viscosa belső életének ismertetése sem. Hogy mennyi a gyári munkások fizetése azt nem tudjuk meg, de olvashatunk a társaság szociális művéről: „Alkalmazottaink számára két olyan intézményt hívtunk életre, mely ékesszólóan bizonyítja a társaság munkásaival szemben táplált atyai gondosságát.“ Mi ez a nagy tett, mely a Mussolini-féle népközösséget van hivatva megvalósítani? A „Tízéves évfordulói biztosítás“ az egyik (1.020,252 líra értékű biztosítási díjat fizettek be, melynek egy részét a Snia Viscosa (számszerűen 673.971 lírát) folyósította, a másikat pedig természetesen a munkások béréből vonták le). A „Fondazione 23 Marzo“ viszont házassági és születési segélyeket osztogat s 1933 július 1-től 1934 december végéig 570 születési segélyt adott 246.350 líra és 427 házassági jutalmat kerek 187.750 líra összegben. Ne feledjük el: a Snia Viscosa sokszázmillió üzleteket csinál. S valóban nem érzi sem a gazdasági válság csapásait, sem pedig a körülötte kinattant pénzügyi botrányok okozta megrázkódtatásokat. Gualino, a Snia Viscosa

apja ötévi száműzetésre ítélve él valamelyik olasz fegyenc szigeten, francia finanszírozója Oustric viszont a Köztársaság börtöneiben senyved. Viszont a Snia Viscosa számára nincs válság vagy depresszió. Kivitele állandóan növekszik. 1920-ban 396 tonnát 21 millió lira, 1934-ben 30 ezer tonnát 362 millió lira értékben exportált. Mi a magyarázata ennek? Több selyemharisnyára nem telik, az bizonyos, s a selyempruszlikokban sem növekedik a kereslet. Ám a mesterséges „textilrostokat“ nitrogén vegyületből készítik s így a műselyemfonáltól csak egy lépés a nitrocellulózéig. A gyártási folyamatot nem kell végigvezetni. A lépés tehát visszafelé vezet. A félbehagyott selyem fonál, a megnemszületett harisnya vagy selyemszövet rettentő erejű robbanóanyag.

A jó abesszinai négereket, Tamás bátya még mindig rabszolgasorban kinlódó dédunokáit biztosan vigasztalja az a tudat, hogy a „felszabadításukra“ siető olasz hadsereg repülőbombáihoz a Snia Viscosa is hozzájárul. Kitudja melyik olasz, vagy külföldi gyárban esztergálják a bombahüvelyeket, de töltelékük nitrocellulóze s annak gyengéd anyja, a Snia Viscosa.

(Cluj).

Csehi Gyula

MARINETTI ÉS ABESSZINIA. Marinetti ismét hallat magáról. Hogy is hallgathatna ma ő, a háború mindenkori apostola és a fasizmus irodalmi helytartója? Ezuttal is immár szokásos műfaján: „manifesztumban“ szól hozzá az aktuális eseményekhez, sőt: két külön manifesztumban. Az egyikkel önkénteseket toboroz az afrikai háborúra, a másikban egy angol szellemi bojkottfélélet hirdet. De miután Marinetti nemcsak a szavak, de a tettek embere is, vagy ötvenedmagával ő maga is önként jelentkezett Afrikába!

Vegyük sorba a két „kiáltványt.“ Az elsőnek címe: „*Felhívás az afrikai háborúra*“ és főbb pontjai így szólnak: „Itália írói és költői! Brutálisan azt is mondhatnám nektek, hogy egyedüli tennivalótok ma, harcolni Itáliáért Abessziniában. De inkább megmutatom nektek, hogy mi, futuristák, akik már 26 évvel ezelőtt a háborút a „világ egyetlen egészségtanának“ proklamáltuk, ma így dicsőítjük azt: Ez az afrikai háború: 1. a legszintétikusabb módon fogja fel életünket, mellyel szolgálunk kell Mussolini Itáliáját; — 2. szellemi értékeink legigazabb felmutatója; — 3. a mi legszebb emberi szimultánizmusunk; — 4. legtökéletesebb kifejezése afrikai, lírai hevünknek; — 5. legnagyobb kiemelkedése összes örömeinknek; — 6. a teljes sport; és 7. a költészet, festészet, muzsika, építészet leghatalmasabb inspirálója, mert bőven nyújt gondolatokat, színeket, formákat és zenei hangokat.

Igy tehát költők és írók (így fejeződik be ez igazán „dinamikus“ manifesztum), remélem, hogy mindannyiottokkal találkozni fogok ott lenn, mint ama különös föld önkéntes frontarcosaival, melyet olasz akarunk tenni, átalakítani és magunk is átalakulni...“

...De a háborús készülődés Marinetti jelentkezése ellenére sem megy olyan simán, mintahogy azt eleinte elképzelték. Itt is, ott is hangok hallatszanak, melyek nem tetszenek a fasizmus vezéreinek. Marinetti finom szeizmográfként reagál a legkisebb eseményre is s alig pár héttel az „afrikai manifesztum“ után, újabb kiáltvány jelent meg: „*Olaszok, szabaduljatok meg az angol szokásoktól!*“ címen Marinetti óva inti az olaszokat az angol mentalitás elfogadásától és főleg a következő, szerinte jellegzetes „angol szellemi jelenségek bojkottjára“ hívja fel az új nemzedéket: „Fiatalok, küzdjetek: 1. az angol tea, keksz és pudding, 2. a frakk, 3. a cylinder, 4. az angol snobizmus, 5. a tipikusan angol-

szász golfjáték, 6. a kötelező frissenborotvált arc, 7. az angol pipa viselete, 8. a puritánizmus, 9. a nővel szemben érzett indifferencia, végül pedig 10. a bridge és a passzátizmus ellen!”

A KULTURA A HARMADIK BIRODALOMBAN. A hitlerizmus kulturáját legteljesebben talán az a festmény szimbolizálja, mely a nürnbergi pártnappal kapcsolatos propagandakiállításon függött. A kép egy fején megsebesült S. A. harcost ábrázol, amint a mozgalom zászlóját lobogtatva rohan... A Harmadik Birodalom kulturája lényegében ez. Fejvesztett lelkesedés, vak fanatizmus — és ordító pátosz. Uniformisok, jelvények, zászlók, szemképráztató horogkeresztek hirdetik uton-utfélen az új német kulturát. A *Völkischer Beobachter* vezércikkszólamait szajkózzák az emberek, az üzemekben, hivatalokban, üzletek kirakatában, magánlakásokban Hitler képek. A műkereskedések főleg Hitler- és kisebb számban Goering-, Hindenburg-, Ludendorff- stb. -képek eladásával foglalkoznak. A képeken Hitler különböző helyzetekben látható: amint beszél, amint seregszemlét tart, amint népe közé vegyül, amint a kisdedeket cirógatja, amint beszédbe ereszkedik egy paraszt-asszonnal, a Führer a közéletben és a magánéletben, Hitler, mint képeslap, mint rézkarc, mint olajfestmény, mint szobor, bronzból vagy márványból, különböző árban. A nemzetiszocialista művészet e képeken kívül öles plakátokat termel, melyek a német árut, a „Luftsport“-ot és „Luftschutz“-ot propagálják és az Arbeitsfronthoz egységesen történő csatlakozás szükségességét és egyedül boldogító voltát hirdetik. — A könyvkereskedések is hangos felirásokkal reklámozzák a német könyvet („Haltet zum deutschen Buch!“) Nagyrészt a központi könyvkiadóvállalat kiadványait árulják. Könyvek, brosurák, folyóiratok nagy számban — és egységes szellemben Legkelendőbb most egy barna könyvsorozat, mely „A hitlerizmus a világsajtóban“ címen cáfolja a külföldi sajtótámadásokat. Nagy példányszámot ért el *Hauer* „Glaubensbewegung“ című, a német hit alapjait tárgyaló munkája... és *Rosenberg* „An die Dunkelmänner unzerer Zeit“ című egyházellenes támadása. Mindenütt ott diszeleg Hitler *Mein Kampf*-ja, melyet minden németnek kötelessége megvenni és elolvasni. Egyébként különböző lezármazási táblázatok (*Ahnenpass, Stammblatt der Familie, Ahnenschatzkästchen*) látható — és olyan könyvek, melyek az ősök kutatásának valóban nehéz tudományára oktatnak (*Wie finde ich meine Ahnen, — Wie finde ich meine Vorfahren* stb.) Hiszen valóban szükség van utmutatásra, sőt tudományos képzésre ahhoz, hogy valaki a kötelező 31 őst ki tudja mutatni. A könyv- és papirkereskedésekben láthatók még különböző nyomtatványok s a sok-sok nélkülözhetetlen igazolvány űrlapjai. A bőrárúüzletekben viszont különböző tokokat árulnak, az igazolványok számára. Német rendszerelem, német szabatosság. Rend van tehát! Új szépirodalom viszont a legkevésbé... legfeljebb a gleichschaltot Kästnerek és Falladák regényei. — Az új drámairodalom a legsilányabb alkotásokat mutatja fel. A drámai csúcsteljesítmény szerintük *Richard Euringer* „Német passio 1933“-a, mely a német népmilliók hangulatát állítja be és a népgyűlések pátozsát rögzíti meg. A gleichschaltolt színházak műsora siralmas. A gleichschaltolt zene bojkotálja az idegen zeneszerzőket. Persze mindez nem ujság, amint nem ujság pl. az se, hogy az emberek valóban „Heil Hitler“-el köszöntik egymást, vagy az, hogy megváltoztatták az uccaneveket. Tudtuk! Csak kinos felfedezni, hogy valóban így van, hogy a könyvégetés 3. évében valóban megszűnt mindaz, amit német kulturának ismertünk. — Nagy gondot fordítanak viszont a

rádió propagálására. A közhangulat egységes irányításánál nem érik be a sajtó, az irodalom, a színház és film hatóerejével, hanem szükségesnek tartják, hogy a politikai szólamok minden üzembe, hivatalba, minden magánlakásba rádió útján elhatoljanak. Különböző részletfizetésekkel könnyítik meg ezeknek az ugynevezett Volkssendereknek a beszerzését. Míg 1932-ben 4.300.000 rádióelőfizető volt, addig 1935 májusában 6 millió 700.000... Altalában mind fokozottabban és mind szervezettebben törekednek a német honfiak szabadidejének megfelelő betöltésére. Amint Olaszországban a *Dopolavoro* (munka után) egyesület adagolja a fasiszta ideológia szellemében a kulturát, úgy Németországban a *Kraft durch Freude* (örömben az erő) egyesület! A kulturfasizmus átfogó szerve ez. „Olyan fegyver, — mondta a Kraft durch Freude kongresszusának egyik szónoka — mely kiszabadítja a német munkást az osztályharcból és osztálygyűlöletből a valódi élettartalomhoz juttatja.“ Az egyesületnek automatikusan tagja az Arbeitsfront minden tagja. Az egységes munkásegységbe kényszerített német dolgozók így egységes szórakozáshoz is jutnak. A Kraft durch Freude árusítja a gleichschaltot színházak és hangversenyek jegyeit; műsoros estéket, muzeumlátogatásokat rendez, weekend vonatokat indít és olcsó utazásokat szervez a német vidék megismerésére. Az egyesület hatáskörébe tartozik u. i. a Heimatschutz is, — a hazai táj, a népszokások, a népviseletek és népművészet minél intenzívebb propagálása. E célból idén nyáron 50 író utaztattak és remélik, hogy ezek majd megtermékenyülve átfogó propagandaalkotásokat szolgáltatnak a német népközösségnek. — A Kraft durch Freude mindezekon kívül még atlétikai-céllövő-ökölvívó-kardvívó-lovaglő-Jiu-jitsu- és mentőtanfolyamokat rendez, férfiak és nők számára. A kisgyerekes anyák is résztvehetnek. A 3—6 éves kicsinyek felügyeletét az egyesület vállalja magára. A nők ilyenyszerű kiképzését nem hanyagolja el a hitlerizmus. Eppen mostanában jelent meg pl. egy rendelet, mely szerint az óvó- és gondozónők kötelesek résztvenni légvédelmi tanfolyamon.

A Kraft durch Freude rendezi az ünnepi játékokat és népiünnepélyeket is — állítólagos művészi szakértelemmel. Most legutóbb a niürnbergi pártnap alkalmával is népiünnepélyt rendeztek. De a művészi szakértelem nyilván elmaradhatott, mert a beszámolókból legfeljebb arról olvashattunk, hogy rengeteg sör és kolbász fogyott, volt kuglizás és zsákbanfutás, kard- és zászló-táncot jártak s persze céllövő bódék is fel voltak állítva. Így fest a Kraft durch Freude által nyújtott kultúra és életöröm! — és egyben a Harmadik Birodalom kulturája.

Míg az „örömben az erő“ jelszó a német dolgozók szabadidejének kisajátítását célozza, addig az üzemekben a „munka szépsége“ jelszóval igyekeznek feledtetni a nyomort. A *Schönheit der Arbeit* mozgalom virágcserepekkel és befásított területekkel tereli el a figyelmet a valóságos helyzetről, a nyomoruságos bérekről és hiányos szociálhigiéniáról. — Még az ebéidő ideológiai betöltéséről is gondoskodnak. „Heil...“ — harsogja az üzemek kázinójába bekapcsolt rádió... Vagy pedig ebédközi előadásokban hirdetik a boldogság és életöröm egyetlen receptjét: a nemzetiszocializmust.

(Budapest)

Mándy Teréz

A MOSZKVAI SZINHÁZI HÉT. A salzburgi ünnepi játékoknak hatalmas versenytársa támadt. Az évenként Moszkvában rendezett színházi ünnepek mind nagyobb számú külföldi vendéget vonzanak. Az idei III. színházi ünnepség első előadásán 25 országból érkezett 350

vendég jelent meg. Az ünnepség a *Szadko* előadásával nyílt meg a moszkvai Nagy Színházban. Dana professzor, az ismert amerikai színházi kritikus az ünnepség megnyitásakor közzétett nyilatkozatában a következőket mondja: „Ellentétben a középkori legenda hangulatát árasztó Szadko előadásával, „bennünket, idegen kritikusokat megcsapott a főváros uccáin zsbongó élet... Oroszország nem elégszik meg azzal, hogy csak a mult összes értékeit őrizze s a legmegkapóbb és a legmeggyőzőbb formában tárja a közönség elé, hanem a világ ifjusága elé egy új társadalmi rend távlatait vetíti.“ — Az ünnepség második napja az Ifjusági Színház *Szabad Flamandok* című előadásával kezdődött, mely Charles de Coster *Till Eulenspiegel*-jének dramatizálása. Az előadásnak élénk sikere volt. Toivola asszony, finn író a következőket írja róla: „Első ízben láttam ilyenyszerű színházat. Külföldi kartársaim különösen a színigazgatók ez előadás hatása alatt hasonló színházak létesítését vették tervbe.“ — Ugyanaznap este az Állami Zsidó Színház a *Lear király-t* adta elő. Az előadás s különösen *Michoels* játéka Lear király szerepében mély benyomást keltett a nézőkben. *Huntley Curter*, a kitűnő angol kritikus a következőképpen nyilatkozott a színészekről és a rendezésről: „Sokszor megnéztem a Lear királyt, de sohasem láttam kitűnőbb udvari bolondot, mint *Zuskin*, aki valóban Lear király másik énjét érzékeltette. A díszletek csodálatosak és nem túlzok, ha ezt a rendezést szobrásznak nevezem.“ — A harmadik napon a Nemirovics-Dancsenko Vigszínház Sosztakovics *Jekaterina Izmajlova* című operáját adta elő. Az opera kifejező ereje és eredetisége nagy hatást keltett a külföldi közönség körében. — Szeptember negyedikén a Gyermekszínház Polovkin *A halász és a kis halacska* című operáját játszotta, mely Puskin megzenésített meséje, a Második Kamaraszínház pedig Fletcher *Spanyol plébános*-át mutatta be. „Ha látni akarjuk Shakespeare és kortársa, Fletcher darabjait — jelentette ki az előadás után Huntley Curter — leghelyesebb, ha egyenesen Moszkvába jövünk“. — Szeptember ötödikén este a Központi Kulturpark 20 ezer embert befogadó, hatalmas amfiteátrumában a Munkás-színház Egyesületek műkedvelői játszottak. — Ötödikén a Romen Theatre, a világ egyetlen cigány színházának előadását nézték végig a vendégek, akik nem titkolták meglepetésüket és csodálatukat. „Ha ez a társulat Párizsba jönne — jegyezte meg Henri Lenormand — páratlan sikere lenne. Párizs valósággal oda lenne a csodálatától.“ — A következő napokon a Nagy Színház *A három potrohos* című balettjét, az Oklopkov-féle Realista Színház pedig Pogodin *Arisztokraták* című darabját mutatta be. „Megragadóan, újszerű ez az előadás“ — mondotta Dome professzor az utóbbiról. „Ez az új utjörő rendezés — jegyezte meg Lenormand, — olyan utakat nyit a színház számára, amelyek legalább Európában járhatatlannak látszottak.“ Az utolsó napok műsorán Gorkij színjátéka, a *Jegor Bulisev* szerepelt, a Vakhtangov színházban, Osztrovszkij *Vihar*-a az Első Kamaraszínházban, s még két fiatal szerző darabja. — Az ünnepségeken résztvevő *H. R. Lenormand* hosszabb nyilatkozatot tett benyomásairól Stefan Priacel, a Moszkvában tartózkodó francia publicista előtt. „Az orosz színház a legjobb uton van, hogy megmentse a színház méltóságát és magát a létezését... Oroszország társadalmi berendezkedése két pótolhatatlan dolgot teremtett meg a színház életében: elsősorban olyan közönséget, amelyben a szellemi és fizikai munkások egyetlen tömeget, egyetlen családot alkotnak, — másodsorban szellemi és érzelmi kapcsolatot a színészek és a nézők közt. Nyilván e feltételek megvalósítása az alapja és magyarázata az oroszországi színház pompás fellendülésének... Mióta

Oroszországba érkeztem, olyan színelőadásokat láttam, amiknek egyetlen ország se nyújthatja párját. Akár a Mayerhold rendezte Kaméliás hölgyet, vagy Kirson Csodálatos öntvényét néztem meg, akár Fletcher Spanyol plébánosát, a Második Kamaraszínházban, vagy a Lear királyt a Zsidó Színházban, — elámulok, ennyi pezsdülő színjátszókedély látván. Ez olyan erőt, dinamizmust és ragyogást kölcsönöz az előadásoknak, amilyen az Erzsébetkori angol színház óta ismeretlen.“

A XIX. CIONISTA KONGRESSZUS tárgyalásai, úgy ahogy azokat a külön erre az alkalomra kiadott *Kongress-Zeitung* közleményei vizszozatúkrözik, nem adnak hű képet sem a Palesztina levegőjét viharelőtti feszültségekkel telítő gazdasági, nemzeti és vallási ellentétekről, sem a zsidókérdés jelenlegi helyzetéről. Viszont még ezek a megfésült hivatalos szövegek sem egészen érdektelenek. Igen jellemző pl., hogy miről *nem* esett szó a kongresszuson s az á mód is, ahogy a nemzeti szocialista Németország antiszemita politikájával foglalkoztak.

A cionizmus a zsidókérdés teljes megoldását tekinti feladatának. Szokolov, a Cionista Világszervezet lelépő elnöke részletesen kifejtette megnyitó beszédében ezt a gondolatot, de sietett azt is hozzátenni, hogy a zsidó állam felépítésének előfeltétele a diaszpórában élő zsidók egyenjogúságának megvédése. „Áldatlan önbecsapás s végzetes tévedés azt hinni, hogy a cionizmus ellentéte az egyenjogósításnak vagy pedig pótléka lehet annak“ — mondotta. „A jogtalan gettó zsidóság csak gettót építhet. A Palesztinába meghalni vándorolt zarándokok társadalmának romjain nem lehet nemzeti otthont építeni“. Ezzel a követeléssel szemben jogosan felvethető az a kérdés, hogy mit tud és mit akar tenni a cionizmus azokért a zsidó tömegekért, melyek gazdasági létalapja az általános válság közepette rohamosan szűkül s melyeket a fasizmus Európa egyik technikailag legfejlettebb országában máris a jogtalanság, a megbélyegzettség és az elszigeteltség gettójába szorított. Az még vigasztaló is kevés, ha az északi faj kiválóságát magasztaló német fajjelmelet elvetése mellett, bár szinte szégyelősen, idézőjelben „az idealista emberbarát és erkölcsös zsidó fajról“ beszélnek, s a zsidó nép sok évszázados üldöztetése ellenére való fennmaradását „az elszenvedett igazságtalanság tudatával s a passzív ellenállás hősiességével“ magyarázzák, amint Szokolov tette.

Tagadhatatlan, hogy a cionizmus komoly politikai tényező. Ahhoz, hogy az egész zsidó nép nevében beszéljen jogcíme ugyan nincs, hisz a kongresszusi választásokon csupán 634.000 választó vett részt, (a világon kb. 16 millió zsidó él) de az, hogy magának tulajdonítja a zsidókérdés megoldásának a feladatát szükségessé teszi a vele való komoly foglalkozást. Különben is, a cionista kongresszusok már jóideje megszűntek a naiv széplelkek, fantaszták, hamis próféták, rabbinusok s hiú ügyvédek gyülekezete lenni. A cionizmus ma már olyan hangszer, melyen imperialista nagyhatalmak játszanak. Mögötte ott áll Anglia, Hitler-Németország együttműködik vele s Pilsudszki Lengyelországa felhasználja. Anglia hagyományosan óvatos és önző egyensúlypolitikájával természetesen nem mindig azt teszi, ami a cionista vezetőknek kedvez. Ilyen esetekben tiltakoznak Anglia eljárása ellen, ahogy a nemzeti szocialista Németország ellen tiltakoznak —és üzleteket kötnek velük. Az utolsó két év alatt Palesztina 13 millió márka értékű német árut vett, míg Németország csupán 700.000 márkát importált Palesztinából. A németekkel kötött transzfer egyezmény kérdésében tört ki a kongresszus egyik leghevesebb botránya s vele kapcsolatban Ben Gurion-nak, a palesztinai

reformista Szakszervezeti Szövetség (az u. n. *Hisztadruth*) vezetőjének jutott az a feladat, hogy a fasiszta jellegű „Zsidó állampárt“ képviselőjével szemben a transzfer egyezményt védelembe vegye. Ben Gurion, mint a Cionista Világszövetség Végrehajtó bizottságának tagja különben is szerepet játszott a kongresszuson. Az immár harmadik éve tartó palesztinai konjunktura optimizmusától fűtött referátumában olyan imperialista étvágnak adott kifejezést, mely fölött, minden donkisotti neveltségessége mellett sem lehet szólanul elhaladni. „Meg kell hódítsuk a tengert. Nem csak a Földközi tengert. 250 kilométer hosszú út vezet Akabáig, a Vörös tengeri kikötőig. Odáig kell befolyásunkat kiterjesztenünk. S onnan kiindulva egész Keletet befolyásunk alá kell vonnunk. A Szezi-csatorna mesterséges képződmény, melytől teljesen függetlenítenünk kell magunkat...“ Ugyancsak Ben Gurionra hárult az a szerep, hogy a hivatalos szónokok sorába elintézte a cionista mozgalom egyik legsúlyosabb kérdését: az oroszországi zsidó telepítések (krimi autonóm területek, Biró-Bidzsán) s az ottani zsidóság produktivizálásának a kérdését. „Mikor tanui vagyunk annak, ami a zsidó népben most történik, úgy feléled szemünk előtt a hajdamások, a spanyol inkvizíció és a keresztesháborúk ideje. De azzal a nagy különbséggel, hogy akkor még nem létezett a cionizmus...“ Könnyen válaszolhatnánk erre a látszólag naiv beállítással, hogy „akkor“ nem volt imperializmus, faszizmus, nem volt szocialista munkásmozgalom és épülőben levő szocialista állam sem, de pár sorral tovább kitűnik, hogy nem tájékozatlansággal állunk szemben. „25 évvel ezelőtt, — mondta u. i. Ben Gurion, — a nagyszámú orosz zsidóság állott úgy politikailag, mint szervezetileg a világ zsidóságának az élén. De ma le van szakítva a zsidó nép testéről. Ez a veszteség igen nagy és fájdalmas. De az orosz zsidóság elszakítása és elszigetelése, reméljük, nem végleges s minden bizonnyal eljön majd az az idő, amikor mint szabad, szerves és alkotó rész tér vissza közénk.“ Ez a remény sokat sejtet, bár Ben Gurion kifejezésmódja nem olyan nyílt, mint egy „polgári“ delegátustársáé, aki kijelentette, hogy ő nem akarja ugyan Hitlert dicsérni, de mit történt volna, ha Németországban nem Hitler, hanem hitlerellenes front jutott volna uralomra? A hallgatás is jelent valamit. Ben Gurion s összes társai hallgattak arról, hogy míg Németország hivatalos állami politikává emelte a pogromantiszemizmust, addig Biró Bidzsánban megalakult az első független zsidó államszervezet. Szinte hihetetlen, hogy zsidó „nemzeti“ gondolkodású emberek ennyire érdektelenek a zsidó népi élet ilyen jelentőségű eseményével szemben és hogy tudni sem akarnak a krimi és ukrajnai nemzeti rajonokban letelepített 300.000 zsidó parasztról, a többszázezerre rugó zsidó ipari munkásról, sem pedig a jiddisnyelvű nemzeti kultúra halhatatlan tempójú és méretű fejlődéséről.

A kongresszus jelentései a konjunktura szülte bizakodás jegyében hangzottak el. De a hivatalos adatok sem tudták eltussolni az utóbbi évek tagadhatatlan fejlődésének néhány döntőfontosságú szépséghibáját. A palesztinai bevándorlás 1933- és 34-ben túlhaladta a 100.000 lelket s ez rekordteljesítményt jelent. De a bevándorlók között jelentősen visszaesett a munkások számaránya, mely 1933-ban még 62,5%-ot tett ki. Ez arra mutat, hogy a palesztinai bevándorlás lehetősége mindinkább elzárul a szegényebb zsidó rétegek előtt. Keserű panaszok hangzottak el a földspekuláció ellen, mely az árakat több, mint kétszeresükre verte fel. Elvben minden szónok megegyezett abban, hogy a mezőgazdasági településnek az összbevándorlás legalább egy harmadát kell kitennie, de a tényleges helyzet egész más képet mutat. Az 1931-es statisztikai felvéte-

lezések szerint Palesztina zsidó lakosságának csupán 15%-a foglalkozott földműveléssel s *Ruppin* jelentéséből kitűnik, hogy a bevándorlási hullám ezt a magában véve is kedvezőtlen arányszámot még tovább is rosszabbította. Ami a földet illeti, úgy az arab őslakók igen kemény ellenállást tanusítanak. A cionista tényezők bevallják, hogy a földvásárlás Palesztinában egyre nehezebb; ha mégis föld kerül a piacra, úgy horribilis árat kérnek." *M. Shertok*, a Hisztadrut egyik vezetője a következőket mondta referátumában: „Nem azért nehéz Palesztinában földet vásárolni, mert a törvények korlátozzák, folyik a spekuláció és ellenséges a hangulat, hanem mert az ország lakott terület és a benne lakó népesség megdolgozza a földet". Jellemző, hogy ez a gondolkozás a spekulációt és a korlátozásokat is jogosultabbnak tekinti, mint az arabok jogát, mellyel szemben a „feltartóztatlan történelmi erő" misztikus ízű, valójában imperialista színezetű szólását halljuk. Ugyancsak az ezeréves szerzett jogoknak az alapján ujitotta meg a kongresszus a demokratikus népképviseleti alapon megválasztandó parlament gondolata elleni tiltakozást — mert abban az ország 10 százalékát kitevő lakoságnak döntő többsége lenne.

A kongresszus a németországi zsidók üldöztetése fölött „gyász" jeléül felfüggesztette egy délelőtti üléseit. Később határozatilag is tiltakozott a német zsidók páriákká való lefokozása ellen. E körül a határozat körül hosszú és kinosságában végtelenül jellemző huzavona folyt. A német cionisták vezetője, *Kurt Blumenfeld*, minden erejével tiltakozott az ellen, hogy a kongresszus a német zsidók ügyével egyáltalán foglalkozzék. Dr *Weizmann*, a kongresszus elnöke, kit újból megválasztottak a cionista világszervezet elnökévé is, diplomatikusan az egyik bizottság zárt ülése elé akarta utalni a „kényes" kérdést. Végül *Stephen Wise* amerikai delegátus mégis csak felszólalhatott a plenáris ülésen a német zsidók ügyében. De a „csillapítás" és eltussolás taktikája újból győzött. A cionista vezetők jó része angol állampolgár s úgy látszik alaposan elsajátította az angol politika módszereit. Ennek az állásfoglalásnak az a kiindulópontja, hogy az új németországi antiszemita hullámot a külföldi tiltakozások idézték elő. Ez nyilvánvalóan tévedés. A német zsidókon pillanatnyilag csak a külföld segíthet. S a kongresszusnak épp az lett volna a feladata, hogy a segítséget kérje. Nem tette. S ezzel csak újból dokumentálta, hogy a zsidó nacionalizmus épp úgy elárulja a népi érdekeket, mint minden más hamis nemzetieskedés.

„Könnyű óriás méretű terveket szőni, könnyű szerencsétlen népünknek nagy ígéretek tenni, de a legnagyobb bűn a nép és a zsidó történelem előtt könnyelműen oly reményeket ébreszteni, melyeket képtelenek vagyunk valóra váltani" — mondotta a kongresszus egyik hivatalos szónoka. A zsidó néptömegek már most is számtalan be nem váltott ígértért s hamis reményért vonhatják felelősségre a cionista mozgalom hatalmasait.

(Oradea)

Bihari Béla

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI BIRALAT KÉRDÉSÉHEZ. Dési-Huber István munkásfestőt munka közben kötözte tétlenségbe a tüdővész. Micsoda forrongó, kereső és izgalmas munkát szakít félbe ez a betegség. Dési-Huber képei, ezek a nyugodt tónusú művészi higgadtságot tükröző vásznak mennyi kinlódást és verejtéket takarnak. A fejlődés mögött hány álmatlan éjszaka töprengő nyugtalansága vibrál s az emberi és művészi lelkiismeretnek micsoda erőfeszítése, hogy harmonikus összeforrottságban jelenjék meg a művészi kifejezés és a szándékosan al-

kalmazott világkép: A forma és a tartalom.

Nagyon kevés az, amit elmondhatunk Dési-Huber művészetéről és nagyon sok, amit hozzáértőknek erről el kellene mondani. Am hol az a magyar képzőművészeti esztéta, aki neki fog egy munkásfestő elemzésének!? Dési-Huber hiába kapja a legjobb termet a Nemzeti Szalonban, a legjobb kritikust nem kapja meg. Egész egyszerűen azért, mert a legjobb kritikus sem ért a munkásművészethez. Esztétáink megtudják talán mondani róla, hogy ecsetkezelése ilyen vagy olyan, de hogy mondanivalói milyenek, ez érthetetlen művészetszemléletük számára. A munkásfestőt, aki közvetlenül a közönség felé, aki elfogadhatóvá tenné a közizlés számára és megértetné, olyan kritikus nem igen akad. A munkásfestő sorsa a Derkovitsok sorsa... A szocialista képzőművészeti esztétika fejletlen, nincsenek esztétái és kritikusai, a szocialista festők ecsetjei halálos csendben suhannak végig a vásznan. Hónapok, csaknem évek elmúlnak, amíg művészeti kérdések tisztázásához valaki is hozzányúl. Dési-Huber jóformán egyedüli a munkásfestők között, aki elméleti téren is értékesen munkálkodott és tanulmányainak eredményeit a nagy nyilvánossággal is közölni tudta. Hivatásos műbirálónak azonban nyomát is alig látjuk. Miért, mi ennek az oka? Igazán nem lehet azt állítani, hogy nincsen Magyarországon szocialista piktúra; hisz' hébe-hóba még a nagy tárlatokon is találkozunk a szocialista festők vásznaival. A fiatalok is szorgalmasan törnek előre, a kép és szoboranyag meglepően gazdag. Hol vannak, akik rendszerbe foglalják őket, akik seregszemlét tartanak fölöttük, akik értéküket és hibáikat megállapítják, akik vitáznak fölöttük és irányt mutatnak a képzőművészeti fejlődésnek!? Szó sincs róla, a művész önmagától is elérkezhet egy művészi kifejeződéshez, ám a művész társadalmivá csak úgy válhat, ha hullámgyűrű indul el körülé és a legtávolabbi területekre is elér a hatása, oda ahová a falon függő kép már nem juthat, hanem ahová csak a nyomtatott betű tud elhatolni. A munkásképzőművészet körül hiányzik ez a hullámgyűrű; mint a burokokban lévő mag, úgy konzerválódik ez a művészet, önmagában hordja a fejlődés lehetőségeit, de hatóereje nagyon csekély. Valaki talán azt vethetné ez ellen, hogyha nem tudott kifejlődni a magyar munkásképzőművészeti birálat, akkor ennek nyilván szükségszerű és megkerülhetetlen okai vannak. Ez ellen én csak azt vethetem, hogy annyi gátló körülmény tornyosul az irodalmi fejlődés elé is és ezek az akadályok ugyancsak a szükségszerűséget hordják magukban, mégis igyekszünk legyőzni azokat.

Az egyforma művészeti törekvéseket követő képzőművészeink minden bizonnyal igyekeznek alkalomadtán egy-egy tárlaton maguk között, a maguk okulására tisztázni az aktuális képzőművészeti kérdéseket, ám a kollektív ítélkezésnek ez a jelensége nem pótolhatja a feltételezetten független műbirálatot. A festők és szobrászok önmaguk hibáit és eredményeit hordják magukban és ha a képzőművészetre is transzponálhatjuk az ibseni mondást, hogy alkotni annyi, mint ítélőszéket tartani önmagunk fölött, itélni mégis ítéljen olyan művész fórum, amely a maga másszerűsége folytán nem részese a piktúra és szobrászat erényeinek és hibáinak.

Sokszor hallottunk éppen Dési-Huberrel kapcsolatosan is olyan felhangzó birálatokat, amelyeket egy-egy tárlati találkozás hívott életre. Kik szóltak ellene és kik mellette? Vagy a tanítvány bírálta vagy dicsőítette mesterét, vagy egy másik festő elemezgette, de természetes, hogy a maga festő szemével nézte és ez érthetően másképp lát, mint Dési-Huber szeme. Ha úgy látna, akkor epigon lenne és ki meri vállalni az

epigonizmus kockázatát? Alkalmi esztéták is hozzábeszéltek a kérdéshez: hallottunk bölcs és kevésbé bölcs szentenciákat, ám mindebből csak a végső következtetés maradt meg, a kimondott szó nyoma, mint valami testnélküli fej, amiről az ember nem tudja megérteni, hogy miképpen élhet és miképpen maradhat meg csonkán, látható alátámasztás nélkül. Fájdalom, ennek a képzőművészeti bírálatnak csak *szónokai* akadtak, de írói, esztétái és teoretikusai nem és a festő védtelen maradt, képirásával szemben szavak kakofóniája: jó, rossz, jó, rossz, jó, rossz...

És az örök kérdés: a forma és a tartalom problémája!? A világnézeti elégtelenség, vagy túltengés!? Az összhang és a harmóniátlanság!? Értsd meg festő, a saját művedet és hidd el, hogy fasiszta, vagy hidd el, hogy az ellenkezője. Azt már nagyrészt megértik az emberek, hogy az emberi lelket analízisba járattjuk, ha megakarjuk érteni, de hogy művészi alkotást is elemezni kell, azt általában nem értik meg azok, akik megfogható masszának tekintik a festett vagy a faragott képet. A művészlélek annyira érzékenyen reagál a külső élet megnyilvánulásaira, hogy könnyen visszahatások jelentkezhetnek nála, de ép' ezért álló jelenségként soha nem szabad hozzányulni egy művészhez, hanem csak kifejlődésében lehet megközelíteni, mert a dialektikus művészi szemlélésnek csak ez lehet a hivatása.

Ilyen átfogó műbírálatra van szükség, a műbírálatok sorozatára, amely mozgásában, fejlődése útján kíséri végig a képzőművészetet és nem megrögzített és megrögzített pillanatában.

(Budapest)

Ujvári László

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

PANEURÓPA ÉS A PACIFIZMUS

Coudenhove Kalergi, a páneurópai mozgalom vezérének megnyilatkozása leálcázta ennek a törekvésnek igazi arculatát. Coudenhove ebben az írásban kifejti, hogy az olasz-abesszin háború lokalizálása egyetemes európai békeérdek, mivel a szankciók alkalmazása Európát menthetetlenül háborúba sodorná. Hagyni kell, tehát, hogy Olaszország jogos terjeszkedési törekvéseit megvalósítsa, amit gyarmatszegénysége és lakosságbősége megérthetően indokol. Ez az álláspont — látszatpacifizmusa ellenére — tartalmilag az imperializmus kifejezése. A háború lokalizálásának terve először Hitler május 27.-i Reichstagbeszédében nyilatkozott meg. Litvinovval szemben, aki a béke oszthatatlanságának gondolatát képviseli, a hitleri formula átlátszóan a támadó készségű imperiálizmusok céltörekvéseit szolgálja. Amíg a litvinovi-elv a béke megóvásának, a háború megelőzésének kollektív biztosítékait kívánja megszerezni, addig a hitleri fogalmazás a háború lokalizálásának tetszetős és álpacifista jelzőszavával lehetővé kívánja tenni az egyes támadó hatalom békebontását a gyengébbel szemben, ugyanakkor biztosítva a maga számára a többi hatalmak be nem avatkozását. És amidőn Hitler említett beszédében kijelentette, hogy Németország nem hajlandó Litvániával külön megnevezett támadási paktumot kötni, mindenki megértette, hogy a lokalizálás formulája mit takar. Sőt Hitler még tovább ment és hozzáfűzte, hogy a támadó adott esetben csak jogait keresi s idegen hatalmak beavatkozása annál méltánytalanabb volna. Ezekbe a formulákba csak be kell helyette-

síteni a német neoimperializmus konkrét célkitűzéseit, hogy átlássuk ennek az „elvi“ és álpacifista programnak leplezett támadó jellegét. Amidőn tehát Coudenhove-Kalergi az európai béke megoltalmazásának ürügyén Abessziniát az olasz fasizmus prédájául dobja oda, lényegében imperialista törekvéseket takar.

Nyilvánvaló, hogy ez a „lokalizálás“ nyugalmas és kényelmes eszköz mindennemű imperialista célkitűzés számára, amely még ezen felül az egyetemes béke megóvásának tetszetős, ámitó jelszavával is kacérkodhat. Ámde éppen az olasz-abesszin konfliktus fejleményei tanúsítják a legmeggyőzőbben a béke oszthatatlanságának elvi jelentőségét és a valóságban gyökerező helyességét. Az olasz imperializmus terjeszkedési törekvései kiváltották az angol imperializmus ellenállását, amely előreláthatóan nem elégszik meg platonikus kijelentésekkel, hanem felkészül minden lehetőségre. Nyilvánvaló, hogy még oly' távolinak is tetsző konfliktus két állam között, sokszorosan kihat a többiekre is, amennyiben az adott egyensúlyi viszonyokat megzavarással fenyegeti, ami ellen viszont az érdekeltek megfelelően reagálnak. Nyilvánvaló, hogy egyetlen célravezető békebiztosíték van: a kollektív biztonsági rendszer kiépítése, szükség esetén kollektíve alkalmazható szankciókkal. Ennek a felismerésnek adott újabban nyomatékos kifejezést Hoare angol külügyminiszter genfi népszövetségi beszéde, (IX. 11.) mely az angol külpolitika menetében figyelemre méltó vonalváltozást jelent. Hoare erőteljesen támogatja a kollektív békebiztonság elvét és kollektív segítséget kíván biztosítani minden nemzet számára, amelyet egy másik hatalom megtámad, anélkül, hogy ezt provokálták volna. Angliának az érdekeit fenyegető események kapcsán kialakult új állásfoglalása távlatokat nyit a keleti- és dunai-egyezmény felújítandó, kollektív alapon megszervezendő realizálása felé. Nem lehet kétséges, hogy „a lokalizálási elv“ kifejezetten a *békebontás* törekvéseit szolgálja, amit az is nyilvánvalóvá tesz, hogy azok a hatalmak vallják, amelyek nem is csinálnak titkot hatalmi törekvéseikből. Amidőn tehát Coudenhove ezt a „békeelvet“ a magáévá tette az európai egyetemes béke megóvásának álpacifista ürügyén, úgy véglegesen leálcazta az egész páneurópai-mozgalom lényegileg imperialista karakterét.

Coudenhove másik érve a fasiszta Olaszország népességfeleslegére vonatkozik, amely indokoltá teszi a hódítást. Ez az érv közismert. Lép-ten-nyomon halljuk és olvassuk „pacifista“ érzületű egyéneknél, akik egyébként „egy csirkét sem volnának képesek önkézzel leölni“, hogy a népesedési felesleggel rendelkező országok — Japán, Itália, Németország — számára nincs más kiút, mint a terjeszkedés. (L. Mussolini „Vagy terjeszkedünk, vagy kirobbanunk!“) Ez az érvelés első pillanatra megtevesztően és megvesztegetően hat, szociológiai és politikai iskolázottság híján még az osztályhelyzetüknél lényegesen antiimperialista egyedekre is. A polgári sajtó egyrésznének kedvenc ütőkártyája a népesedési feleslegnek, mint háborút szentesítő szükségnek hangoztatása, amelyre konkrétan kell rávilágítanunk.

Ez az érv átlátszóan hazug. Ha az említett imperialista államok tényleg otthon „felesleges“ tömegeiket kívánják meghódítandó területekre vezetni, akkor esztelen népesedési politika részükről a születések arányszámának minden áron való fokozása, ahogyan ezt ma Olaszországban és Németországban szervezett propagandával, állami kenyérmorzsák csalátkéivel és ideológiai stimulánsok mozgósításával teszik. Ennek az ellentmondásnak az értelme nyilvánvaló. A „többgyermeket“ jelszava imperialista célkitűzést jelent. Az éhes imperializmusok (mert vannak jóllakottak is, ezek uralmuk megzavarását féltik s ezért ma a béke ba-

rátai) nem azért terjeszkednek, mivel népfeleslegük van, hanem azért törekszenek minél magasabb születési arányszámra és ebből adódóan népfeleslegekre, mivel hódító szándékaik vannak. A születési arányszám és az imperialista expanzió mondott összefüggése Hitler könyvében (Mein Kampf) világosan kifejezésre is jut. Hitler legfeljebb annyiban jelent irányváltozást, hogy könyvében bejelenti Németország gyarmatpolitikájának meddőségét és programul vallja az eddigi gyarmatosítás helyett a telepítés gondolatának újrafelvételét, amely 600 év óta feledésbe merült. És ezzel kapcsolatban írja: „hogya mi, nemzetiszocialisták a tekintetet föld után kelet felé fordítjuk. Ha mi ma Európában földről beszélünk, úgy elsősorban Oroszországra és alattvaló határállamaira gondolhatunk!” (Mein Kampf 742. o.) Így ír Hitler, aki tanult a gyarmatpolitika meddőségéből, amely Németország háborúelőtti gyarmatpolitikáját jellemezte. Ugyanis Zimmermann, a német gyarmatpolitika egyik szóvivőjének adatai szerint az összes német gyarmatok egy évtized alatti kivitele az anyaországba 50 millió márka körül mozgott, holott Németország összbevétele átlag évenként 10 millió márka volt. Huszonöt évi német gyarmatpolitika után a német gyarmatokon letelepedett fehérek száma — németek és nem németek — összesen 20 ezer volt! (Zimmermann: Die Kolonialreiche der Grossmächte. Berlin. Ullstein 1916.) Hitler okult ezen és a sovány gyarmatok helyett Ukrajna kövér földjére vetette tekintetét. Az új német imperializmusnak tehát csupán érdeklődési iránya változott meg és egyben támadó kedvének leplezetlen bevallása. Természetesen az imperiálizmus telepítési politikája sohase képvisel tömegérdekeket s Ukrajna földjeit nem a német parasztoknak szánják. Németországnak hatalmas feudális birtokai vannak s a keletelbai junkerek milliónyi hektárján volna bőséges hely a német belső településre. Erről álmodozott talán Brüning s ezért kellett buknia. De ehelyett csak sok száz milliót áldoztak a válságba jutott keletporosz feudálisok megmentésére és ennek a korrupt gazdálkodásnak megbolygatása okozta Schleicher bukását. Amit Németországról mondtunk az lényegében érvényes Olaszországra is, nemkevésbé Japánra. Ezeknek az országoknak tényleg vannak népfeleslegeik, tehát tömegeik, amelyeket nem képesek ellátni. Olaszország lakosságának közel egyhatoda már a béke éveiben is idegenben élt — főként Észak- és Dél-Amerikában, valamint Franciaországban — s Japán ugyancsak az Egyesült-Államokba és az angol gyarmatokba vezette le népfeleslegeit, de éppen a japán példa mutatja meggyőzően, hogy a kapitalizmus imperiálista szakában nincs tartós és végleges „megoldás”, hogy újabb és újabb területek meghódítása (Mandzsuria, Északkina, stb.) sem juttatja nyugvópontra az expanziót, amelynek hajtóereje az a ellentmondás, amely a tőkés társadalomban — alapvetőleg — a termelőerők és a termelési viszonyok között fennáll, s amely ma, a kapitalizmus egyetemes szerkezeti válságában a robbanásig feszíti ezeket a belső ellentmondásokat. Ezek az ellentmondások kétségtelenül hatnak és meghatározzák az egyes országok imperialista terjeszkedését, de az expanziós szükségesség hangoztatása, amelyet egyes pacifisták felületesen, gondolataltalanul általánosítanak s az olasz nép s a német nép egyetemes léte céljául tüntetnek fel, veszedelmes hazugság és ámtítás. Ilyen szükségességek és „megoldások” tényleg fennállnak, de csupán a konkrét tőkés helyzetben, amelynek immanens függvényei. Ezt fel nem ismerni és általánosságban „népfeleslegek elhelyezéséről” beszélni, veszedelmes demagógia. A cári Oroszország egész történelme a hódítás jegyében áll, amelyben évszázadokon át nem volt megállás. Ma, a szerkezeti változás után Oroszország népei elszakadásig terjedő önrendelkezési szabadságot élveznek s ott

minden hódító imperiálista politika értelmetlenné vált. A régi cári politika is a népfellegekkel érvelt, de ezeket hódító pályáján úgy likvidálta, hogy háborúban elvéreztette őket. A születési arányszám most is a legmagasabb Oroszországban, de a termelési rend produktivitása a dolgozók egyetemét ellátja. Uljanov alapvető munkájában (*Der Imperialismus als höchste Stadium des Kapitalismus*, 1917) a gyarmatpolitikát illetően megírta, hogy „minél fejlettebb a kapitalizmus, minél érezhetőbb a nyersanyag hiány, minél akutabb a verseny és a hajszja a nyersanyag-források után az egész világon, annál kétségbeesettebb a harc a gyarmatok megszerzése iránt.”

A gyarmatok meghódítása a 19. század utolsó 3. évtizedében ment végbe az európai imperialista államok részéről s joggal írta Uljanov, hogy a 19. századdal a világ felosztása lezárult. Ez a hódítási periódus időben egybeesik a monopolkapitalizmus kialakulásával. A meghódítható területek elapadtak s a jövőben csak *ujrafelosztásról* lehet szó. És mivel az egyes kapitalista országok *egyenlőtlenül* fejlődnek, amivel együtt jár az erőviszonyok megváltozása is, elkerülhetlenné válik előbb-utóbb a világ ujrafelosztása, az imperialista gyarmati háborúk kitörése, a fejlődésükben előretörő imperializmusok (Japán, Németország, stb.) részéről. Uljanovnak ez a prognózisa, amelyet a monopolkapitalizmus imperialista történeti szakaszáról ad, szemünk előtt teljeseedik be. De ezeknek a meghatározottságoknak *felismerése* nem jelentheti azoknak *elismérését*. Ez az azonosítás csendül ki a polgári pacifisták megnyilatkozásaiból, akik a konkrét társadalmi adottságokat a végzet hatalmának állítják be és történelmileg adott jelenségeket, mint abszolút szükségességet igazolnak és idealizálnak. Ezzel szemben tudatosítanunk kell az imperialista törekvéseket, mint a konkrét termelőrendben gyökerező ellentmondások eredőjét, amely a termelőrenddel áll és bukik. Ugyanakkor fel kell fednünk a páneurópa és pacifista jelszavak leplezett imperialista karakterét, amelyek sokszor a szociális demagógia eszközei.

(Nagyszöllős)

Neufeld Béla

VILÁGPOLITIKAI JEGYZET

A FRANCIA FASIZMUS KÉSZÜLŐDÉSEI. Franciaországban, felszínes csönd háttérében, a társadalmi erők átcsoportosulása és ideológiai tisztulása van folyamatban. A *Front populaire* július 14.-i nagyszerű erőpróbája szemléltetően mutatta be a demokrácia védelmére egyesült baloldal hatalmi súlyát. *De la Rocque* ezredes, aki július 7-én Toureeingben azt a merész kijelentést kockáztatta meg, hogy „morálisan már győztünk is”, a nagy seregszemle óta feltűnő csendesen viselkedik. Jobb és baloldal erejét gyűjti a mozgalmasnak ígérkező ősz eseményei számára.

Nem fér kétség ahhoz, hogy a Laval-kormány szükségrendeletek útján foganatosított pénzügyi intézkedései nem javították meg a francia imperiálistizmus helyzetét. Míg a legtöbb tőkés országban a depressziós tünetek további, bár nem jelentős erősödését láthatjuk, addig Franciaországban egyre mélyül a gazdasági válság. A termelési index az 1926. év színvonalának 72%-ára esett vissza és még mindig hanyatló irányzatot mutat. A külkereskedelem 1935 első 7 hónapjában kereken 3 milliárd frankkal, vagyis 14 százalékkal maradt a múlt évi színvonal mögött. A nemzeti jövedelem, amely 1928-ban 250 milliárd frankot tett ki, ez évben mintegy 150 milliárd lesz. Ezt az ijesztő visszaesést és az állam bevételeinek ebből következő óriási hiányait természetesen nem lehet 10 milliárd frank megtakarításával kiegyenlíteni. A népellenes

takarékossági politika csak a széles tömegek felháborodását növeli. A kikötővárosokban lejátszódott augusztusi zavargások, amelyek egyébként jórészt a kormány provokációs fellépésének következményei, hírépít nyujtanak a francia nép hangulatáról. A frankimperializmus viharosan háborgó tengeren igyekszik egyensúlyozódni. Az egyre súlyosabb külpolitikai helyzettel olyan kormány kénytelen megbirkózni, amely hitelét a nép óriási többsége előtt kétségtelenül elvesztette.

Ez a külföldi sajtóban is leszögezett tény a finánciókét fasiszta törekvéseinek fokozására ösztönzi. Demokratikus tudományának végéhez közeledik. Diktatórikus eszközökkel szeretné uralmát alátámasztani. Ma a francia polgárság legreakciósabb csoportjai „erős kezek” után kutatnak. De la Rocque ezredes az egyik dédelgetett kedvencük. Kérdés azonban, hogy a tömegek gyűlöletének keresztútjába került diktátorfioka megfelel-e a finánciókét céljainak? Eredményes szócsöve lehet-e annak a féktelen társadalmi demagógiának, amellyel a finánciókét gárda az olasz és a német fasiszmus mintájára széles néprétegeket akar uszályába vonni? Mindenesetre jelöltekben nincs hiány. A de la Rocque vágású politikai szerencselovagok mellett u. n. „komoly politikusok” is nyílt arccal fordulnak a fasiszmus felé. Legelső sorban a hírhedt André Tardieu.

Hosszabb hallgatás után egy könyvvel lepte meg a francia közvéleményt, amelyet hír szerint két további brosúra fog követni. A nemrégiben megjelent „Ferde talajon” című írásában minden eddigi kijelentésénél nyiltabban a fasiszta diktatura mellett foglal állást. Ha kormányelnöki szereplése folyamán még turbékoló hangon csak korlátozott felhatalmazás törvényt kért a parlamenttől, most már a totális hatalom mellett tör lándzsát.

Franciaország politikai helyzetének elemzése alapján arra a következtetésre jut, hogy a napirenden levő leglényegesebb kérdésekben lehetetlen szilárd parlamenti többséget összehozni. Az eddigi „koncentráció” meg nemzeti egység a fejetlenség Franciaországának folytatását jelentik. Már pedig „a nemzetet nem itélhetik halálra parlamenti képviselői.” Csak az „aktív kisebbség” „akart forradalma” vághatja ketté Franciaország társadalmi problematikájának gordiusi csomóját. „Aki a bajt gyógyítani akarja, annak az okok ellen kell támadást kezdenie”. Az okok pedig a parlamentarizmusban, a demokráciában, a feccsögő és széthúzó pártrendszerben rejlenek. Erzel kell felszámolni. Ha ez meg nem történik, ha „kitartunk a mozdulatlanságban, előbb-utóbb a katasztrófa jön, vagy kívülről, vagy belülről.” Erős államra van szükség. „Az erős állam leküzdí a legsúlyosabb gazdasági bajokat is. Ellenben a legenyhébb válsággal szemben is lehetetlenek vagyunk, ha az állam gyenge”. Tardieu nem hiába marándokolt 1932 őszén Mussolinihez. Jól megtanulta a Duce ígését. Könyve, amint látjuk a fasiszta diktatúra katekizmus.

Tardieu, de la Rocque és a francia finánciókét többi fasiszmban utazó ügynöke azonban azok nélkül csinálja számítását, akik Franciaországban is a legszámosabban vannak. A munkások, városi és falusi kisexisztenciák jórésze, a hivatalnokok nagy tömegei nem kérnek a finánciókét diktatórikus uralmából. A német példa hatása alapos volt. A francia nép hasznos tanulságokat vont le belőle. Semmilyen rábeszélés, félrevezető demagógia és fenyegetés sem bírja rávenni arra, hogy a nagy forradalom egyre előbbnek bizonyuló hagyományait szögbe akassza és katonai vagy civil diktátorok korbácsa alá hajtsa hátát.

Könnyelműség volna azonban a fasiszmus erőit lekicsinyelni. Marcel

Cachin május 27-én, a következetes marxista baloldali fényes választási győzelmeinek másnapján, a következőket írta a l'Humanité hasábjain: „Viharos, zavaros és a mi számunkra veszélyes politikai szakaszba lépünk. Üdvözljük a sajnánamegyei választások kedvező eredményeit. De a fasiszták arra figyelmeztettek bennünket, hogy a komoly határozatokat nem az urnák előtt fogják meghozni.“ Tardieu nyílt fasiszta hitvallása, a jobb és baloldali arcvonalak készülődése egyre inkább amellet szólnak, hogy a „komoly határozatok“ meghozásának ideje nem várhat magára sokáig. (K. K.)

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A VILÁGGAZDASÁGI DEPRESSZIÓ JELLEMZÉSÉHEZ

A depresszió kibontakozása során felmerült sajátos tünetek kétségtelenné tették, hogy a normálistól eltérő válság után egy sajátos depresszióval állunk szemben. Az árutermelés általános válságának keretében jelentkező időszakos krízis mélypontjának túlhaladása nem vonható többé kétségbe. 1932 őszétől kezdve csaknem valamennyi kapitalista ország statisztikai adatai lassan emelkedő ipari termelésről számolnak be. Ez a növekedés egyes szakaszokon, különösen Angliában konjunktúrális méretűvé nőtte ki magát. Japán a háborús konjunktúra és a különösen alacsony bérek országának privilegizált külkereskedelmi helyzetét tükrözi vissza. A fejlett ipari országok közül csak Franciaországban nem érte még el a válság mélypontját.

Az itt következő kimutatás megközelítő képet nyújt erről a fejlődésről. Ha az 1928. év termelését 100-nak vesszük, akkor ez év júniusában a különböző tőkésországok ipari termelése következőképpen alakult: Lengyelország: 68, Csehszlovákia: 69, Hollandia: 69, Franciaország: 72, Belgium: 74, Egyesült Államok: 77, Ausztria: 79, Kanada: 85, Németország: 95, Spanyolország: 95, Olaszország: 102, Norvégia: 124, Románia: 130, Dánia: 130, Csille: 148, Japán: 159. A világ ipari termelése e 21 ország statisztikai adatai alapján az 1928-as színvonal 97,5 százalékát érte el, míg 1932-ben, a válság mélypontjának idején 79 százalékát tette ki. Mindvégig egészen különleges helyet foglal el Japán, ahol a háborús konjunktúra adta meg a hangot és a Szovjetunió, amely tervgazdálkodásával a kapitalista országokban dúló válság idején ipari termelését mintegy megháromszorozta.

A táblázatban feltüntetett számok azonban, különösen annak világstatisztikai összegezése alig mond valamit a sajátos válságot követő sajátos depressziót illetőleg. Mélyebben kell behatolnunk, abba a számszövegbe, amely az indexek alapját képezi. A gazdaságnyuította adatok statikus megrögzítése mögött fel kell fednünk azok dinamikáját, ha a depresszió további sorsára vonatkozólag érdemleges következtetéseket akarunk levonni. Különböző sajátosságoknak jövünk ilyképpen nyomára, amelyek a további kilátásokat illetőleg a kapitalista közgazdák értékelésével homlokegyenest ellenkező következtetésekhez vezetnek.

a) *A depresszió első sajátossága az, hogy az ipari termelés fokozatos emelkedésével a világkereskedelem nem szűnő hanyatlása áll szemben.*

1929-től kezdve a világkereskedelem aranyértékben 1930-ban 81, 1931-ben 58, 1932-ben 39, 1933-ban 35, 1934-ben 34 százalékra zsugorodott össze. 1935 első 6 hónapjában a világ összbevitelére további 1,5 száza-

lékkel hanyatlott, míg a kivitel a múlt év színvonalán tartotta magát. Ez azonban az év első hónapjainak átmeneti felélénkülésére vezethető vissza, amennyiben júniusban a világ bevétele 4, az összkivitel pedig 3 százalékos csökkenést mutat 1934 megfelelő hónapjával szemben. „Az államok csaknem lövészárkokkal védekeznek a bevittel szemben“ — mondja találóan a csehszlovák pénzügyminiszter. Az autarkias gazdaságpolitika következtében a világ külkereskedelmi forgalma egyre sorvad. Elsősorban az európai fejlett kapitalista országok külkereskedelme. 1932-ben Európa még 57.3 százalékkal részesedett a világkereskedelemben, 1933-ban 56.8, 1934-ben pedig már csak 55.6 százalékkal. Alig vonható kétségbe, hogy a nemzetközi áruforgalom lassu elhalása kizárja azt a reménykedést, mintha a depresszió után világméretűben konjunktúra következhetne.

b) *Második jellegzetes vonásként az ipari termelés növekedésének egyes országok szerinti egyenlőtlen megoszlását kell megemlítenünk.*

Fentebb közölt kimutatás szerint az ipari termelés növekedésének oroszánrészre az autarkias gazdálkodással iparfejlesztő politikát folytató agrárországokra esik. Japán és Anglia a szabályt megerősítő kivételeket képeznek. Az előbbi ipari termelésének görbét a háborús gazdálkodás és a különösen alacsony munkabérek nyújtotta kedvező exportlehetőségek határozzák meg, amely tényezők természetesen nem tartanak örökké. Anglia ipari termelésének konjunkturális növekedése viszont gyarmatbirodalmi helyzetében találja magyarázatát, amely az ottavai konferencia után bizonyos fokig egyetlen gazdasági területté változott a külkereskedelem szempontjából. Ezt más országoknak nem áll módjukban lemásolni. A francia ipari termelés és külkereskedelem pl. állandóan hanyatló irányzatot mutat, bár kivételének 1933-ban 33 százaléka irányult saját gyarmatai felé, míg 1929-ben még csak 18.8 százaléka.

Ha a fentebb felsorolt 21 ország termelési adatait Anglia és Japán kikapcsolásával ebből a szempontból csoportosítjuk, a következő képet kapjuk: Franciaország, Csehszlovákia, Hollandia, Belgium, az Egyesült Államok, Németország meg Ausztria termelési indexének átlaga az 1928-as ipari termelés színvonalának 76.3 százaléka. Ezzel szemben Finnország, Magyarország, Svédország, Görögország, Norvégia, Románia, Dánia és Csile össztermelési indexe 120.2 százalékot ért el 1928 megfelelő hónapjának termeléséhez viszonyítva. Nagyon komoly tünet ez, mert azt jelenti, hogy a magas ipari fejlettségű országoknak reményük sem lehet arra, miszerint korábbi piacukat valamikor is visszaszereznék. Sőt, az autarkias gazdaságpolitika következtében iparosodó agrárországok egy részében fizetett olcsóbb munkabér az ipari elhelyezési területekért folytatott verseny kiéleződését jelenti és azok elvesztését fogja elkerülhetetlenül maga után vonni. Ugyanakkor, amikor 1935 első felében Európa részesedése az összkivitelben 4 százalékkal csökkent, Dél-Amerika részesedése 4, Ázsiáé pedig 2 százalékkal növekedett.

c) *Harmadik figyelemre méltó tény az, hogy az ipari termelés növekedése nem vonja maga után a munkanélküliség megfelelő csökkenését.*

A termelési technika tökéletesítése meg a „száraz racionalizálás“, a munkaerő termelékenységének és intenzitásának egyidejű fokozása növekedő termelés mellett sem föltételezi a foglalkoztatottak számának jelentős emelését. Magyarországon pl. 1934 májusában a Népszövetség kimutatása szerint 52.575 munkanélküli volt. Számuk a termelés egyidejű emelkedésével 1935 májusában 55.361-re emelkedett. Az Egyesült Államokban 1934 áprilisában 10 millió 905 ezer munkanélkülit számláltak, 1935 ugyanezen hónapjában már 11 és félmilliót. Az Egyesült Államok-

ban kifizetett munkabérek összege az American Iron & Steel Institute jelentése szerint 1934 májusában 51.9 milliárd dollárt tett ki, míg 1935 májusában már csak 46.5 milliárdot. Angliában 1934 júniusától 1935 júniusáig 2.097.251-ről 2.024.463-ra csökkent a munkanélküliek száma, holott az ipari termelés mintegy 6 százalékkal emelkedett. Széles munkanélküli tömegeket a termelés már egyáltalán nem képes felszívni. A foglalkoztatottak bére egyre csökken. Németországban pl. 1933 elejétől kezdve 1935 júniusáig a ipari termelés 82 százalékkal emelkedett, míg a bérek összege csupán 28 százalékkal. Ez a kettős körülmény ugyancsak oka annak, hogy a depresszió konjunktúrába átcsapni képtelen.

d) *Negyedik sajátos tünete a jelen depresszióknak a hadiipar feltűnő nagy részesevé az ipari termelés emelkedésében.*

Egy német statisztika szerint 1935-ben 30 milliárd márkára tehető a világ katonai kiadásainak összege. Ebből 10—15 milliárd jut az iparra. Ha már most az ipari termelést netto 275 milliárd márkára becsüljük, 3.6—5 százalék volna a háborús konjunktúra részesevé a depresszió létrehozásában. Mindenesetre ez is jelentős arány. Mégis, minden bizonnyal a valóság alatt marad. A következő adatok kétségtelenné teszik ezt az állítást. Míg az acéltermelés világátlagban 1935 nyarán 8 százalékkal volt magasabb, mint az elmúlt év megfelelő időszakában, Olaszország acéltermelése 30, Németországé pedig 45 százalékkal emelkedett. A Nemzetközi Nickeltársaság elnökének (London) kijelentése szerint a világ nickelfogyasztása 1932-ben 49.5 millió, 1933-ban 77.6 millió, 1934-ben pedig már 102.8 millió font sterlingre rugott. Míg 1935 első szemeszterében a világ kőszéntermelése 3, a petróleumé 5, az acéltermelése 8, az öntöttvasé pedig 9 százalékkal emelkedett, addig az óné 14, a rézé pedig 17 százalékkal. A fegyverkezésnek tehát ennél jelentősebb szerepe volt a depresszió kiváltásánál, bár helytelen volna a termelés növekedését kizárólag erre a tényezőre visszavezetni.

Mind ezek a tünetek egyöntetűen amellett szólnak, hogy a termelés emelkedésének szigorúan megvont határai vannak. A depresszióknak konjunktúrába való átcsapása annak szűk alapjai folytán elképzelhetetlen. A depresszió kibontakozása, az autarkia és racionalizáláson felépülő termelés minden százalékos növekedése saját bázisát emészti fel. Ujabb konjunktúra helyett, a világstatisztika tükrében, a most túlhaladott időszak krízisnél is mélyebb megromlóbb válság körvonalai bontakoznak ki.

(Pozsony)

Kovács Károly

A CÉL: A CIVILIZÁCIÓ... „Figyelmeztetni kell mindenkit, a bel-
földet és a külföldet egyaránt, hogy az olaszok nem azért fogják elfoglalni Abessziniát, mert a Negus fegyverkezik, hanem, mert Itália az egyetlen ország, mely alkalmas az európai civilizáció fényét a legbarbárabb és legelmaradottabb afrikai országban elárasztani.“ (Il Secolo Fascista.) — „Arról van szó, hogy meg kell vizsgálni teljes egészében egy afrikai ország helyzetét, mely európai hatalmakkal szomszédos és primitív módon van szervezve, egy ország, mely még arra sem képes, hogy rendet tartson saját földjén és kihasználja természeti kincseit. Az ilyen föld nem élhet egy olyan ország civilizációja nélkül, mely gazdag emberanyagban és munkakészségben és képes arra, hogy a föld kiaknázzhatatlan kincseit felfedje és értékesítse.“ (Le Relazioni Internazionali.)

S Z E M L E

LIRIKUSOK SZLOVENSZKÓN (II.)

Szlovenszkon ma nincsen költő, aki — a fasizmus támadó szakaszában — a védelem, a harc felfokozottságában vállalva hirdetné a szocializmus igazát és erejét. A szlovenszki munkás és paraszt ma költő, fegyvertárs nélkül a saját szavára van utalva. De Szlovenszkon, ahol munkásírók, dokumentumírók, önéletrajzezők bukkantak föl, akik még ma is rendszeresen szólalnak meg az Ut hasábjain, a munkásság soráiból még nem jelentkezett a prózairókkal egy színvonalú költő. A szociáldemokrata párttitkárok frázisköltészetét átlapozva, reménykedve üljük fel egy ismeretlen munkásköltő könyvét (*Páfrány Frigyes: Cézárók alkonyán*), hogy itt újra csak frázisokba botoljunk:

*Lelkem kulcsával napfényajtót nyitottam,
Örök tavaszba segítem az ember-sorsokat,
Az ódon világ klastromai magukra maradnak,
Véres szíveket gyógyít az új idők reggele.*

Ez így munkástól munkásig nem teremt kapcsolatot. Munkástól az ember több valóságot, életet vár és nem frázispöfékelést. Aki így ír, az nem költő. Ha pedig költőnek hiszi magát, akkor csak a Kossányiakkal állítható egy sorba.

*Fény és dicsőség lesz a megtisztult Globuszon
S uralja az ember a földnek
Minden porszemét . . .*

Ez a giccses hang — mely sokszor bibliai képekkel kapcsolódik — csak a bombasztikus frázisokat táplálja. Innen változás nem jöhet. A nagy szavak: üres szavak. A munkásvalóságnak, a szlovenszki adottságnak, a szociális realizmusnak semmi nyoma: a munkáshit itt üresen, hasznavehetetlenül puffog el.

A szegénységnek, a munkanélküliségnek, az elkeseredésnek Szlovenszkon nem lenne önkifejezése? *Szabó Béla* a nagymihályi munkanélküli szabósegéd az éhség költője, nagy költője:

*egyszer kenyérnek álmodtam a nyelvemet:
megettem*

*csend . . .
halljátok?
álmom: kenyér és tej kopog az ablakomon.*

Itt költő beszél, de ez a költészet a szegénységet, az éhséget nem feszi, de atmoszféricusan — konzerválja. Ez a költészet nem változtat semmit és nem vált meg senkit, a legkevésbé *Szabó Bélát*. Ez a szegénység a költő lélegzétvételéhez szükséges éltető levegő. Ez az éhség nélkülözhetetlen, féltőn őrzött egyetlen nagy élmény, majdnem szerelem. Ezt még a polgári kritika is meglátta és leszögezte: *Szabó* ad abszurdum éneklé a kenyértelent. Volt azonban idő, amikor ettől az ad ab-

szurdumtól messze volt, (Éhes vagyok, 1931), amikor követendő célt vűzött ki maga elé:

*megirom a magam és a hasonlók életét
felelősségre vonom azokat,
kik aranyba préselték a kenyeret meg a levegőt.*

A szocialista adottságot pontosan felméri; elemezi a saját helyzetét, azt, hogy az éhség önmagában nem szociális „érdem“ és nem kiváltság, de fokozott elkötelezettség:

*Az, hogy éhezem, ahogy ember
moslék, szemétdomb nélkül éhezni tud,
az is, hogy tiszta vérem
piszkos lett a gyűlölettől
a ti érdemetek, urak
mert mégis csak kegyesek vagytok hozzám,
ha élni hagytok így
és nem löttök agyon,
mint a teher-biró lovat,
kinek már nem használ sem szíj, sem ostor.
De az, hogy ordítózom,
hogy üres öklömmel hadonászom
és kezemet a vértől tisztán tartom,
hogy nem ölök,
nem gyilkolok,
az az én hibám.*

Ezen az önmarcangoló uton aztán eljut a felismeréshez:

*a tömeghez tartozom és kitartok mellette
egyedül engem többé kiváltani nem lehet.*

Legujabb kötetének a címe: *Érett szegénység*. Felfigyeltető cím. A költő maga szab mértéket: csúcshoz ért, érett teljességre hívja fel a figyelmet. Az Előszó első mondata megállít: „Valahogy belefáradtam ebbe a vonításba, mely a jobboldalnak túl radikális, a baloldalnak pedig túl lirai volt. Így estem két szék közé és a hiba úgylátszik bennem volt, mert nem találtam meg a művészetnek azt a zsufolt feszültségét, az igazi hangot, mely minden fülnek egyaránt szól és amiben ma is hinni tudok.“ Meglepetés ezek után már nem érhet: szociális felismerésnek ebben a kötetben már nyoma sincs. Ha Morvay esetében korjelenséget szögezünk le, úgy Szabó Béla ezt a felismerést fokozottan huzza alá. Az „Érett szegénység“ egyetlen versében — mintegy mementónak — átmenti a kollektív kötelezettségvállalást, hogy ez az öntudatlanul becsempészett gyúanyag izeire robbantsa ezt a gyümölcscsé, lirává, nosztalgias infantilizmussá érett szegénységet. Ez a kötet: az anyához-menekülés. Szép és megható, de menekülés. Fogcsikorgatás, munkásszolidaritás a szemil lázongásává gyengül. A resignáció mérge, az anya-nosztalgia rendbesimitott mindent. Szabó Béla érett szegénysége a kalácsot invokálja, a a gyerekevéket, harc, vér eltűntek, ma már új cél, új vágy védi. óvja Szabó Bélát és igazolja az oldalrakanyarodást:

*legyek erős gyűlölet nélkül is.
Szabaduljon fel végre a vérem,
legyek ember,
ne kívánjam senkinek a halált.*

Ez a megbékülés az ellentéte mindannak, amit az idézett „A ti ér-

demetek és az én hibám“ c. versében felismert és elvállalt. A költők megbékültek. Kibékültek a korrallal és félrefordított fejjel éneklék bele a légüres térbe — önmagukat. Kordokumentumok így is — de negatív előjellel. A szlovenszki megbékült, elfáradt, elfordított fejű szituációt a költők — tehát a valahai legradikálisabb szlovenszki hangszer kezelői — érzékeltetik a legjobban. Hogy mit és mennyit változott a szlovenszki magyar szellemiség arculata, azt a legpontosabban egy eddig felszínre nem jutott költő szokatlan nagy hatásáról olvashatjuk le. Ma a lírát Szlovenszkon Vozári Dezső jelenti. És aki ezt a legelismerőbben szuggérálja a köztudatba, az — Földes Sándor. A költők összefognak és egymás hangszerét dicsérik. A valahai céltudatos forradalmár ezzel a tettevel a dekadens költő nihilizmusának állít ki erkölcsi menlevelet és illetőségi bizonyítványt. A másult szlovenszki szellemiséget egyedül ebből a szimptomatikus kézfogásból is meg lehet itélni.

Mi ennek a költészetnek a kiinduló pontja, tárgya, célja és hová ér? Vozári, akinek illúziói, eszméi, elcsuklásai nincsenek, a valóságból indul ki, felmarkol egy csomó valóságjegyet és a bűvész jétékos biztonságával felvágja őket a levegőbe:

*Vergílius fegyvert és hőst dicsért, Petőfit zord honszerelem gyötörte,
Petrarca Lauráról faragott verset, dicsérve báját és haját a lengét.
De elpíhentek már a nagy szavak ma, érve lehulltak, mint az őszi körte,
Én nem látok se hőst, se Laura nincsen. Látok sóskiflit, ömborotva-pengét,
vugoscipőt, pápaszemet, szivarkát, éhséget, szomjat, kulcsot és hajókat,
a hidon látok öngyilkosjelöltet és látom őt, mikor kihúzzák, holtan,
látom a gyárat, melynek gépe néma, virágot, melynek szirma egyre kókad,
sorsokat látok, szennyet és poloskát. Ne vedd zokon hát, hogy erről
daloltam.*

Pozitív kortársi markolás. A fontos azonban, hogy mért indul ki innen és hogy hová ér a szennyel, poloskával és éhséggel? Kötetében (Szébb a sziréna) továbblapozva a következő korversre bukkanunk (Köruti baleset):

*Igy volt ez akkor, a szédítő korban,
hogy nyekkent az autó, egy ember leomlott
és freccsent a vér és behorpadt a homlok
és elfult az élet a dögletes porban.
A korban, a porban az emberi sors van
és fekszik a hulla az uton keresztbe,
már mindegy, hogy dolgoz, már mindegy, hogy rest-e,
fekete autó jön s elviszi gyorsan.
Én néztem és álltam és vártam merengve,
már senki se tudta, hogy vér folyt a porban,
csak álltam s botommal a porban kotortam;
míg zúgtak a népek s a gépek kerengve,
kotortam a porban, kotortam a korban,
keresve botommal egy lelket: no, hol van?*

Hibátlan vers, de semmi köze a korhoz. Akinek füle és szeme van, az az összedobált valóságjegyekből, a szavak összecsengéséből már itt kirajzolhatja magának a költő profilját: a talajtalanul ágáló, önmagát és a világot kiröhögő játékost, a verset, mely Vozárinál sohse érhet el a bohóc tragikus grimaszáig. Önmagában, önmagáért, a játékért, a poénért vigyorog itt a valóság kaján szentimentalizmusa. De ez a finta nem vonaglik, nem fáj; szabályozható, leállítható és újra felhúzható. Nem hús-vér-valóság fintora, tehát nem is vágthat bele a valóság húsába.

Nem robbant, nem változtat semmit és nem vált meg senkit.

Vozárit valóságjegyek csiklandozzák. Az ócska cipő, a zsebtolvaj, a poloska és a hulla: a vers, a játék objektumai, melyek ép' azért sohse ágyazhatók bele a korvalóság sodrába. Vozári a kirakatba tett ócska cipőket énekl meg, Márai a fehér egereket: általuk a világ bajait. A cipő mellreölelése, a fehér egerek simogatása: semmire se kötelező ötperces szociális játék. Menekülés az igazi kortársi és így költőre is vonatkozó feladat elől, mely a valóságot a maga adottságában vállalja változtatásra és így több — és nehezebb — a költő bűvészeténél. Vozárit nem kell féltetni a korral való összeütközéstől. Nincs az a valóságobjektum, melyen véresre zúzná magát. Végigkíséri az életet születéstől halálig, csak azért, hogy a hullát emésztő féreg poénját felszabadultan köszöntse. Valóság-háttér, valóságtalaj nélkül a gics és szatira borotvamesgyéjén így születik meg a tipikus Vozári-vers (Gyilkosság az emeleten):

*Gazdátlan kódorog a szép öleb
az egymásbanyiló szobákon át,
az ingaóra rémülten ketyeg,
a perzsaszőnyeg álmodik mesét,
keletről, fényről, dalról álmodik,
de ráfeküdt a félnék félhomály,
mert zárva még a zsalugáterek,
mert zárva már Elvira szemei,
a pálma fázik egy sötét sarokban.
A gazdag özvegyet ki ölte meg?
Egy párna véres és egy balta véres,
szomszédasszony sirámát hallani,
nagyítólcncse kutat ujjnyomot
és jegyzőkönyvet ír a méla írnok
és írja, írja, nem remeg a keze,
töltőtollának árnya fekete,
sötétén fut fehér papíron át,
de aztán minden szó elcsendesül,
mert zajtalanul már megérkezett
a borotváltarcú mesterdetektív.*

Mestermunka! Groteszk vonalvezetéssel maradéktalanul lezárt képesség. A falra lehet akasztani és élvezni: micsoda művész, micsoda bűvész! De: tudatos játék, tudatos költészet, mely a valóságot tudatosan kerüli. Valóságot a valóságnak: erre Vozári képtelen. Költészete egy mesterségesen felfokozott atmoszférában él, érintkező pontjai a közönséges mindennapi valóságon túlesnek, feszültséget, áramot csak ilyen kiagyalt-aprópók, kivétel-pontok közt tud teremteni. Kávéházi szegénysége a milliomost rohamozza: képzeletben ott van az ép' most született milliomos gyereknel s elmonologizálja bölcsője felett a gazdagság és szegénység lehetőségeit. Szlovenszko tájképét a Kassán átutazó londoni bankár apropója csiklandozza ki belőle. A lázadás, éhség, uccai harc felfogó tükre a Grand Hotelben vacsorázó milliomos

*Most sört iszik, de nézd a pincért rohan a pácolt özgerincért.
Tálat visznek és tálat hoznak. Pompás kompótok illatoznak.
Gummitalpon jár itt a szolgál, finom és görnyedt: szolgál dolga.
Gyümölcs és szárnyas, gomba, krémek dicséretére zeng az ének
s Mozart zenéje, kardal égi — emésztési segít ma Néki.
Mint egyszerű és lomha szentek, mulyka és kappan halni mentek.
sült szárnyuk most versenyre kelhet, Néki bennük tán kedve telhet.*

*Gyémánttal ékes minden újja, titkon mégis zavarja búja:
hiába üröbber minden úrnál, forradalomról ír a Journal,
s az asztal minden jó falatját holnap gaz csöcseléknek adják.*

Holnap, ki tudja? ... Nézd a pincért, rohan a pácolt özgerincért.

Vozári lázadása lényegében nem más, mint a gátolt, az elnyomott epikureista lázadása. Vágyképe a mondén élet, melyből ki van zárva. Ez a kivetettség rohamoztatja aztán kimondottan a milliomosok ellen. Ez a kivetettség azonban, mert kiindulási pontja más síkba esik, nem kapcsolódhat a tömegnincstelenséggel és tömeglázáddal. Hiába karcolja be a képbe a barrikádokat, hiába az ócska cipő, a kipécézett ellentétek: ez játékos montázs, mely csak görögtüzes feszültséget eredményezhet. Görögtüzes szatira nem hat, nem szur, nem sújt és nem döbbsent. Chanson, műsorszám nem változtat, a játékos cinizmus visszaüt. A cinizmus csak akkor jogosult, ha morális állásfoglalás mozgatja és szociális célja van. A cinizmus kötelez, de Vozárinál a szociális adottság — állásfoglalás helyett — nihilcinizmussá fertőződik:

*Én, levél a száraz ágon,
elhagyott tutaj a Vágon,
szeretöm, se boldogságom,
csak kolerám, himlőm, rákom.
Életem a földhöz vágom,
La-la, la-la, lala.*

Könyve mégis állásfoglalás. Állásfoglalás a város mellett. Hitvallása: a kávéház, aszfalt, körengeteg-adottsága:

*Mert énnekem a város kedvesebb,
szébb a sziréna, mint pacsirtadal.
Kóhomiokát, betonnyakát imádom,
zaját, baját, estéjét, reggelét.
A város úz és ringat, mint a dajka,
szelíd és bölcs, kegyetlen, ostoba.
Hát én bizony, csak őt, őt, őt dicsérem,
ő a szerelmem. Verjetez agyon!*

A sziréna azonban nem a pacsirtadal ellen védekezik. Ez a kávéházi állásfoglalás tudatos védekezés minden ellen, ami a márványlap, a rezignáció, a nihilcinizmus mellől kimozdítja az embert. A városi ember védi itt a maga életkereteit, atmoszféráját, feketéjét, alsósát és garniját. Ezt a költészetet, ezt az atmoszférát a szociális beállítottág pozitívuma a semmibe fujná, a szociális társadalom nyilegyenes vonalai megölnék. Itt védekezni kell, távolságot tépni, a sziréna és pacsirta álarcában kerülni a valósággal való összeütközést. Vozári költészete nem lázadás a világ igazságtalanságaival szemben, de tudatos védekezés a változás és változtatás szociális korparancsa ellen. Versei úgy élnek és lázadnak, hogy aszociális vágyképet rohamoznak. Beteg szerelem ez, mely dob és visszaránt, szeret s gyűlöl egyszerre. Dekadencia? Vozári a dekadenssé, aszociálissá, halálra változásra érett kor vetülete, aki törvényesen akkor válik maga is dekadenssé, amikor ebből a kóros fülledetségéből nem akar és nem tud kiutat találni. Amikor aztán ez a nihilcinizmus a kötet végén, mintegy a csúcsponton feltornázza magát a zsoltárhangra, akkor ijesztő üresség vigyorog ránk:

Mutasd az utat, mécses gyújtogass, vezess, parancsolj, gyilkot adj, kinek szavára tornyok omlanak s vizek szakadnak ketté, mint pamutfonát. Világíts, mint a foszfor, elhagyott dombok felett, ha tébolyult szemek cikáznak égen, éjen, kéjen át és szentelt jelre vár az esteli ruhákban alvó lélek, ütlegelj, hints meg izsóppal, büntess és taposs reám, tisztíts meg jótól, könnyező szemem pikával verő ki. Adj teli kupával bort, dalt, izmot, háborút, a lázverősnek méregnedveket, hallasd ígédet, mint egy orgonát, által ködön, halálhörgő zajon. Letérdelek elédbe, Óriás, nincs nálad szentebb és kegyetlenebb.

A szociális realizmust a nihilürt kitöltő papirossorok helyettesítik. Az első vers valóságmarkolása — szociális beállítottság nélkül — ime hová ért?! A szocializmus, a valóság útja be van temetve, a költő részeg, színes szavakkal alázkodik a Valami, az Óriás, az Ismeretlen, a Vezér előtt. Az eredmény: féregvalóság, tömegfelelőtlenség, nyájmentalitás. A költő által ily' szórészig nihilizmusba csalt emberiség így lesz a Hitlerek és hadiszállítók legbiztosabban kipreparált zsákmánya. Ez ellen a költészet, ez ellen a másrólbeszélés ellen, az ilyen veszély és kerítés ellen védekezni kell. Védekezni annál inkább, mert ez a költészet ma Szlovenszón: csúcspont, példa és állásfoglalás!

Csak Szlovenszón? A magyar lira arca kezd egyformára kigömbölyödni, a csúcspontok, a példák kíséretiesen egyeznek. Ha itt — a fasizmus veszélypillanataiban — Vozári lehet az eredő és a csúcspont, akkor Budapesten törvényesen csak egy *Kosztolányi* foglalhatja el azt a helyet, amelyen mi még mindig Adyt véljük látni. Vozári és Kosztolányi: a kommentárok pontosan összevágtnak. *Szalatnai* Rezső a másult szlovenszói szellemiséget, tehát az oldalrakanyarodást, a harcfeladást Vozárin keresztül védi és tudatosítja erénnyé: „Évekkel ezelőtt Vozári távol állott olvasói és kedvelői derékhadától... hívős és dekadens volt még a fiatalok szemében is. Most melegebbnek és nagyon-nagyon hozzánkvalónak érezzük... Nyilván valami józanitóbb, szélesebb tudatmezőbe kerültünk legbensőbb dolgainkkal.“ (*Magyar Figyelő* 1935. 31. 1.) Ez a nyílt mellreölelés pontot tesz egy korszak után, melynek ismertetőjegye a szociális állásfoglalás volt. A korfelelőség és szociális állásfoglalás ebből a szellemiségből már annyira ki van lúgozva, hogy Szalatnai minden fintor nélkül, az objektív szavak álarcában, a birtokbanlevők fölényével jelentheti be a változást: a nihilcinizmushoz elért szolidaritást.

Magyarországon is halottá avatták Adyt, kilugozták aktualitását, változatlanul élő forradalmi attitűdjét. A sarokba állították, többé nem idézik. A magyar perben új Tanú illetékes s Németh eskü alatt vallja: „Mint a magyar gyomor, a magyar emlékezet is tökéletesen emészt. 15 évvel Ady halála után alig vesszük észre, hogy élt... Ady halála óta irodalmunk nagyot kanyarodott: tárgyiasság, fegyelem, szabatosság, mestertégtudás, műtisztelet és műizlés lettek az írók eszményei... A költészet visszatért a tárgyi világhoz, izlés és fegyelem, kötelezővé vált, a darabos szántáson végimentek a civilizáció boronái“. (*Tanu* I. 245.) Ady halála óta a magyar irodalom nagyot kanyarodott a megalkuvás, a másrólbeszélés kényelme felé. Az írói bátorság elveszett, a „fegyelem“ kötelezővé vált, az opportunizmus, az elgyávulás „civilizációs“ boronája oly alaposan temette be a forradalmi jelentőségű darabos szántást, hogy ma már műtisztelet és műizlés lettek az írók eszményei! A magyar irodalomnak rég voltak ilyen élettől, kortól, valóságtól elvonatkoztatott üres, haszon-talan évei. Adyt ez a tizenöt év elemészette: Adynak, az állásfoglaló bátorságnak, a korfelelőségnek itt többé nem lehet helye. Ebben az atmoszférában csak a Kosztolányiak virulhatnak, akiknek aktualitását perdöntő

jelentőséggel ép' az Adyt sarokba állító, az Adyt „magára utaltság“-ban elmarasztaló Németh László huzza alá: „Valamikor Kosztolányit tartottam nagy kortársai közül a legkevésbé időszerűnek, eltelt tíz év s ma ő a legidőszerűbb. Végre egy író, kiált az ember, aki nem szándékait szereti, hanem az anyagát... Meg akartam mutatni, hogy közöm van hozzá s biztatni másokat, hogy közülük legyen hozzá“ (u. ott 300.)

Kit nem döbönt meg ez a kisérteties egyezés? Itt nálunk a Vozárit mellreölelő Szalatnai, ott a Kosztolányit prezentáló Németh?! Olyan döböntők, olyan sokatmondók, olyan egycélúak ezek az ijesztően egy-nyelv-járású dokumentumok! A szándék — ami egyértelmű az írói bátorsággal, a korszerű szociális vállalással és kiállással — nemcsak Magyarországon, de a legradikálisabb magyar szellemterületen, Szlovenszkon is elveszett. Elveszett, mert tudatosan — elvesztették. A szándék-ember, az adottságváltoztató erő helyét elfoglalta a változatlanságnak falazó mestere. A szociális állásfoglalást mellőző kritika egyforma rabulisztikával löki a csúcspontra Vozárit és Kosztolányit. hogy így húzza alá a magyar lira vigasztalanul egyformán antiszociális voltát. A hamis példák, hamis eredők és hamis szuggeszciók ellen védekezni kell, az álarcoakat le kell tépni, a kóros és káros hatásokat le kell kötni. A szlovenszki magyar lira a szociális állásfoglalás jegyében született. Ez az adottsága, ez a missziója. Ez az ismertetőjegye és ez a lényege. Ha ezt a lényegyet meghamisítják: játékká, lényegtelenné, céltalanná alacsonyítják. Az ilyen hamisítás, az ilyen oldalkanyarodás elleni védekezés tehát mindenképpen indokolt és jogosult.

(Stósz)

Fábry Zoltán

FOREL ÉLETSZAMADASA. A világhírű természettudós önéletrajza (*Rückblick auf mein Leben.* — Europa-Verlag és Büchergilde Gutenberg, Zürich) munkában és sikerekben, de kemény harcokban és — illúziókban gazdag emberélet számadása. Mint minden igazi életrajz, Forel életrajza is kortörténet: a 19. század derekán Európaszerte megindult tőkés fejlődés keretében alakuló tudomány története. A tőkés termelési rendszer akadályokat nem ismerő optimizmusa visszatükröződik a tudományos megismerés egyre merészebb haladásában. Darwin tanai forradalmasították az agyakat. A dualisztikus világnézetet alapjaiban rendítette meg a tudományos földindulás. A metafizika az élet egész területén visszavonulni látzott. A tudományos tapasztalaton alapuló tényismeret előtt minden lehetségesnek tűnt. A tudomány, küldetése hitében a társadalmi élet fórumára lépett, hogy az emberi társadalom tudatlanságon alapuló fogyatékoságait megszüntesse. E szándékot azonban meg nem értés fogadta s a minden tudományos megismerés ellenére is hajthatatlan osztály-érdekek „megállj!“-t kiáltottak a tudomány magabizó messianizmusának s a határt nem ismerő lelkesültséget kiábrándulás követte. A tudomány megalkudott, s jobb meggyőződése ellenére egy hátsó ajtón megint beengedte a metafizikát (Haeckel). Csak legzsilárdabb művelői vonták le megismeréseik társadalmi következéseit és tartottak ki álláspontjuk mellett. Ennek a tudományos optimizmussal fűtött kornak szellemi szülőtte és jellemző képviselője Forel.

A „boldog“ gyermekkor lelki vívódásai, a felnőttek gátlás- és ellenmondásteli magatartása, a külvilág nyers erőszakon, s ravaszságon alapuló megnyilatkozásai, már korán elszigetelték a vézna, félénk gyermeket emberi környezetétől. Csapongó képzelete a természetben, a hangyák világának megfigyelésében keresett és talált kielégülést. A gyermeki fantázia játékos kiélcsi objektumától, a hangyák társadalmának, életszoká-

sainak tanulmányozásából indul ki Forel élete, hogy az emberi (testi és szellemi) adottságok társadalmi eredőinek megismerésén keresztül, utolsó nagy munkájában, *Le monde social de fourmis*-ban (A hangyák társadalmi világa) csúcsosodjék. A közbeeső évtizedek gyakorlati és tudományos munkásságának eredményei az emberi élet jelenségeinek, patológiájának szociális begyökeredtségét mutatták meg a Burghölzli-i elmeógyógyintézet vezetőjének. A felismert igazságoknak a társadalmi gyakorlatba való átvitele érdekében Forel számtalan könyvvel, mozgalmak megindításával szállott síkra. Meggyőződése volt, hogy a „józanáz”-re és a társadalom belátására való fellebbezés, s a megismerés széleskörű propagandája végre is megteremtik eszméi gyakorlati megvalósításának lehetőségét. Csak élete alkonyán, a világháború élményén keresztül jutott el ahhoz a megismeréshez, hogy már csak a világ tökéletes átalakítása segíthet.

Forel önéletrajzából különben előttünk idegen, szinte évszázadok előtti világ imbolyog fel. Egy-két emberöltő csak s mily' szédületes zuhanás a tudományos megismerés ormairól a magát a tudományt is megtagadó barbár kor szakadékaiba!!

(Wien)

Mátrai Ede

A Z IGAZSÁG KÖNYVEL. Minden eszme kitermeli a maga hőseit és tanítómestereit. Mégis vannak fokozatok: a nürnbergi kiskirályságból a berlini mikrofon elé rángatott Streicher ad abszurdum vezeti a hatalommá szentesített szemfényvesztést. A világra szabadult törzsasztal-provincializmusnak ilyen pöffeszkedése mellett meg kell szűnni mindennek, ami más. A megszegyenített, megfélemlített zsidók riadozása, a kiüldözött zsidó tudósok, az öngyilkosságba kergetett zsidó egyetemi tanárok tragédiája Steicher-beszédeivel lesz teljes. Próbálja valaki Friedrich Wolf drámájára (*Professor Mamlock*. — Oprecht & Helbling, Zürich) azt mondani, hogy az újjából szopta, próbálja, ha tudja Streicher beszéde után. A Streicherek és Mamlockok összeütközéséből csak tragédia születethetik. A zsidó professzor, a sebészeti klinika kincse, annyi ember életmentője, a semmi más, csak tudós, csak orvos, csak szamaritánus, a naiv, demokrata, aki frontsebével dicsekszik és Hindenburgra szavaz: nem bírja, nem tudja ott hagyni klinikáját, amikor csizmás SA-orvosok kidobják. A jóember, a naiv demokrata ezt az állati, ezt az őserdő-betörést nem bírja el, az összeütközésben alul kell maradnia és meg kell halnia. Üres dráma lenne, haszontalan ágálás, ha Wolf itt az öngyilkoságnál pontot tenne. A Mamlockok, a demokrácia alulmaradtak a brutalitással szemben. Stricher győzött, a hazugság üli diadalát. És ellenerő sehol? Mamlock fia, aki a harcvállalás miatt anynyi bosszúságot okozott apjának, életben marad és igazságban marad. Apja utolsó fejbőlintása neki szól s ez az intelem azt mondja: „Vagy harcolok az igazságért, vagy kapitulálok a hazugság előtt... Nincs nagyobb bűn, mint a harcot feladni ott, ahol harcolni kell”. Wolf új drámája ezt a szentenciát telíti valóságtartalommal a Streicherekkel szemben.

Van, aki a saját életével igazolja, a megtett uttal, mint Bodo Uhse, aki életregényében (*Söldner und Soldat*. — Carrefour, Paris.) feltárja a különbséget harc és harc között. Bodo Uhse nem volt akárki, a náci közkatonából csakhamar felküzdte magát kellemetlen felelősségrevonónak, Hitler, Streicher, Goebbels, Rosenberg utálják, a Strasserek megértik. Egy ember, aki a demagógia ködvilágában gondolkodni mer. Eltenség lesz, mert kritizálni mer és kritizálni tud. A valahai Hitler-imádó

így aztán elér oda, hogy még német állampolgárságától is megfosztják és ezzel és így avatják a Becherek és Mannok fegyvertársává. Uhse könyve — irodalmi kvalitásain túl hasznos dokumentum: itt tudjuk meg, mit jelentett a kisváros, az uttalan, talajvesztett középosztály a hitlerizmusnak. Ezeknek a törzsasztaltípusoknak, iparosoknak, skriblereknek és munkátlan, állástalan fiataloknak a Landsknechtum zsoldja és hazug romantikája jelentette az életet, az ugró pontot. Egy ellenségük volt: a munkásság, mely ezt az álomvalóságot zavarni merete és tudta. Hogy gyűlölte ez az Uhse a munkásságot, hogy verekedett velük, hogy félt tőlük, hogy a végén csak bennük és általuk találjon élete újra értelmet. Ez a változás ludwigrenni puritanizmussal van papírra vetve. Másképp nem is lehetne, másképp nem is hatna.

Dorothy Woodman, ez a lelkes asszony folytatja leleplező munkáját és legújabb publikációjának (*Hitlers Luftflotte startbereit.* — Carrefour) tanulsága is ezt a hazugságkomplexumot erősíti: „Nincs még egy terület, ahol a hitlerizmus hazugságlényege olyan kiütközön nyilvánulna meg, mint a légi fegyverkezés terén.“ Erre jómagunk is rájöhettünk, ha visszaemlékezünk a kezdetre: a német légiflotta megteremtése szintén hazugságon épült fel. Egy szép nap a berlini lapok öklömnyi betűkkel hozták a reggeli szenzációt: titokzatos orosz repülő az éjszaka Berlin felett... Védtelenek vagyunk... Védekeznünk kell a légi támadások ellen... Az orosz repülőket ugyan soha senki sem látta, de Göringnek meg volt az apropója és ma Németország a világ egyik legerősebb repülőhatalma. Csak hazudni kell és minden rendbe jön. Göring 1934 februárjában kijelenti, hogy Németországnak nincsen katonai repülőgépe. Egy év múlva aztán ugyanaz a Göring azzal pöffeszkedik, hogy a német légiflotta ereje elérte az angolét. „A Harmadik Birodalmat alapvetően más szellem és erkölcs uralja, mint a többi Európát“: vonja le a konzekvenciát Woodmann és a Harmadik Birodalom ezt az egészen más erkölcsöt és szellemet akarja ráutalni egész Európára. A hitlerizmus akárcsak egy pók látható és láthatatlan szálakkal fonja be Európát. Cáfolhatatlanul bizonyítja ezt a Lord Listowel védnökségében megjelent legújabb publikáció: *Das braune Netz* (Carrefour, Paris) Kémszervezetek, Gestapo-ügynökök, propagandára szervezett hálója borult Európára, a „más erkölcsre és más szellemre.“ A Lessing- és Formis-gyilkosságok, az emberrablások mindennél jobban bizonyítják ennek a hálónak a létezését. Ez a könyv elsősorban praktikus célt szolgált: az emigráció figyelme ötszáznál több ügynök „körözőlevele“ felé fordulhat. Hasznos könyv: a pók munkája le van leplezve, a náci-márka utja ki van mutatva. És itt ennél a pénzforrásnál fel kell figyelni: propaganda- és spiclimunkákra évenként egynegyedmilliárd márka uszik el. Minek ez a nagy befektetés? Ezt az örült pénzáradatot csak egy nagy üzlet reményével, csak egy nagy vállalkozás rizikójával lehet megmagyarázni. És mi lenne ez a végcél? A német és az olasz fasizmus egyformán bizonyítja: a háború!

(Stosz)

Fábry Zoltán

A Z ÚJ JILEMNICKY-REGÉNY. A szlovák szocialista prózairás egyik kimagasló értéke: *Peter Jilemnicky* „Kus cukru“ (Praha, Druztevni Práce, 1934.) címmel regényt írt a nagyszombat környéki répa-termelők és munkások helyzetéről. A regény pillanatnyilag egyedülálló kikristályosodása a szlovák társadalmi réalizmusnak. Témájánál és beállításánál fogva mindenfelé figyelmet keltett, vitákat indított el, szemeket nyitott fel és széles rétegeket ébresztett helyes társadalmi tudatra. A cseh és szlovák baloldali kritika egyöntetűen örömmel és lel-

kesedéssel fogadta e regényt. „Peter Jilemnický komolyan foglalkozik a szocialista realizmus kérdésével, mint a mai művészi élcsapat alkotó módszerével,“ — írja róla a prágai *Tvorba* (X. évf. 20. sz.) és megállapítja: „Ha Jilemnický regényéhez nehéz hasonlót találni a mai szlovák prózában, alig találunk a cseh regények között is művészi szempontból ennyire tökéletesen kiegyensúlyozottat“. És valóban. A haladó cseh szépirodalom a szürrealizmus kátyújában feneklett meg és egyelőre csak erőtlen kísérletek történnek a társadalmi realizmus módszerének átvételére, a szlovák nyelvterületen pedig e mű megjelenése idejében csak Frano Král regénye, a „Cesta zarubaná“ (Berekesztett ut) jelentette az első lépést a szocialista realizmus felé.

Jilemnický napjaink egyik legégetőbb kérdését veti fel regényében: a munkanélküliség problémáját. A cím maga: „Egy szem cukor“ szimbolikus. Nem változtat rajta semmit a tény, hogy a cselekvény Szlovenszko legzsírosabb répatermelő vidékén és olyan városban játszódik le, melyben cukorgyár van. Csak azért választotta az író a cselekvény színteréül ezeket a helyeket, hogy konkrétebben kifejezésre juttassa a szebb és édesebb életért folyó harcot, mely az egész regény vezérmotívuma. Jilemnický művében a földmunkások, törpebirtokosok és gyári munkások helyzetét rajzolja meg és végső elemzésben kimondja, hogy a világ mai összetétele nem végleges és egy új, tökéletesebb társadalomnak kell létrejönnie.

A regény többtagozódású. A falusi birtokososztály, a törpebirtokosok, béresek, földmunkások, városi munkanélküliek és a fiatal intelligencia helyzetét vetíti elénk. A birtokososztályt Jerábek cseh maradékbirtokos és Gömöry régivágású magyar zsentri képviseli. Jerábek típusa az agrárpolgárnak, óvatos spekuláns, aki elhatározza, hogy gazdaságában a termelést racionalizálja, traktort vesz és elbocsátja szolgálatából a fölöslegessé vált béresek. A Jerábek-birtokon maradt gazdasági cselédség a racionalizált termelési rendszer kulijává válik. Bálent béres s fia, Vendel eltompulnak a nehéz robotban és nem képesek tudatosítani magukban azt az alacsony életnivót, mely osztályrészüik lett, néma, gépszerű rabszolgáivá válnak uruknak. Csupán Bálent felesége érzi életsorsuk tarthatatlanságát. Munkanélkülivé vált fia, Márk igyekszik helyes osztályöntudatra ébreszteni. A gazdasági és osztályellenyomás azonban nemcsak a cselédsorban élőket sújtja: ránehezedik a törpebirtokosokra is, akik ellenzékbe csapnak a cukorgyárral szemben, mely mindenféle címen levonásokat eszközöl az átvételre felajánlott répából, amit jóval alacsonyabb áron hajlandó csak tőlük átvenni, mint a földbirtokosoktól, akik tagjai a részvénytársaságnak. Jerábek igyekszik le-törni a répatermelők oppozícióját, azonban a vidék répatermelői a cukoripar egyre jobban érezhető kizsákmányoló politikája következtében tudatosítják helyzetüket és közös frontba tömörülnek a földmunkásokkal, hogy gazdasági érdekeiket megvédjék. Az éhbérért dolgozó földmunkások a legfontosabb időszakban: az őszi répaszedéskor sztrájkba lépnek. A sztrájkhoz csatlakoznak a cukorgyári munkások és a mozgalmat támogatják a törperépatermelők is, akik valóságos szekerrohamot intéznek a cukorgyárak ellen, hogy kiharcolják a répa rendes áron való átvételét. A következetes sztrájk eredményt hoz: a cukorgyár megadja a répatermelőknek a répa rendes árát és teljesíti a munkások követelését.

Ez a regény váza, de emellett egész sereg mozzanat teszi élénké a mű menetét. Nagyon sok figyelmet érdemelnek azok a részek, melyek a munkanélkülivé vált munkások és az elhelyezkedni nem tudó fia-

tal intelligencia helyzetét tárgyalják. Kiemelkedik az a részlet is, melyben az író Jerábek cseléd lányának, Jozinának a maradékbirtokos idősebbik fiával folytatott megalázó szerelmi viszonyát tárgyalja. Jozina keserű csalódások után meglátja azt a hatalmas szakadékot, amely a fiatal polgárt tőle elválasztja s rájön, hogy a történelmileg kárhozatra ítélt osztály gyermeke ott, ahol szeret, nem élhet nemileg és ahol nemileg él, nem szerethet.

Jilemnicky alapos szociológiai és pszichológiai analizisét adja a szlovák falunak, de belevilágít a városi értelmiségiek lelkivilágába is. Az egész regény az egység szükségességét és célravezető voltát hangsúlyozza, bár ezt a szerző sehol sem mondja ki ilyen világosan. Jellemző, hogy itt Jilemnicky a valóságot megelőzi: nála az egység már megvalósult. Itt túllépi a társadalmi realizmus kereteit, mert erősebb benne a változtatás vágya, érzi, hogy a történések és a fejlődés szükségszerűen ebbe az irányba haladnak.

Az „Egy szem cukor“ nemcsak csúcsa Jilemnicky eddigi munkásságának, hanem valami egészen új és különálló irodalmi megnyilatkozás a szlovák prózában. Szép és hasznos munkát végezne, aki ezt a regényt magyarra fordítaná és kiadná.

(Losonc)

Sándor László

KÉT FIATAL KÖLTŐ első verseskönyve került a kezünkbe. Az ilyen szűzkötetet úgy nyitjuk fel, mint a szerencsedobozt: kételkedően és várakozással, csalódásra és meglepetésre egyaránt felkészülve. A két költő: a budapesti Szabados András s az erdélyi Flórián Tibor, ha nem is szélső fokon, de mindkét érzést kiváltja. Szabados versei (Hajnalra köszöntlek. Biblioteka kiadás. Budapest, 1935) a szó jó értelmében fiatalos jelentkezés kedvét árasztják. A költő a szürke jelenből lázongó elevevességgel ontja egy teljesebb élet vágyképeit. Szabad formáiban csupa „Pogány fohász“, mámoros „Áradozás“, ujjongó „Cantate“ és harcos magabiztatás; többnyire pongyolán és lelkendezve; ifjonti pazarlással. Elnyomottságról panaszkodik, de teli van életkedvvel. Városi, de teli a természettel. Az ifjúság heve serkenti valami harcra, melynek konturjai kissé bizonytalanok; de érezní, hogy szívesen vegyül olyan küzdelembe, mely az élet igazi felszabadulásához sodorja. Mint vallja: („...a kispolgári jóltáplált örömeök között — növekedett dadogó szavaimból a duzzadt — áradat, mely elönt...“ Születésnapomra: 1934 március) kispolgári lárváját vedlő ifju, teli élet-és szabadságvágygal; szerelmes és lázong. Ez a lázongás bujócskát játszik az olvasóval. Kirándul a természetbe és ott mintegy biztonságban — a rend figyelmét kijátszva — vidáman csörtet és jelképekbe öltözik: „Forradalmi zászlók a lombjukat bontó tavaszi fák...“ (Oh mennyi lobogás). Csakhogy itt van valami bökkenő... Pl. Pajtás, forradalom ez c. versében ezek a képek: „A szél feni szuronyát a harci fúveknek, és — piros pipacsok békés búzakalászt lázitanak!“ szakasztott Radnóti Miklós Pontos vers az alkonyatról c. versének motivumai: „Hiven tüntet két pipacs, nem — bánja, hogy őket látni még, — de büntet is rögtön, az ég — szuronyos szellővel üzen.“ A Radnóti-hatás Szabadosnál hanghordozásban, jelzőkben és képekben igen erős. Csakhogy valóban hatás-e? A két költő szinte egykoru. Mármost hatás-e ez, kölcsönhatás, vagy összebeszéltek? Nem firtatjuk. Mindenesetre itt valamelyiknek engedni kell. Minthogy Szabados a fiatalabb, a később jelentkezett költő, igen helyesen tenné, ha szakítana e promiszkuitással. Tömörebb verseiben: (Virrasztó, Hajnalra köszöntlek,) megkapó képekre akadunk. Külvárosi kis képe: („...nagy luxusautók után — fenyegetőleg zörrennek meg — a véres szemű ablakok!...“) s általában friss költői készsége igen biztató, ha világnézeti és

formai érés is követi.

Flórián Tibor verseit mintegy az örmény város hitbuzgó levegője járja át. Kötetéhez *(Felhők fölött, felhők alatt)*. Hitel kiadás, Cluj. 1935.) Reményik Sándor irt előszót. „Felhők alatt folyik többnyire az élet, — mondja az előszó. — Felhők fölött szárnyal a művészet. Felhők alól felhők fölé fölragadott valóság a művészet anyaga. Felhők alól felhők fölé: ez minden igaz művészet útja. Minél sötétebb a valóság a felhők alatt: annál tisztább, tündöklőbb sugárnak kell ráhullania a felhők fölé.” Ezt a légköri esztétikát igen sinyli Flórián. Kapcsolata az emlegetett valósággal fölöttébb légies. „Céltalan utas” — mondja magáról, s a jellemzés valóban találó. A valóság társadalmi megjelenéséről s a korról csak közhelyes általánosságokat tud: „Az ércemberek ideje ez. — Döngenek dübörögve a büszke érc mellek... — Ágyazd hát magad — mély tárnákba, — finom füled nem bírná — e zürös zajt...“ (*Ercsájú a csecsemő is*). A kor valósága csak klisészerűen jelenik meg verseiben s csak begubózó tagadásra talál. Az ihlet valami szétfolyó spiritualizmusban olvad fel. Temető, halottak, a végtelen, a csillagok s a halhatatlanság váltakoznak költészetében emelkedett szándékkal, de mint kellékek tulságosan igénybeveszik a versesztétika teherbirását. Vázlatszerű verseiből a gyakori metafizikai tűnődés kiúzi az élet érzéki képeit s könnyelmű lapdázásra csábítja az elvont fogalmakkal. Ez pedig nagyonis a versek rovására megy. A vers elvégre nem bölcséleti értekezés, s a költő nem tévesztheti össze a szárnyalást a fellengzéssel. Szerelmes verseiben is elmélkedik, mint valami csábuló kispap: „Emésztő, izzó örületem... — Én a végtelent keresem — és rád találtam. — A végtelent, — mondd — tebenned találtam? (*Föllobogni látlak*) *Fülek felé* c. prózaverse megkapó bensőségét is lerontja a befejező frázis: „— az örökkévalóság felé.” Flórián az örökkévalóságot úgy melékel a verseihez, ahogy a harctéri halálhoz a megdicsőülést szokták. Felvidéki pillanatképei is csak a réveteg átutazót mutatják; röpke táj-villanások vonatablaktól vagy nyugvószéktől nézve. A felhők alatti sötét valóságtól ezek is épp oly' távol vannak, mint a költészet szerencsésebb égtájaitól.

Korvin Sándor

HARMADIK MAGYAR HUMANIZMUS. A háborúutáni Európa polgári szellemiségében egyre több szó esik az új humanizmusról, mely napjainkban már életformáló igénnyel lép fel (Benda, Zweig). Ennek az új humanizmusnak, mely időrendben immár a harmadik, magyar hirdetői azok a huszegynéhány éves fiatalok, akik az *Apollo* (Irodalmi és tudományos folyóirat) körül csoportosultak. *Gál István*, a folyóirat szerkesztője „A virtuális Középeurópa“ c. program cikkében a következőket írja: „Az Apollo legitimációja a harmadik humanizmus magyar hirdetése. Eredetileg a Középeurópa címet kapta és feladata lett volna a magyarság és a környező népek szellemi közeledésének előmozdítása. Hiábavaló és felelőtlen vállalkozás azonban a jelenlegi leverő látványra szorítani az érdeklődésünket és ennek alapján jelölni ki a teendőket.” Majd tovább: „Az Apollo célkitűzése tehát hármas: a példaadó klasszikus antikvitás szolgálata, a magyar antikvitás felderítése és a középeurópai összehasonlító tudományok megindítása.”

A humanizmus történeti fogalom. Először közvetlenül a renaissance után jelentkezik és az újkori szellemiség csiráinak hordozója lesz. A természet felé forduló és a természettudományok izétől megrészegetett emberen növi ki magát hatalmas szintézissé. Nem is szűnik meg azután egy pillanatig sem kísérteni a reformáción, Descarteson és Erasmuson át a 19. századeleji romantikáig, a Humboldt, Goethe, Hölderlin és Novalis grecizmusáig. Napjaink humanizmusa, mely különös erővel a

háború után jelentkezett, ennek a keresésnek, élni akarásnak az öröksége.

Érdekes történelmi tény és bizonyára nem véletlen, hogy a humanizmus és romantika történetileg egyidőben, vagy közvetlenül egymást váltva jelentkeznek. A romantikus korok, helyesebben a romantika, mindig társadalmi átalakulások nyomában, a szociális és szellemi forradalom tüneteként lép fel. A romantikus korok a keresés korszakai, az új tartalomtól terhes élet és a ráépülő szellemiség út- és formakeresése. Ennek a keresésnek ellenhatásaként jelentkeznek a rombolás, a polgári esztétika „formarombolása“. Szemben a klasszicizmus kihűlt megbékélt-ségével, a bölcs intellektus művészetével, a romantika az ösztön, az érzékek, az intuíció művészete, mely az élet maradéktalan kiélésére törekszik. Az életkeresésnek, az élni akarásnak, a bőven áradó életnek a művészete ez.

Es itt, valójának legmélyén, legigazibb mivoltában érintkeznek a két fogalom egymással. A humanizmust is az életkeresés, a totális élet utáni vágy jellemzi. A humanizmus virágzása is ilyen történelmi váltókorok idejére esik. Gondoljunk a renaissancera, az újkori individualizmus filozófiai kezdeteire, Descartesra, a hitbéli individualizmusra, a reformáció korában Erasmusra és a polgári forradalmak romantikájának humanistáira. Így a humanizmus, ha tekintetbe vesszük történelmi egymásmelletiségét és más egyező jegyeiket a romantikával, nem ment a gyanútól, hogy a romantikával nagyban azonos gyökerekből táplálkozik.

A humanizmus lényegénél fogva (talán itt is rokon a romantikával) nem terem átfogó szellemi közösségeket. Szűk csoportokra, exkluzív egymásközöttségekre apellál csupán. Nyíltan is hirdetik a folyóirat első számában: „Umbræ profundæ summus, non bos, sed Doctos quaerit opus.“ Így az az eset áll elő, hogy a fogalom immanens természetéből erényt és progromot kovácsolnak. A szellem választottjaihoz szólnak csupán, akik hajlandók őket követni magános útjukra a megtagadott kultúra magasabbrendű élményeiben.

Melyek tulajdonképpen az új humanista szellemiséget megindító és kiformaló okok? A XX. század elejének tőkés tempója soha nem látott méreteket ölt. A racionalizált géptechnika fortisszimója bõmből végig Európán. A gép, mely kezdetben az ember győzelmét volt hivatva elősegíteni, fölébe kerekedett, az élet legyőzője lett. Nem több már az ember egyszerű gépalkatrésznél. Az a kor ez, melyben minden dolog, a szellemiek értékét is, kizárólag a hasznosság szabja meg. Az ember egyedül didereg érzelmeivel a nagy magánosságban, miket vaskapcsok módjára sajtól ki belőle a racionalizált, ellenségessé vált élet. Kettészakad az egységes élet, a ráció lesz a megölője. Az imperialista éhség egymás ellen uszítja a népeket, nacionalista hullám söpör végig az egész világon. Ezt a polgári racionalizmus által szétört életet akarja a humanizmus a görög szellemben egyesíteni. Az egység, a totális élet utáni szükségérzet a megindítója ennek a humanizmusnak. Azért üdvözlük Bergsont, ki felszabadította a gondolkodást a racionalizmus alól, ezért beszélnek a „megtagadott kulturáról“, „álbarbarizmusról“, „jelenben didergőkről“ és az egzisztenciális filozófiáról.

Más kérdés természetesen, hogy hogyan fest ez a humanista program a valóságban. Programjuk: a Középeurópa-közeledés szolgálata és a magyar anttkvitas felderítése — hogy tovább ne menjek — a múlt századeleji magyar romantika hagyománya. Éppen úgy, ahogyan hagyományos az az óvatosság, mellyel vélt szellemi függetlenségüket védik és a leverő látványt nyújtó valóságtól elfordulva, középeurópai feladatai-

kat, — úgy vélik — „Európa évezredek és a magyarság évezredek hagyományának helyes számtana határozza meg.“

Könnyű és úgy hisszük olesó feladat lenne ennek a vélt szellemi függetlenségnek a tehetetlenségi célirányosságát dialektikus módszerrel kimutatni. Ehelyütt csak annyit, hogy a függetlenség is hovatartható, a céltalanság is cél és az iránytalanság is irány. A folyóirat egyelőre nem „hivatalos közlönye semmiféle pártnak“ csupán „függetlenségének“ egyelőre konkluziója rejt magában veszélyt. A második számban Faragó László: „A harmadik humanizmus és Harmadik Birodalom“ c. tanulmánya, elsősorban nekik maguknak szolgálhat tanulsággul.

(Losonc)

Szepesy László

SZALLÓ EGEK ALATT a címe Illyés Gyula legújabb verseskötetének. (Nyugat kiadása. 1935.) A verseskötet kicsi; s a száz egynehány oldal három szakaszában — Téli világ, Kiderül-beborul, Magyarok — a költő legutolsó négy-öt éve terméséből nagyon válogatottan nyújtja a verset. A válogatás szempontjait nem is nehéz meglátni. A kötet vezető szólását a harmadik csokor, a *Magyarok* viszi, viszont a megelőző kettő is túlnyomóan azonos zengedelmekkel cseng, ha meg is szakítják a szerelem, vagy az elmélyülő rajz játékaival. Így a kötet jellegét, ízét a költő „magyar“ versei adják. E nemű verseiben jár a csúcson, s még a szerelem s a tündöklő tündés ama szép, kecses rigmusai is, melyek megelőző kötetekben oly sűrűek, a „magyar“ versek párázataiban gözlenek. A fajtabéli szerelme villódzik itt. Az a szemérmes szerelmi költészet, amire még a magyar klasszikusok szoktatták az olvasót. A kötetben különben uralkodik a dunántúli táj, illetve nem is a táj, hanem a dunántúli tájhoz kötött zselléreltebe visszajáró költő tájjal, zsellérekkel, zsellérsorssal szolidáris éneke. Egy szorongó, elszoruló szív tiszta dalai ezek a versek, az alól a nyomás alól, melyet a költő a magyar dunántúli tájban azok közt érez, akiktől elszakadt, de akikhez egyre visszajár, most talán kissé programszerűen is vagy legalább is úgy válogatva meg verseit, mintha világát kizárólag ez adná. Viszont természetes és patakzatos ez a hang s mögötte a szív őszintén dobog, bár bizonyos távolság mindig megállapítható. Illyés a szálló egek alól szól valami mindent felemelő, tündériesítő realizmus csillogásában és sohasem pl. az egész vaskos, valóságos tájban. Fényrámás, tükrös, mindig tovaszálló filmszalag a táj s egy felettébb tudatos művész panorámájába illesztett kompozíció minden rajz vagy zsánerkép. Az egész magyar élet úgy jelenik meg nála, mint ahogy gyermekkorában ő az évet képzelte, „mint egy hosszú ut“, aminek a mentén nyüzsögnek, botladoznak a dunántúli táj élő- és emlék-figurái, koldusok, betyárok, cseléddek, sőt e táj egész története az őskortól napjainkig, temetőivel, bucsúival, lakodalmaival, jeges havon síkló szánjaival, hársfasoraival, mindeivel e kis világnak, mely a költő számára szinte a teljes magyar élet: mindig mesteri és pontos rajzban; mindig a szeretet édes melegével. A szívével odahaza maradt költő versei ezek, minden eleven látományban áll, az élmény eleven gőze kicsap. Am épp ez az eleveenség a kaland, az ujramegtalálás, a nem-benne-élés áruló jegye. Mert ehhez az egészhez mégis van valami távolsága. Az a távolság ez, ami távolság — hogy egyelőre poétikai műszóval világítsunk rá — a lírikus és az epikus között jelentkezik a költői élményanyag kezelésében. A lírikus nyilvánvalóan mindig azonos élményanyagával. Ha táj és zsellérsors például az anyaga, akkor, amikor ezekről beszél, önmagáról beszél, az epikusnál viszont mindkettő „téma“, amit legjobb ereje leghajlékonyabb beleélésével énekel s szív szerint ezekre legfeljebb csak reagál, s ez a

reagálása a versében a dallam s az a bizonyos sugalom, amely verséből az olvasó kedélyvilágára száll. Illyés említett távolsága mindinkább az epikusé. Ezért hat ez a kötet valójában epikai tablók (mindenesetre gyöngy-) füzéreként. Hogy kötetét így válogatta össze, az is ennek a hajlandóságnak a jele. Viszont a legkevésbé sem fogyatékos ez. Hisz' valójában az történik itt, hogy, ha a mű formáló-distanciálásában is, de egy magyar lírikusnak a maga egyéni érzelmein túl a népi vonatkozásai lett a témája s legegényibb, legprivátabb érzelmei rezzenése már csak a szerelem s a tünődés egy-egy pillanatában szól, különben elfuladó, fojtott hegedűszó, a művész artisztikus cirkalma és cifrázata az inkább epikus (mások sorsával együttérző) témákká növekvő poémák körüli. Szép, kellemetes, tiszta iramú ritmusaival, rímeivel, ötvözöttségükkel, ami azonban csupa lágyság, megejtőek ezek a versek. De bizonyára a költő forduló éveinek a gyümölcsei. A fordulatot ő maga is érzi: „Nő a világ, nő árvaságom, — énekli — És nő a némaság szivemben. — Jön a szél, hogy meddő magányom, — törzsem jajait elrecsegjem.“ Illyés, akinek gyakorlati költő eszménye a legrokonszenvesebbek közül való a mai magyar irodalomban, ezeket a sorokat kötete legvégén írja. Valószínűleg azért, mert programnak érzi. S kötetének van is programjellege. Az *Ének Pannóniáról*, a *Magyarok*, az *Isten ostora*, általában a Magyarok sorozat majd minden verse egy mai magyar irodalmi mozgalom rokonszenves terméke, mert rokonszenves az, ami reménykeltő pluszt hoz írásunk eddigi állományába. A magyar vers idoma s ez idom formái zöngelme a középrétegek irodalmának vonalán az utolsó 10—15 év alatt egyre rohamosabban vesztette el a nemzetiségére való ösztönös emlékezését, utalását és pótolta ezt valami ál-nemzetiséggel, amely ebben a vonatkozásban megelégedett azzal, hogy — tartalmilag — az uralkodó rétegek ideológiája mellé állt. Ezen a helyzeten az ellenforradalommal kanonizált „nemzeti fordulat“ sem változtatott. A magyar irodalom formai nemzetisége az ellenforradalmak nyomában a legkevésbé sem tisztult. Ezért az ál-nemzetiség idomaiban burjánzó irodalom után az irodalmi nemzetiség ama jelentkezésére, ami Illyésből kitündöklék, csak örömmel lehet felhívni a figyelmet. Kétségtelenül ez nem csak nála jelentkezik, de nála sa jog és susog az a társadalmi, szociális tartalom a leginkább a nemzetiségi idommal egy szólamban, ami nélkül a nemzetiségi forma üres hüvely csupán. Természetesen ezt a szociális tartalmat egyelőre — talán külső körülmények következtében is — nem lehet túlbecsülni. Illyés „törzse jajait“ egyelőre befejezeten — s hogy most már a poétikai megkülönböztetésen túl mutassunk — megoldás-tudat nélkül, sorsszerűen veszi. Ezért zárhatja a *Magyarok* című versét azzal, hogy: „Ha kedves a sorsod költő — fuss tova te is e földről. — Amit láttál, amit szántál, — hallgasd el, mit megsiratnál.“ A „fuss tova“ fordulat itt, s az *Ének Pannóniáról* című versében Pannónia ősi lakóiról, a magyar honfoglalókról és letelepedőkről s a Pannónia földjét most benyelő német áradásról való hatalmas víziója nem a megoldást tudó tudat és kedély jelentkezése. Nem! A „...bánat füstől csak szivemben.“ Az a formáló távolság, amit fentebb említettünk, így tükröződik tartalmilag. Hogy úgy mondjuk, az állapot-rajznál megreked a költő. Tárgyával kapcsolatban nincsenek explikatív, aktivizáló eszményei, legfeljebb benyelt, fojtott fenyegetése. Ezért lehet ezeket a verseket esetleg kétféle előjellel tekinteni. S ezért gyönyörködtetnek csupán és nem aktivizálnak is egyben. S végül ezért is csak „irodalom“ ez. Annak a népirodalmi törekvésnek, amiről a legutóbbi idők folyamán annyit hallottunk még egy Illyés Gyulánál is ez Achilles-sarka. Megmarad az értelmiségiek „népköltészetének“. Az „értelmiség“ ugyanis

kötelez. Elsősorban „az irodalomra“, vagyis arra, ami erről az értelmiségi világában kialakult. Ezért csatlakozhatnak ezek a versek az u. n. nemzeti költészet legjobb hagyományaihoz. Ezért bujdokolhat, ragyoghat bennük mindaz, amit átfinomított, áthangszerelt költészetünk a magyar népköltészetből s finomíthatja és hangszerelheti. Illyés még tovább annyi sok tanultságokkal a legjobb avantgardizmusokon át, azaz a páratlan készséggel, ami az övé. De vajjon az az őszinteség és vonzódás, aminek jelét adja Illyés, megelegedhet ennyivel?

A szálló egek alatt ma még nehezebb a föld! Kinek kellene ezt ma magyarul elmondani, ha nem Illyésnek?

Gaál Gábor

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Az angol-német flottaegyezmény. „Hogy Németország hatalmas flottát akar építeni, annak oka nemcsak a keleti expanziós terv, de az angol és francia viszony. Az egész terv nem más, mint a tirpitz-i „rizikó eszméjének“ a felmelegítése. Ez az idea abból a meggyőződésből indul ki, hogyha Németországnak erős flottája van, akkor háború esetén Anglia nem mer Francia- vagy Oroszország mellé állni. Erre a célra Tirpitz az angol flotta 65%-át vette előírányzatba. Hitler tengerészeti szakértői a cél elérésére Nagybritannia leromlott helyzetére való tekintettel, ma már megelegszenek 35%-al... Ezzel a háború előkészítő stádiumában „a német imperializmus megnyerte a csatát.“ (K. Radek az *Unsere Zeit*-ban) — „Még mindig vannak, akik a flottaegyezmény miatt Angliát taktikai hibában marasztallják el. Ezeknek a figyelmét elkerülte egy néhány soros szürke ujsághír. Amikor Ribbentrop és S. Hoare összeültek, az angol vasipar képviselői is konferenciáztak. Ép' Luxemburgból jöttek, ahol aláírták az I. R. G.-ba (Internationale Rohstahlgemeinschaft) való belépésüket. Ebből a kartellből, mely a német-francia megértés politikájának volt a gyümölcse és bizonyos tekintetben a Stresemann—Briand politika gazdasági bázisa, eddig hiányoztak az angolok. Hogy ez a belépés vezetett a flottaegyezményhez és így a fokozott tengeri fegyverkezéshez — kézenfekvő.“ (*Europäische Hefte*). — „Németország szénkivitele júliusban Olaszország felé a négy-szeresére emelkedett. Olaszországnak nincs szene, szénszállítója pedig Anglia. Anglia július elsején leállította a szénszállítást és kijelentette, amíg a rég esedékes széntartozást nem fizetik az olaszok, nem szállít. A zárlatot azonban politikai okok motiválták: a hideg zuhany inkább Mussolini hódító terveinek szólt. Ebben a pplanatban jelent meg a Harmadik Birodalom, mint mentőangyal. A német szénbárok elutaztak Rómába és az üzletet megkötötték. Ime: a német-angol flottaegyezmény árnyoldala.“ (*Neue Weltbühne*) — „A francia tengerészeti miniszter — egy új cirkáló vízrebocsátásánál tartott beszéde ebben a mondatban csúcsosodott ki: „Franciaország baráti kezeket keres, de minden gyámkodást elutasít magától.“ Világos, hogy ez a formulázás az Angliához való viszonyt karakterizálta. De az is világos, hogy ezt a formulát néhány hét előtt még nem lehetett volna egy francia miniszter szájából hallani. Szimptoma ez, melyet csak örömmel lehet üdvözölni.“ (*Das Neue Tagebuch*.)